

**ПРОГРАМ РАЗВОЈА
ТУРИЗМА ГРАДА
ЗАЈЕЧАРА ЗА ПЕРИОД
2025-2030. ГОДИНЕ**

Припремио:
Центар за истраживања и студије туризма
Житни Трг 9, Нови Сад

- НАЦРТ -

**ПРОГРАМ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ГРАДА
ЗАЈЕЧАРА ЗА ПЕРИОД 2025-2030.
ГОДИНЕ**

Зајечар, Октобар, 2023

Садржај

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ	4
2. МЕТОДОЛОГИЈА РАДА	5
3. ПЛАНСКИ ОСНОВ ЗА ИЗРАДУ ПРОГРАМА РАЗВОЈА ТУРИЗМА ГРАДА ЗАЈЕЧАРА	6
4. ОПШТЕ ИНФОРМАЦИЈЕ О ГРАДУ ЗАЈЕЧАРУ	17
4.1 Географске, демографске и климатске карактеристике	17
4.2 Културно-историјско наслеђе и природне атракције	26
4.3 Саобраћајна и комунална инфраструктура	38
4.4 Степен привредног развоја града Зајечара	40
5. АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА РАЗВОЈА ТУРИЗМА ГРАДА ЗАЈЕЧАРА	44
5.1 Кључни показатељи туристичког промета у периоду 2019-2023. године	44
5.2 Организације туристичког сектора на нивоу туризма града Зајечара	45
5.3 Анализа понуде туристичко-угоститељских капацитета	48
5.4 Анализа постојећих кључних туристичких производа	49
5.5 Активности на развоју туристичких производа	50
5.6 Анализа људских ресурса у области туризма и угоститељства	52
6. SWOT АНАЛИЗА – ПРЕДНОСТИ И НЕДОСТАЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА	53
7. ДЕФИНИСАЊЕ КЉУЧНИХ ТУРИСТИЧКИХ ПРОИЗВОДА ГРАДА ЗАЈЕЧАРА	57
8. АНАЛИЗА КЉУЧНИХ ТУРИСТИЧКИХ ТРЖИШТА ОД ЗНАЧАЈА ЗА РАЗВОЈ ТУРИЗМА И МАРКЕТИНГ АКТИВНОСТИ ГРАДА ЗАЈЕЧАРА	63
9. РАЗВОЈНИ МОДЕЛ И ЦИЉЕВИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ЗАЈЕЧАРА	69
10. ПЛАН КОНКУРЕНТНОСТ СА ПРЕДЛОГОМ КЉУЧНИХ ИНВЕСТИЦИОНИХ ПРОЈЕКТА	73
11. МОДЕЛ УПРАВЉАЊА ТУРИСТИЧКОМ ДЕСТИНАЦИЈОМ	87
12. АКЦИОНИ ПЛАН	89
13. ЗАКЉУЧАК	96
14. ПОПИС ТАБЕЛА, ГРАФИКОНА, ШЕМА И СЛИКА	97
15. КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА	99
16. СТУПАЊЕ НА СНАГУ	101

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Програм развоја туризма града Зајечара за 2025 – 2030. годину (у даљем тексту: Програм) припремљен је у складу са Законом о туризму Републике Србије (Сл. Гласник РС, бр. 17/2019), Законом о угоститељству („Сл. Гласник РС“, бр.17/2019) и усаглашен са усвојеном Стратегијом развоја туризма Републике Србије за период 2016 – 2025 (Сл. Гласник РС, бр.98/2016). Програм је такође усаглашен са Правилником о садржини и начину израде програма развоја туризма (Службени гласник РС, број 86 од 19. јуна 2020).

Главни циљ Програма је да дефинише стратешке правце развоја туризма Града Зајечара, да допринесе унапређењу његове конкурентске позиције на тржишту, као и опште услове за унапређење туризма. Да би се ово постигло, пре свега је потребно дефинисати тренутно стање развоја туризма и на основу тога предложити даљи план развоја туристичких производа и целокупне дестинације. Важан циљ Програма је дефинисање корака за подизање конкурентности туристичке дестинације као и јасних корака и праваца развоја до 2030. године.

Документ дефинише методологију и процедуре рада у свом првом делу. Наредни део документа односи се на ситуациону анализу која укључује преглед планских докумената, опште информације о Граду Зајечару, анализу тренутне ситуације развоја туризма и коначно SWOT анализу дестинације. Пратећи детаљну анализу стања, следећа целина документа дефинише плански оквир развоја туризма дестинације који обухвата следеће целине: дефинисање кључних туристичких производа, анализу тржишних сегмената и маркетинг активности, развојни модел, циљеве и пројекције одрживог развоја туризма Града Зајечара.

Наредни део документа дефинише план конкурентности са предлогом кључних инвестиционих пројеката и то:

1. Смернице за унапређење конкурентске позиције (стратешка упоришта, визија, мисија, позиционирање)
2. План инвестиција - усмерен на капиталне пројекте са задатком унапређења конкурентности дестинације на домаћем и међународном тржишту.
3. Подизање капацитета људских ресурса у туризму - са задатком унапређења опште конкурентности туристичке понуде и искустава дестинације кроз плански приступ подизања капацитета знања и вештина актера на дестинацији.
4. Маркетиншки план - дефинише планске кораке маркетинга и продаје дестинације, дефинисање брэнда и започињање процеса брэндирања у односу на постављене туристичке производе, дефинисана приоритетна тржишта и тржишне сегменте као и умрежавање између субјеката од значаја за развој туризма.

Последње целине документа представљају дефинисање управљачког модела дестинације и Акциони план који све смернице и препоруке ставља у временски оквир и јасно дефинише приоритете, мере, активности, одговорне стране, индикаторе мерења успешности задатака и изворе финансирања.

На крају, захваљујемо се на указаном поверењу и додељеном пројекту израде ”Програм развоја туризма града Зајечара за период 2025 – 2030. године”, Програм је конципиран на начин да буде оперативан и применљив и да послужи свим представницима јавног и приватног сектора у усмеравању својих активности развоја туризма.

2. МЕТОДОЛОГИЈА РАДА

Методологија рада садржи информације о примењеним методама и техникама истраживања, начину обраде података и стручном тиму.

Током израде документа, аутори су се водили принципом партиципативног приступа изради документа, формирана је Радна група од представника ТО Зајечар, установа културе, представника локалне самоуправе, Регионалне развојне агенције, цивилног сектора и хотелијера. Консултације су се обављале на састанцима Радне групе и путем мејла.

При изради документа коришћени су и следећи извори података:

- Закони, правилници као и стратешка докумената на локалном, регионалном и националном нивоу, који су од значаја за дефинисање планских оквира развоја туризма дестинације (погледати поглавље планска документа);
- Публикација општине и региони у Србији, републички Завод за статистику;
- Публикације Хидрометеоролошког завода Републике Србије;
- Подаци категоризацији угоститељских објеката у Србији и сл. које издаје и објављује Министарство туризма и омладине;
- Стратегије развоја туризма Републике Србије за период 2016–2025;
- Стратегијски маркетинг план туризма Републике Србије до 2025. године: <https://mto.gov.rs/extfile/sr/201/Strategijski%20marketing%20plan%20turizma%20RS%20do%202025..pdf>
- Истраживање туриста спроведено за потребе Стратегијског маркетинг плана Републике Србије 2019-2025. године;
- Подаци о туристичком промету и перформансама развоја туризма добијених са сајта е-туриста Града Зајечара;
- Поред тога, метода која је коришћена приликом израде документа је SWOT анализа;
- План развоја туризма кроз оперативне стратегије развоја представљају експертску анализу и препоруке дате на основу ситуационе и тржишне анализе,

као и примарних и секундарних података прикупљених истраживањима с кључним актерима на дестинацији;

- На крају документа дат је предлог туристичких производа, циљних тржишта, развојног модела, приоритета, мере и активности у односу на целине Програма као и план конкурентности. Акциони план садржи опис свих активности, с временским роковима извршења и одговорностима.

Стручни тим који је учествовао у изради документа је:

- др Милан Ђулић, председник Управног одбора Центра за истраживања и студије туризма;

- др Сања Ковачић, ванредни професор на Департману за географију, туризам и хотелијерство на Природно-математичком факултету Универзитета у Новом Саду;

- г-дин Милош Гајић, експерт у области дигиталног маркетинга и су-оснивач портала Selo.rs

3. ПЛАНСКИ ОСНОВ ЗА ИЗРАДУ ПРОГРАМА РАЗВОЈА ТУРИЗМА ГРАДА ЗАЈЕЧАРА

Плански основ за израду Програма садржан је у одредбама Закона о туризму Законом о угоститељству, Правилника о садржини и начину израде програма развоја туризма, важеће Стратегије развоја туризма Србије Републике Србије од 2016 до 2025. и других прописа Републике Србије, као и аката донетих од стране јединице локалне самоуправе, а од значаја за туризам.

Програм развоја туризма Града Зајечара за период 2025-2030. године, као документ јавних политика, проистиче из националних и локалних стратешких документа и у њих се интегрише. Програм се на националном нивоу усаглашава са Стратегијом развоја туризма РС 2016–2025, Мастер планом културно- историјске руте Пут римских царева, Законом о туризму, Законом о угоститељству, Законом о планском систему РС, Уредбом о методологији управљања јавним политикама, анализом ефеката јавних политика и прописа и садржаја појединачних докумената јавних политика и Правилником о садржини и начину израде програма развоја туризма. Програм се на локалном нивоу усаглашава с кровним документима града Зајечара.

Стратегија развоја туризма Републике Србије 2016–2025. дефинисала је 11 приоритетних туристичких производа од којих је један културни туризам, односно, културно-тематске руте као један од најзначајнијих туристичких производа на коме треба да се базира развој туризма Републике Србије.

Иако сам град Зајечар није у тренутку израде Стратегије развоја туризма 2016-2025 сврстан у приоритетне туристичке дестинације, близина и надлежност (музеј града Зајечара) над археолошким налазиштем Гамзиград (античка римска царска палата Феликс Ромулијана), једним од пет локалитета из Србије, који се од 2007. године налази на УНЕСКО-вој листи Светске културне баштине, као и све већи број туриста, свраставају град Зајечар у незаобилазне дестинације Источне Србије за љубитеље културног туризма.

Стратегијски маркетинг план РС до 2025.¹ у циљу изградње кровног туристичког бренда Републике Србије, сврстава град Зајечар у „градове пуне енергије“ (енгл. Vibrant Cities) јер представља разноврстан спој културе који нуди далеко више од традиционалног европског града. Град живи, мења се, и нуди бројна искуства туристима, представљајући вековима чувану културну баштину.

Остали документи у вези са регулаторним оквиром су дати кроз табеларни приказ планских докумената у табели 1.

Табела 1. Преглед планске и стратешке документације града Зајечара

Ред. Број	НАЗИВ ДОКУМЕНТА	ИНФОРМАЦИЈЕ ИЗ ДОКУМЕНТА	ИЗВОР/ЛИНК
1.	Просторни план Територије града Зајечара	<p>Опис типа и садржаја документа Плански основ за израду Просторног плана територије града Зајечара представљао је Просторни план Републике Србије ("Службени гласник РС"бр.88/10), Регионални просторни план Тимочке крајине - Зајечарски и борски округ ("Службени гласник РС"бр.51/11). Просторни план подручја археолошког налазишта Ромулијана – Гамзиград („Сл.гласник РС“ бр. 131/04). Просторни план подручја посебне намене парка природе и туристичке регије Стара планина („Сл.гласник РС“ бр. 131/04).</p> <p>Просторни обухват Граница подручја обухваћеног Планом поклапа се са административном границом територије града Зајечара која укључује град Зајечар, Тимочку крајину укључујући Зајечарску котлину, источни део Црноречке и северни део Књажевачке котлине, као и јужне делове Неготинске крајине.</p> <p>Временски оквир 2012 – неодређено</p> <p>Коментар У децембру 2021. године, град Зајечар је покренуо иницијативу и предузео активности на изради Измене Просторног плана територије града Зајечара. До тада примењују се одредбе постојећег.</p>	(„Сл. лист града Зајечара“ бр. 15/2012).

¹ <https://mto.gov.rs/extfile/sr/201/Strategijski%20marketing%20plan%20turizma%20RS%20do%202025..pdf>

		<p>Визија Визија просторног развоја Зајечара је да буде демографски обновљен и стабилан, економски и социјално развијенија, инфраструктурно опремљена и саобраћајно приступачна, очуваног и заштићеног природног и културног наслеђа, квалитетне животне средине, и функционално интегрисан у окружење, уз јачање сарадње са суседним општинама у региону и стварање прекограничних веза са Бугарском.</p> <p>Општи циљеви Општи циљеви развоја, уређења и коришћења простора града Зајечара усклађени су са смерницама Просторног плана Републике Србије и односе се на коришћење простора према потенцијалима природних и створених вредности и дугорочним потребама одрживог економског и социјалног развоја.</p>	
		<p>Посебни циљеви од значаја за развој туризма Посебни циљеви се односе на стварање услова за демографску обнову; одговорно управљање развојем, уређењем и заштитом простора у складу са реалним потенцијалима и ограничењима природних и створених вредности, заштитом животне средине и културног наслеђа са туризмом као једним од приоритета.</p> <p>Констатовано постојеће стање и проблеми Као кључни проблем означена је депопулација односно целокупна демографска слика као последица миграционих токова и старења становништва. Поред тога, велики проблем представља слабо развијена саобраћајна, комунална и туристичка инфраструктура; незаконита изградња и уништавање природе што у великој мери нарушава квалитет туристичке дестинације, као и недостатак смештајних капацитета.</p> <p>Планирана решења од значаја за развој туризма За будући развој туризма велики значај имају планиране мере заштите природног и културног наслеђа. Утврђују се зоне, појасеви и комплекси с посебним режимима и правилима изградње од којих једна представља зону туризма и заштићених природних вредности. Објекти и комплекси у функцији туризма (смештајни и угоститељски објекти и туристичка инфраструктура) са пратећим садржајима (спорта, рекреације, образовања планирају се у оквиру различитих намена простора.</p> <p>Препознате зоне од значаја за развој туризма Опредељење града Зајечара просторним планом су усмерена на развој културног туризма, здравственог (wellness) туризам, конгресног са пословним и транзитним туризмом, спортско- рекреативног са</p>	

		омладинским туризмом, руралног туризма, излетничког и туризма специјалних интереса (јахање, лов, риболов, рафтинг и сл.).	
		Развојна ограничења и мере заштите Кључно развојно ограничење су изражене миграције становништва и последично старење становништва, као и недовољна доступност дестинације услед неразвијене саобраћајне инфраструктуре. Дефинисане су мере заштите природног и културног наслеђа за подручје Плана и потребно их је у потпуности инкорпорирати у планове нижег ранга.	
		Инструменти примене документа Просторни план територије града Зајечара се спроводи израдом урбанистичких планова (планови генералне регулације) за посебне делове територије града, израдом урбанистичко - техничких докумената, издавањем локацијских услова и планских решења, али и секторским стратегијама са акционим плановима.	
Ред. Број	НАЗИВ ДОКУМЕНТА	ИНФОРМАЦИЈЕ ИЗ ДОКУМЕНТА	ИЗВОР/ЛИНК
2.	План генералне регулације Гамзиградске бање	<p>Опис типа и садржаја документа Релевантни плански документи од значаја за израду ППР Гамзиградске бање су Просторни план подручја археолошког налазишта Ромулијана - Гамзиград („Сл. гласник РС“ бр. 131/2004), и Просторни план територије града Зајечара („Сл. лист града Зајечара“ бр. 15/2012).</p> <p>Просторни обухват Границом планског подручја обухваћена је површина Гамзиграда, Гамзиградске Бање и Звездана величине 75,01 ha.</p> <p>Временски оквир 2021 – неодређено</p> <p>Генерални циљеви Стварање услова за екомски и друштвени развој територије града Зајечара стављањем ресурса у функцију развоја туризма.</p> <p>Посебни циљеви од значаја за развој туризма Посебни циљеви обухватају оживљавање Бање и сеоских насеља кроз туризам. Поред тога, посебни циљеви се односе на контролисану обнову постојећег грађевинског фонда становања, занатства и домаће радиности, пољопривредних и помоћних објеката села, у функцији руралног туризма и комплементарних активности.</p>	www.zajecar.info/dokumenti/urbanisticki-dokumenti

		<p>Констатовано постојеће стање и проблеми Расположиве количине термоминералне воде дугорочно су довољне за лечилишно-рехабилитационе функције Бање, али не и за значајније спортско-рекреативне активности, за грејање објеката, за пољопривреду и др. За вишенаменско коришћење термоминералних вода бање, неопходно је обезбедити нове, веће количине термоминералне воде (ако постоје) из дубинских бушотина.</p>	
		<p>Планирана решења од значаја за развој туризма У планском подручју је планирано реновирање и доградња постојећег бањског комплекса, уређење Бањског парка, изградња визиторског центра, спортско-рекреативни објекти, омладинско село, и др.</p>	
		<p>Препознате зоне од значаја за развој туризма Подручје је погодно за развој бањског (велнес) и руралног туризма уз укључивање активности у вези са археолошким налазиштем (културни туризам, културно-тематске руте).</p>	
		<p>Развојна ограничења и мере заштите У корелацији са Просторним планом територије града Зајечара. Недостатак и неадекватан квалитет туристичке и комуналне инфраструктуре и туристичке супраструктуре представљају значајну препреку развоју туризма предметног подручја града Зајечара. ПДРом су предвиђене урбанистичке опште и посебне мере заштите односно мере за ограничавање негативних и увећање позитивних утицаја на животну средину.</p>	
		<p>Инструменти примене документа ПДР представља основ за издавање и израду Информације о локацији, Локацијске дозволе, и Пројекта парцелације/препарцелације. Предвиђена је обавезна израда урбанистичког пројекта и за потребе урбанистичко-архитектонског обликовања објеката и површина јавне намене, за доградњу и нову изградњу.</p>	
Ред. Број	НАЗИВ ДОКУМЕНТА	ИНФОРМАЦИЈЕ ИЗ ДОКУМЕНТА	ИЗВОР/ЛИНК
3.	План детаљне регулације бањско-туристичког комплекса „Николичево“	<p>Опис типа и садржаја документа Плански основ за израду Плана је Просторни план територије града Зајечара („Службени лист града Зајечара“, број 15/12).</p> <p>Просторни обухват Површина Плана детаљне регулације бањско-туристичког комплекса „Николичево“ је 12ha 52a 35m2, КО Николичево.</p>	www.zajecar.info/dokumenti/urbanisticki-dokumenti

		<p>Временски оквир 2020 – неодређено</p> <p>Генерални циљеви План има за циљ уређење простора и његовог привођења намени односно изградњу урбанизованог бањско-туристичког комплекса са свим пратећим садржајима.</p> <p>Посебни циљеви од значаја за развој туризма Циљ израде Плана је плански развој туризма усклађен са очувањем животне средине и унапређењем, природних вредности – одрживи развој; препознавање туристичке понуде овог бањског насеља; заштита и рационално коришћење термоминералних извора; иницирање и стимулисање развоја активности комплементарних туризму; подизање нивоа угоститељских услуга; као и повећање нивоа саобраћајне и комуналне инфраструктуре.</p>	
		<p>Констатовано постојеће стање и проблеми Планско подручје налази се у оквиру насеља Николичево у источном делу Просторног плана територије града Зајечара. Постојећа инфраструктура није адекватна; није димензионисана за возила јавног превоза, нема аутобуских стајалишта, организованог паркирања и окретница. Надаље, смештајни капацитети су неадекватни.</p> <p>Планирана решења од значаја за развој туризма На планском подручју планирана је изградња смештајних и угоститељских објеката са пратећом инфраструктуром туристичког садржаја и/или комплекси у функцији туризма - излетнички комплекси, спортско-рекреативни, базени, тениски терени, голф терени, кампови, купалишта, ловачки домови, школе у природи и др. На изворишту у Николичеву планирана је изградња аква парк са топлом водом.</p> <p>Препознате зоне од значаја за развој туризма Подручје је погодно за развој бањског (велнес) и руралног туризма уз укључивање активности у вези са археолошким налазиштем (културни туризам, културно-тематске руте), активни одмор, кратки одмори, омладински туризам.</p> <p>Развојна ограничења и мере заштите У корелацији са Просторним планом територије града Зајечара. ПДР-ом су предвиђене урбанистичке опште и посебне мере заштите односно мере за ограничавање негативних и увећање позитивних утицаја на животну средину и културно наслеђе. Миграције становништва су означене као највећи изазов за остваривање циљева.</p>	

Ред. Број	НАЗИВ ДОКУМЕНТА	ИНФОРМАЦИЈЕ ИЗ ДОКУМЕНТА	ИЗВОР/ЛИНК
		<p>Инструменти примене документа ПДР бањско–туристичког комплекса „Николичево“ се спроводи директно у целости. Он представља плански основ за издавање локацијских услова, грађевинске дозволе и прибављање земљишта.</p>	
4.	<p>Мастер план културно историјске руте Пут римских царева</p>	<p>Опис типа и садржаја документа Стратегијски мастер план доноси Влада Републике Србије на предлог министарства надлежног за послове туризма за приоритетне туристичке дестинације, односно, туристичке производе од посебног значаја за развој туризма Републике Србије чији је садржај дефинисан Законом о туризму.</p> <p>Просторни обухват Од Ниша и археолошког локалитета Медијана до Трајанове табле у општини Кладово, уз укључивање Виминациума (код Костолца), Сирмиума (Сремска Митровица) и Београда (Сингидунум) као несумљиви туристички хуб (чвориште). У перспективи треба укључити и Царичин град (Лебане).</p> <p>Временски оквир 2007 – 2017</p> <p>Коментар Формални рок на који је донет Мастер план је истекао што подразумева потребу за његовим ажурирањем. Међутим, кључна опредељења и стратешки оквир мастер плана су ускаћени са важећом Стратегијом развоја туризма од 2016. до 2025. године, те се у том смислу могу сматрати релевантним.</p> <p>Генерални циљеви Циљеви су вишеструки, и могу се класификовати као економски, културни, друштвени, са циљем развоја локалних заједница које се налазе на рути.</p> <p>Посебни циљеви од значаја за развој туризма Посебни циљеви, између осталог, обухватају повезивање културних атракција, интерпретација наслеђа на иновативан начин, брендирање и маркетинг различитих туристичких доживљаја, развој идентитета подручја, оживљавање туристичке активности у подручјима кроз које рута пролази.</p> <p>Констатовано постојеће стање и проблеми Постојећи ниво развоја туризма у свим општинама кроз које пролази рута је није на адекватном нивоу, саобраћајна, комунална и туристичка инфраструктура и супраструктура није на задовољавајућем нивоу развоја,</p>	<p>https://arhiva.mtt.gov.rs/sektori/sekotor-za-turizam/master-planovi/?0=lat</p>

		<p>локације на рути нису шире перцепирани као јединствени прозвод, ни од стране приватног сектора, ни од стране туриста, интерпретација руте није адекватн развијена.</p> <p>Планирана решења од значаја за развој туризма Укључују стварање ланца високе вредности кроз планирано инвестирање ће се повећати атрактивност руте и појединачних локалитета што ће резултовати у повећању тражње, увођење система управљања рутом и појединачним локалитетима базираног на савременим маркетинг и менаџмент принципима и интензивнији развој домаћег и иностраног туризма у Србији и регионима кроз које пролази Пут римских царева.</p>	
		<p>Препознате зоне од значаја за развој туризма Развој културног туризма дуж културно-историјске руте Пут римских царева.</p> <p>Развојна ограничења и мере заштите Кључна ограничења се односе на неизграђен систем управљања рутом, скромне кадровске и финансијске ресурсе. Мастер планом дефинише се да је заштита културних и природних ресурсаи њихова ревитализација један од императива развоја руте.</p> <p>Инструменти примене документа На основу Стратегије развоја туризма Републике Србије, Стратегијског маркетинг плана, и Просторног плана територије града Зајечара потребно је извршити ажурирање мастер плана културно-историјске руте Пут римских царева, уз израду Програма развоја туризма града Зајечара, и других кључних локација на рути обухваћених мастер планом.</p>	
Ред. Број	НАЗИВ ДОКУМЕНТА	ИНФОРМАЦИЈЕ ИЗ ДОКУМЕНТА	ИЗВОР/ЛИНК
5.	План развоја града Зајечара за период 2023 – 2029	<p>Опис типа и садржаја документа Релевантни плански основ за израду Плана развоја града Зајечара је Закон о планском систему РС и Просторни план територије града Зајечара.</p> <p>Просторни обухват Територија града Зајечара</p> <p>Временски оквир 2023 – 2029</p> <p>Генерални циљеви Генерални циљ је дефинисан кроз три развојна правца: економски развој (економски развој, пољопривреда, туризам, тржиште рада); друштвени развој (образовање, култура, спорт, омладинска политика, социјална</p>	http://www.zajecar.info/files/document/2023/5/Plan_razvoja_grada_Zajecara_2023-2029_-_Nacrt.pdf

		<p>заштита, добра управа и људски ресурси) и урбани развој (урбанизам и просторно планирање, комуналне делатности, заштита животне средине, саобраћај и енергетика).</p> <p>Посебни циљеви од значаја за развој туризма Развојни правац 1 – Економски развој дефинише као приоритетни циљ: дефинисање туристичког производа града Зајечара у служби локалног развоја – препознатљив Град.</p> <p>Констатовано постојеће стање и проблеми Миграције становништва и депопулација, неадекватна саобраћајна, комунална и туристичка инфраструктура и супраструктура, недовољна едукованост становништва, туристичка непрепознатљивост града Зајечара. Ланац вредности и квалитет туристичке понуде нису на адекватном нивоу квалитета.</p> <p>Планирана решења од значаја за развој туризма Укључују: проширење туристичке понуде града Зајечара дефинисањем нових туристичких производа и снажнијом промоцијом туристичке дестинације; пружање подршке унапређењу и изградњи смештајних капацитета; побољшање саобраћајне повезаности, изградња објеката туристичке инфраструктуре и супраструктуре те унапређење капацитета кадрова у туризму.</p> <p>Препознате зоне од значаја за развој туризма Зајечар има погодну ресурсну основу за развој бањског (wellness) туризма, културног и руралног туризма, као и активног одмора и омладинског туризам.</p> <p>Развојна ограничења и мере заштите У корелацији са Просторним планом територије града Зајечара. Кључни проблеми депопулација и неадекватно развијена инфраструктура.</p> <p>Инструменти примене документа Планом је предвиђено успостављање оквира за спровођење, праћење спровођења, извештавање и вредновање остварења Плана развоја путем оснивања Координационог тела, на челу са координатором и дефинисањем носиоца мера, у складу са Планом развоја.</p>	
Ред. Број	НАЗИВ ДОКУМЕНТА	ИНФОРМАЦИЈЕ ИЗ ДОКУМЕНТА	ИЗВОР/ЛИНК
6.	Стратегија развоја урбаног подручја града Зајечара и општина Књажевац,	<p>Опис типа и садржаја документа Релевантни оквир за доношење Стратегије развоја урбаног подручја града Зајечара и општина Књажевац, Сокобања и Бољевац чини Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030 (са акционим</p>	http://www.zajecar.info/files/document/2023/11/Strategija_razvoja_urbanog_po

	<p>Сокобања и Бољевац - нацрт – септембар 2023.</p>	<p>планом за 2021-2022; „Сл. гласник РС”, број 47/19), која је услађена са Међународним смерницама за урбанистичко и просторно планирање – МСУПП, Међународним смерницама за децентрализацију и приступ основним услугама за све, Агендом 2030 УН и другим релевантним међународним документима. Поред тога, уважена су решења Стратегије пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014–2024; Стратегије развоја културе Републике Србије од 2020. до 2029; Стратегије развоја туризма РС 2016-2025; Стратегија развоја информационог друштва и информационе безбедности у РС од 2021. до 2026. године и друге секторске стратегије. Такође, Стратегија је усклађена и са Законом о планском систему Републике Србије („Сл. гласник РС“ бр. 30/18) и Законом о локалној самоуправи („Сл. гласник РС“ бр. 9/02, 33/04 и 135/04).</p>	<p>dru%C4%8Dja_ grada_Zaje%C4 %8Dara_FINAL _06_11_2023.pdf</p>
		<p>Просторни обухват Територија града Зајечара и општина Књажевац, Сокобања и Бољевац</p> <p>Временски оквир 2023 – 2034</p> <p>Генерални циљеви Основни циљ Стратегије развоја урбаног подручја града Зајечара и општина Књажевац, Сокобања и Бољевац је да идентификује кључне потребе урбаног и територијалног развоја и унапреди коришћење урбаног/територијалног капитала; омогући отворен и флексибилан приступ темама управљања урбаним и територијалним развојем у локалном контексту; омогући интер и трансдисциплинарна дискусија о тзв. cross-cutting темама урбаног развоја како би се превазишла ограничења секторског приступа; као и да се обезбеди учешће заинтересованих актера у решавању кључних проблема и изазова уз дефинисање стратешког оквира са циљем ефикасне и ефективне имплементације.</p> <p>Посебни циљеви од значаја за развој туризма У оквиру циља 1, Јачање урбаног идентитета и обнова урбаног подручја подстицањем одрживог и интегралног развоја дефинисан је посебан (специфични) циљ 1.3. Подстицање развоја одрживог туризма и обједињене туристичке понуде.</p> <p>Констатовано постојеће стање и проблеми Удаљеност од већих урбаних центара у РС, недовољно развијена саобраћајна, комунална, туристичка инфраструктура и супраструктура; неповољна демографска и образовна ситуација, наглашене миграције и старење становништва; недостатак планске</p>	

		<p>документације и недовољне мере заштите природног и културног наслеђа; висок ниво загађења; неадекватно обрађени и презентовани аутентични и традиционални производи који се могу идентификовати са регионуна, недовољна и неравномерна развијеност туристичких потенцијала (слаби и некатегорисани смештајни капацитети, недовољна валоризација руралних насеља Старе планине за развој туризма), недостатак туристичких садржаја и туристичке сигнализације, лоша умреженост, нерешено питање управљања отпадом и др.</p>	
		<p>Планирана решења од значаја за развој туризма Стратегија је предвидела следеће групе мера за реализацију посебног циља:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 1.3.1 Идентификација и валоризација постојећих туристичких ресурса и садржаја – 1.3.2 Диверзификација туристичке понуде заснована на идентитету урбаног подручја уз одрживо коришћење природних и културних добара, њихову ефикаснију и свеобухватнију заштиту, и ублажавање негативних утицаја туризма – 1.3.3 Брендирање урбаног подручја повезивањем културне и туристичке понуде <p>Предвиђено је и оснивање Регионалне туристичке организације (центар за промоцију традиционалне културе и туризма)</p> <p>Препознате зоне од значаја за развој туризма Креирање туристичких производа у складу са потребама модерних туриста и промоција на домаћем и међународном тржишту (мрежа бицикличких и пешачких стаза; изградња нових туристичких атракција попут Скај вок, гондоле, видиковци, музеј рока и слично; тематске туре итд), очување и валоризација нематеријалног културног наслеђа. Поред тога, констатоване су ресурсне основеподручја за унапређење развоја здравственог и „wellness“ туризма, руралног и манифестационог туризма.</p> <p>Развојна ограничења и мере заштите У корелацији са Просторним планом територије града Зајечара и општина Књажевац, Сокобања, и Бољевац.</p> <p>Инструменти примене документа Савет за развој (који делује и као политички координациони одбор) и Јединица за координацију пројеката и међуопштинску сарадњу су кључни за будућу имплементацију дефинисаних стратешких пројеката, мониторинг и евалуацију активности. Поред средстава локлних буџета и буџета РС, Стратегија садржи преглед могућих страних извора финансирања стратешких пројеката: фондови и програми ЕУ, кредитне линије (кредитне линије страних влада и</p>	

кредитне линије међународних финансијских институција), развојни и други фондови земаља ван ЕУ, пројекти и средства заинтересованих страних инвеститора.
--

4. ОПШТЕ ИНФОРМАЦИЈЕ О ГРАДУ ЗАЈЕЧАРУ

4.1 Географске, демографске и климатске карактеристике

Географске карактеристике

Положај

Град Зајечар је географски, административни, привредни, политички и културни центар Зајечарског управног округа. Налази се у централном делу Тимочке Крајине у источном делу Србије, на десној обали Црног Тимока, између 43°54' и 43°42' северне географске ширине и између 22°07' и 22°24' источне географске дужине и на надморској висини од 137 m². Зајечар има седам градских насеља и још четрдесет три села која припадају овој општини. Површина износи 1.068 km² (око 15% површине Тимочке Крајине). Удаљен је 11 km од границе са Републиком Бугарском, 90 km од границе са Румунијом. Од Београда је удаљен 251 km.²

Релјеф

Територија града Зајечара је омеђена: са севера обронцима планине Дели Јован, са истока и југоистока обронцима Старе планине, којом иде државна граница према Бугарској, на југу и југозападу Ласовачком планином као огранком планине Тупижнице, а на западу Жежевицом и огранцима Великог Крша.³

Територија града Зајечара је део макрорегије источне Србије. Већим делом представља свод настао епирогеним извијањем, разбијен уздужним и попречним раседима дуж којих су се спустиле котлине. Територија је рашчлањена долинама које повезују котлине.⁴

На територији града Зајечара преовлађује брдско-планинско земљиште. Рударско-минералне ресурсе чине енергетски (угаљ, кварц, водотокови), антрацит и лигнит.

Сам град Зајечар лежи на дну зајечарске котлине, у западном делу Тимочког басена, који морфолошки представља продужење Влашко-пontiјског басена. Зајечарска котлина се налази између два планинска лука, карпатског и балканског и простире се од Вражогрнца до Вратарничке клисуре, на западу до гребена Ласовачке планине, као дела Тупижнице где је делимично растављена од црноречке котлине планином Тупижницом.

² План развоја града Зајечара 2023-2029

³ <http://www.zajecar.info/geografske-karakteristike>

⁴ М. Васовић: Још један покушај регионализације ЦР Србије, Зборник ПМФ, св. XI, 1965, стр. 120-121.

Котлина је испуњена углавном наслагама другог медитерана сармата и плиоцених пескова, глинама и конгломератима. Западни обод чини андезитски масив, а југозападни баремски кречњак. Источни обод састављен је од седимената доње креде, а југозападни од лијаских седимената.⁵

Зајечарски басен припада Црном, Белом и Великом Тимоку. Дужина басена је око 20 километара. Овом басену припада 16 километара тока Црног Тимока, 22 километара тока Белог Тимока и 10 километара Великог Тимока. Он представља део простране уздужне депресије која се пружала од Дунава до Књажевца и која је тектонског порекла. Јужно од Зајечара, Бели Тимок је усекао Вратарничку клисуру, која представља спону између зајечарског басена на северу и књажевачког на југу. Ова клисура је усечена између засеока Змијанца и Грлишке реке. Дужине је 5 километара, дубине 170-190 метара и ширине 0,5 километара.⁶

Зајечарски басен представља композитну долину Белог Тимока оивичену на западу Тупижницом, на истоку Старом Планином са Вршком Чуком (672m), као најсевернијом тачком и Бабином Носом (1108m) као најјужнијом тачком, андезитским масивом на западу као и црноречком котлином, обронцима Дели Јована и Стола на северозападу и Неготинском крајином на североистоку.⁷

Стара планина се налази на територији ЗУО на територији општине Књажевац која је удаљена 42 km. Ово је планински венац који припада Балканским планинама (део Карпатско-балканских планина), а налази се претежно у Бугарској и знатно мањим делом у југоисточној Србији. Дужина овог планинског система износи 530 km. Пружа се од Вршке чуке са српско-бугарске границе на западу све до рта Емине код Црног мора на истоку. Највиша тачка Старе планине је врх Ботев (2375 m) у Бугарској. У Србији, највиши врх је Миџор са 2169 метара надморске висине што га чини највишом тачком уже Србије. Познато је излетиште Бабин зуб. Стара планина је највиша и најраспрострањенија Карпатско-балканска планина. На њеном простору налазе се паркови природе, природни резервати и заштићена подручја као и бугарски национални парк Централни Балкан.⁷

Планина Тупижница је позната под именом Ласовачка планина. Налази се северозападно од књажевачке и југозападно од зајечарске котлине, са леве стране Белог Тимока. За највиши врх планине конкуришу два врха исте или готово исте висине. Врх над стеновитим одсеком на којем је обележје у облику печурке је познатији и посећенији. Одличан је видиковац и налази се око 300 метара северозападно од антенских постројења. Висок је 1160 метара. Најчешће га називају Леденички врх јер се налази недалеко од улаза у Леденичку јаму. Користи се и назив Бучански камен по

⁵ С. Милојевић: *Тимочки басен, Споменица стогодишњице Тимочке Крајине, 1934, Београд, стр.*

⁶ К.В. Петковић: *Геолошка историја Тимочке Крајине, Споменица стогодишњице ослобођења Тимочке Крајине, 1933., страна 39.*

⁷ <https://toknjazevac.org.rs/nasa-stara-planina/>

селу Бучје у подножју врха. Планинари га називају и Печурка због карактеристичног обележја у облику печурке које се налази на врху. Врх исте висине (1160 m) који је на картама именован Глоговачки врх налази се 6,5 km северно од Леденичког врха. Обрастао је шумом и није добар видиковац, у сваком случају је мање атрактиван од Леденичког врха.

Највећи део планине изграђен је од кредних кречњака, па се на њој срећу многи површински и подземни крашки облици рељефа. Шумски прекривач Тупижнице је проређен. На највишем делу Тупижнице налази се комплекс антенских постројења до којег води аутомобилски пут.

Кружна планинарска стаза за Леденички врх дуга 12,5 km полази из Бучја (око 500 m нв), док стаза за Глоговачки врх полази из Мариновца. Два највиша врха нису повезана обележеном стазом.⁸

Хидрографија

На територији града Зајечара налазе се значајни водни ресурси. Зајечар пресецају Црни и Бели Тимок, који се код Вражогрнца спајају у Велики Тимок. По овој реци је читав овај део Источне Србије добио назив "Тимочка Крајина". Ова три Тимока чине основу речног система Тимок, који чини основу хидрографске мреже овог краја. Речни систем Тимок има изузетан значај за овај крај, чија плодна долина је изузетно погодна за пољопривреду.⁹

Тимок је скуп река са истим именом и придевом испред (Црни Тимок, Бели Тимок, Сврљишки Тимок, Трговишки Тимок, Велики Тимок). Тимок је широк 35 метара, а дубок 0,5-1,5 метара. Његова највећа лева притока је Вражогрначка река (45 километара). Ушће се налази на надморској висини од 28 метара, што представља и најнижу тачку у Србији. Тимок је део Црноморског слива са протоком од 24 m³/s, а може да досегне и 40 m³/s. Тимок је десна и последња притока Дунава у Србији. Утиче у Дунав 10 километара источније од Неготина. На том делу Тимок представља границу према Бугарској у дужини 15,5 километара.¹⁰

Црни Тимок или Црна река или Кривовирски Тимок је река која извире испод планине Велики Маљеник у области Кучајских планина. Одатле тече поред села Криви Вир ка североистоку и после 84 километара улива се у Бели Тимок код Зајечара и заједно чине Велики Тимок или само Тимок. Најпознатије притоке су Злотска, Шарбановачка, Валакоњска и Осинићка река.¹¹

⁸ <https://pss.rs/planine-srbije/istocna-srbija-jug/tupiznica-lasovacka-pl/>

⁹ А. Д. Жикић: *Физичко-географске одлике и становништво Зајечара и околине, Зајечарски зборник, 1979, стр. 11-13*

¹⁰ Исто.

¹¹ Исто.

Бели Тимок је река која настаје код Књажевца спајањем Сврљишког и Трговишког Тимока, одатле тече на север паралелно са границом Србије и Бугарске на истоку и планином Тупижницом на западу. Код града Зајечара Бели Тимок спаја се са Црним Тимоком. Бели Тимок има дужину од 49 km. Слив Белог Тимока захвата површину 1.096km². Раније је био познат под називом Књажевачки Тимок.

Дуж ове реке на неколико места има дивљих плажа, а једина уређена је Попова плажа, у самом Зајечару.

Поред наведених, територију општине пресецају мање речице као што су Лубничка река, Ленувачка река, Горња Бела Река, Ласовачка река, и др. Водостај свих ових река је највиши у пролеће, а најнижи у летњим месецима.¹²

На територији Зајечара нема природних језера, али постоје три вештачка (акумулациона) језера: Грлишко, Рготско и језеро Совинац.

Грлишко језеро је вештачко језеро смештено у долини између села Грлишта и села Лесковац. Настало је 1989. године преграђивањем Грлишке реке на 4,5 km узводно од ушћа Грлишке реке у Бели Тимок. Језеро је вишенаменско: служи за снабдевање Зајечара пијаћом водом, због чега нема изграђених објеката намењених туризму, а употреба чамаца је забрањена. Осим тога, користи се за наводњавање и задржавање наноса. У експлоатацији је од 1990. године. Вода је бистра и провидна. Површина језера износи око 110 хектара, а највећа дубина 20 метара. Акумулација је запремине 12.000.000 m³. Језеро је порибљено и погодно за пецање. Има деверике, шарана, кауглера, караша, бабушке, скобаља, клена и других врста. Процес еутрофизације је утврђен 1990. године, након изградње бране.¹³

Рготско језеро се налази код села Рготине, 11 km од Зајечара. Језеро је настало 1978. године када је вода почела да пуни површински коп рудника песка. Иако вода из језера отиче преко малих потока, оно има релативно стабилан ниво воде, с обзиром да извор на дну копа и данас избацује воду. Језеро је порибљено, а његове обале пошумљене. Данас заузима површину од око 3 хектара, а максимална дубина језера износи око 40 метара. Због присуства кварцног песка, вода је прилично бистра и веома лако се загрева, па је Рготско језеро једно од најчистијих језера у Европи и са оптималном температуром воде.¹⁴

Совинско језеро или Совинац је вештачко језеро на 2 km источно од места Салаш, поред регионалног пута Зајечар—Неготин. Заједно са Глоговачким језером чини акумулацију намењену првенствено за наводњавање обрадивих површина пољопривредног добра „Салаш“. Настало је 1988. године преграђивањем потока Совинац браном висине 14 m. Површине је 15 хектара. Дужина језера је око 1.200 m, највећа ширина око 110 m, а највећа дубина 12,5 m. Налази се на надморској висини од

¹² Исто.

¹³ Јовановић, 2011

¹⁴ Исто.

293 метара. Вода је готово целе године замућена услед муљевитог дна језера, као и присуства пањева и грања у његовом доњем делу. Језеро је богато рибом (шаран, амур, бабушка, смуђ, сом, штука), те стога веома погодно за риболов. Обалска линија, која је дуга 3 km, је слабо разуђена.¹⁵

У Зајечару су позната два термоминерална извора: Гамзиградска Бања, која је уједно и бањско лечилиште, и Николичево, неуређено извориште. За Гамзиградску бању је карактеристично пет термалних извора температуре 32, 41 и 6°C и један извор питке воде температуре 17°C.

Николичево представља природни извор термоминералних вода, слабе издашности који се налази у селу Николичеву на 7–8 km североисточно од Зајечара. Налази се на надморској висини од 114 до 210 m. Термоминералне воде егзистирају у оквиру комплексне карстно-пукотинске издани, формиране у оквиру доњокредних кречњака и горњокредних вулканско-кластичних стена, а предиспозицију за њихово формирање (дубоку циркулацију) чине раседи. Двема истражним бушотинама из 1972. године, дубине 106 и 220 m, констатоване су изванредне квантитативне и квалитативне карактеристике: сумарна издашност од 17 l/s (самоизливом) и температура воде од 34–35°C.¹⁶

Зајечар је град који има више од 40 активних јавних артешких чесама, што га чини јединственим у Европи и свету по богатству здравом пијаћом водом. На основу настанка све чесме у Зајечару можемо поделити на: чесме које су артешке издани, оне које су активне, чесме које су везане на водоводску мрежу и чесме које су некада биле активне, а данас више нису у функцији.¹⁷

Биљни и животињски свет

Биљни и животињски свет је доста измењен у последња три века. Ове промене су нарочито евидентне код биљног света где је дошло до преоравња природне степе и појаве већих површина под културним биљем. На ораничним површинама највише се гаје житарице (пшеница, кукуруз, јечам) и индустријске биљке (сунцокрет, шећерна репа и соја), затим поврће, воће, виногради. Истовремено настали су нови еколошки услови, што је довело до нестајања неких старих и појаве неких нових животињских врста.¹⁸

Биљни свет: У овом крају превладавају листопадне шуме, распрострањене на падинама Дели Јована, Старе планине и на Тупижници. Отуда је шумски покривач највише распрострањен у атарима села Вратарница, Горња Бела Река, Леновац, Ласово, Мали

¹⁵ Исто.

¹⁶ <http://www.sgd.org.rs/publikacije/zemlja%20i%20ljudi/55/2005%20-%20Miodrag%20Velojic%20-%20Nikolicevska%20banja.pdf>

¹⁷ <https://www.zacesme.rs/>

¹⁸ <http://rtanjdobrenade.com/flora-fauna.php>

Извор, Дубочане и Глоговица. Пашњаци су највише распрострањени у атарима села Велика Јасикова, Вратарница, Велики Извор, Горња Бела Река, Градсково, Грљан, Глоговица, Ласово, Мали Извор, Метриш, Николичево и Рготина. На жалост, и у овом крају има појава сушења дрвећа, од чега је посебно угрожена парк-шума Краљевица, која представља “плућа града” Зајечара.

Животињски свет: У прошлости је био богатији. Изменом вегетације, многе животињске врсте су нестале. Територија је богата разноврсном дивљачи. На овим просторима присутни су: срна, дивља свиња, вук, лисица, шакал, јазавац, дивља мачка, куна златица и куна белица, зец, фазан, пољска јаребица, дивљи голуб, грлица, гугутка, препелица, дивља патка, јастреб кокошар, сврака, сива врана, фазан и друге животиње.¹⁹

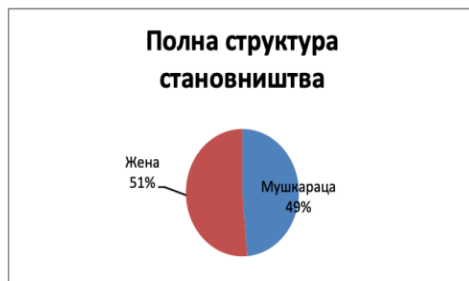
Најбогатија и најинтересантнија је фауна планине Ртањ која се налази близу Зајечара. У фауни сисара планине Ртањ, посебно се истиче фауна слепих мишева, са регистрованих 20 врста, што чини 2/3 укупног броја регистрованих врста слепих мишева Србије. Иако су националним законодавством, све врсте слепих мишева заштићене као природне реткости, значај планине Ртањ огледа се и у присуству три врсте слепих мишева: велики, мали и јужни потковичар, које су на црвеној листи глобално угрожених врста. Представници фауне водоземаца и гмизаваца среће се велики број ендема и реликта. Од укупног броја врста ове групе који за подручје целе Србије износи 44, на истраживаном простору планине Ртањ, забележено је присуство 21 врсте. Неки од најзначајнијих су: Планински мрмољак који је Уредбом о заштити природних реткости, у Србији заштићен као природна реткост. Мрмољак се по литературним подацима налази у подножју планине са северне стране у непосредној близини цркве Лозице. Оно што је за ову врсту посебно, је чињеница да је ово најнижи забележени локалитет у Србији. Кратконоги гуштер је, заштићен као природна реткост. Нов локалитет ове ретке врсте утврђен је на јужним падинама непосредно испод гребена Кусак. Одликује се и великим бројем врста птица. За сада је евидентирано 89 врста, што сигурно није њихов коначан број, а готово половина евидентираних врста (45%) заштићено је Уредбом о заштити природних реткости, док су 93% (83 врсте) гнездарице. Најпознатији су: орао, сиви соко, шумска сова, белка, планинска трептаљка, јаребица камењарка, пољска шева, препелица, пупавац, кос, голуб гривнаш, и тако даље. У околини Зајечара, због великог броја села, веома је заступљено чување домаћих животиња.²⁰

¹⁹ Исто.

²⁰ <http://rtanjdobrenade.com/flora-fauna.php>

Демографске карактеристике

Према последњим доступним подацима о полној структури становника на територији града Зајечара укупно је било 47.991 становника. Мушкараца укупно 23.333, а жена 24.658.²¹

Графикон 1. Полна структура становништва

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године, Национална припадност-Подаци по општинама и градовима. Београд:

Према старосној структури, укупан број становника према попису из 2022. године од 0–15 било је 5.369, од 15–65 било је 28.631, а становника који имају више од 65 година било је 13.991. Анализа показује да удео становништва узраста 15–65 са 60 % знатно доминира.²²

Графикон 2. Старосна структура становништва

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године, Старост и пол-Подаци по насељима. Београд: РЗС

Према образовној структури становништво: без школске спреме (391), непотпуно основно образовање (3.497), основно образовање (10.126), средње образовање (21.035), више образовање (2.454), високо образовање (5.013) становника, непознато (106). Према подацима који су нам доступни видимо да доминира становништво са завршеним средњим образовањем 49%, а најмањи је проценат становништва без школске спреме са 1%.²³

²¹ Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године, Национална припадност-Подаци по општинама и градовима. Београд: РЗС

²² Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године, Старост и пол-Подаци по насељима. Београд: РЗС

²³ Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године, Школска спрема, писменост и компјутерска писменост-Подаци по општинама и градовима. Београд: РЗС

Графикон 3. Образовна структура становништва

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године, Школска спрема, писменост и компјутерска писменост-Подаци по општинама и градовима. Београд: РЗС

Према подацима РЗС о попису становништва, домаћинства и станова 2022. године, становништво према економској структури, који су запослени је 1.5063, незапослених 3.630, неактивно становништво (пензионери, ученици и студенти) 29.298. Највише има неактивног становништва које доминира са 59%.²⁴

Графикон 4. Економска структура становништва

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године, Становништво према економској активности, старости и полу. Београд: РЗС

Климатске карактеристике

Подручје источне Србије по свом географском положају припада зони континенталне климе са израженим температурним екстремима, великим разликама по количини падавина и неповољним распоредом падавина током године. Континенталну климу Зајечара са одређеним специфичностима условљавају континентални положај Зајечара и његова отвореност према Влашко-пантијском басену.

²⁴ Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године, Становништво према економској активности, старости и полу. Београд: РЗС
<https://data.stat.gov.rs/Home/Result/3104020801?languageCode=sr-Latn>

Клима је влажно умерена, са топлим летом и умерено хладном зимом, са променљивим прелазним годишњим добима, од којих је јесен топлија. Лето има стабилнији карактер због утицаја азорског антициклона, док су зиме под утицајем циклона Атлантика и Средоземља, али и сибирског антициклона.²⁵

За приказ климатских прилика коришћени су подаци из метеоролошке станице Зајечар.

Графикон 5. Просечне месечне температуре ваздуха
Извор: Метеоролошки годишњак Републике Србије, 2022.

Просечна годишња температура ваздуха износила је 12,3 °C, с највишом просечном температуром забележеном у јулу (23,2 °C). Месец с најнижом температуром ваздуха је јануар у којем је 2022. године забележена просечна температура од 2,2 °C. Из прегледа просечне месечне температуре ваздуха, могуће је закључити да је висока температура ваздуха у летњим месецима, што иде у прилог туристичкој сезони.

Графикон 6. Просечна количина падавина и број кишних дана
Извор: Метеоролошки годишњак Републике Србије, 2022.

Просечан број кишних дана у 2022. години било је укупно 11, с највећим бројем кишних дана забележених у августу (31), а најмањим у октобру (3).

²⁵ <http://www.zajecar.info/geografske-karakteristike>

Графикон 7. Број сунчаних дана по месецима
Извор: Метеролошки годишњак Републике Србије, 2022.

Укупан број сунчаних сати 2022. године износио је 1927,8 h. Највећи број сунчаних сати забележен је јулу (304,8 h), док је најмањи у децембру (49,8 h). Дестинација има изузетно повољан број сунчаних сати.

4.2 Културно-историјско наслеђе и природне атракције

Град Зајечар и околина имају изузетне културно-историјске и природне вредности. Град Зајечар је познат је по археолошком налазишту „Felix Romuliana“ који се налази на листи светске културне баштине, по великом броју чесама које се налазе на његовој територији и представља град са највећим бројем артефаката у Србији. Познат је по споменицима културе, културним установама и манифестацијама које се одржавају на овој територији. Најзначајнији природни ресурс јесте река Тимок по којој је овај део источне Србије и добио назив „Тимочка Крајина“.

У наставку текста анализираће се **културно туристичке атракције града Зајечара:** Felix Romuliana, Народни музеј, Народно позориште Тимочке Крајине, Позоришни музеј, Историјски архив „Тимочка Крајина“, Матична библиотека „Светозар Марковић“, Радул бегов конак, Турска воденица, Зграда Основне школе „Десанка Максимовић“, Зграда Основне школе „Љубе Нешић“, Зграда основног суда, Фонтана купање, Споменик „Вешала“, Споменик палим ратницима из Тимочке крајине у ратовима 1912-1918, Француско гробље, Спомен костурница палих бораца НОР-а и Црвене Армије, Споменик стрељаним учесницима Тимочке буне, Зајечарски бастиони, споменик Хајдук Вељку Петровићу, Споменик Зорану Радмиловићу, Споменик Николи Пашићу, чесме на градском тргу, Храм Рождества Пресвете Богородице, Манастир Светих Апостола Петра и Павла у Грлишту, Манастир Суводол, Храм Свете Тројице у Грљану, Зањевачка црква у Звездану и **природне туристичке атракције града Зајечара:** Попова плажа на Тимоку, Меандри Тимока код Соколовице, Гамзиградска бања, Николичевска бања, врх Ветрен на Старој планини. Од атракција се истиче још и Парк-Шума Краљевица са мноштвом културним и природних вредности и изграђених атракција.

Табела 2. Културно-туристичке атракције града Зајечара

Слика 1. Felix Romuliana

Извор: <https://tozajecar.rs/felix-romuliana/>

Felix Romuliana. Локалитет је монументална царска палата и резиденција императора Гаја Валерија Галерија Максимилијана (Gaius Valerius Maximianus Galerius; 293–311), који је пред крај своје владавине одлучио да се повуче у родни крај. Император је палату посветио својој мајци Ромули и назвао је по њој, што је потврђено у различитим списима из IV и VI века, а откривено тек 1984. године. И цар Галерије и његова мајка Ромула сахрањени су у близини палате на локалитету “Магура” – последње место на коме је у Римском царству изведен чин апотеозе и где су откривене две зидане гробнице. Саграђена је на неравном терену између две речице, њени бедеми затварају неправилну трпезасту површину од 4,5 ха. После националних категоризација, вредност Ромулијане потврђена је и глобално на 31. заседању Унесковог Комитета за светску баштину у Крајстчерчу на Новом Зеланду 29. јуна 2007. године. Тада је донета одлука да се ово археолошко налазиште упише на Листу светске културне баштине и његов пун назив на листи гласи Гамзиград-Ромулијана Галеријева палата (Тодоровић, 2014). Тренутно је у току опремање новоизграђеног Центра за посетиоце (<https://www.eu-za-turizam.rs/felix-romuliana/>).

Слика 2. Народни музеј

Извор: <https://muzejzajecar.org/>

Народни музеј. Зграда у којој се данас налази Народни музеј саграђена је 1927. године за потребе војне установе за пројектовање путева. Музеј основан у јануару 1951. године на иницијативу Савета за просвету и културу Градског народног одбора и свечано је отворен 27. марта исте године. Збирка музеја је подељена у посебна одељења: историјско (1951.), етнолошко (1952.), археолошко (1955.), галерија слика (1955.), документације (1996.) и нематеријалне културне баштине (2014.). У својој колекцији музеј данас има око 15000 предмета, док неки експонати имају истакнуто место у светском културном наслеђу (мозаици, скулптуре, архитектонски украси царске палате Феликс Ромулијана, итд.). У склопу музеја налазе се и Радул-бегов конак, Турска воденица и археолошко налазиште Феликс Ромулијана. За свој рад музеј је добио бројне награде, а 2012. године проглашен је најбољим музејем у Србији по мишљењу националног комитета „ICOM“ (<https://muzejzajecar.org/>).

Слика 3. Народно позориште Тимочке Крајине

Извор: <http://www.zajecar.info/pozoriste-zoran-radmilovic>

Народно позориште Тимочке Крајине. Пун назив је: *Народно позориште Тимочке Крајине.* Пун назив је: „Установа Народно позориште Тимочке крајине- Центар за културу „Зоран Радмиловић“. Позориште је формирано 1946. године као Обласно народно позориште. Прва представа је одиграна 2. фебруара 1947. године у згради некадашњег Еснафског дома „Жита цветају“ Јурија Мокрева. Представе које су освојиле велики број награда за глумачко извођење, режију, сценографију и костиме, на разним фестивалима у земљи и иностранству су: “Камен за под главу“, „Четири сата“, „Каролина Нојбер“, „Путујуће позориште Шопаловић“. Позориште је организатор смотре најбољих позоришних остварења „Дани Зорана Радмиловића“, која је основана 1992. године. Зоран Радмиловић је овде наступио са гостовањем културне представе „Радован трећи“ (<https://zoranradmilovic.rs/>).

Слика 4. Позоришни музеј

Извор: <http://www.zajecar.info/pozoriste-zoran-radmilovic>

Позоришни музеј је саставни део Народног позоришта Тимочке Крајине-Центра за културу „Зоран Радмиловић“ у Зајечару, које, поред Народног позоришта у Београду, једино има свој музеј. Музејски простор чине две галерије. У једној је кроз експонате из фонда позоришта као и кроз фото-документацију представљен живот зајечарског позоришта и људи који су стварали позоришну традицију на овом простору од 1946. године, када је позориште отворено, до данас. Такође, изложени су дарови које је музеј добио од наших познатих глумаца као што су Тања Бошковић, Цеца Бојковић, Весна Чипчић, Јелица Сретеновић, Ирфан Менсур, Милан Цаци Михаиловић. Други део чини уметничка галерија где сталну поставку чине дела чувеног српског карикатуристе, родом из Зајечара, Александра Блатника, међу којима се могу видети и лица глумаца који су позоришну каријеру градили у Зајечару, попут Ненада Цигановића и Борисава Јовановића, чувеног „Боре Јарета“. У дворишту Позоришног музеја налази се летња позоришна сцена Ненад Цигановић.

Слика 5. Историјски архив „Тимочка Крајина“

Извор: <https://www.arhivzajecar.org.rs/>

Историјски архив „Тимочка Крајина“. Основан је према наредби Владе и Министарства просвете НР Србије 15. априла 1948. године као Архивско средиште у Зајечару и обухватао је подручје девет срезова. Као међуопштински архив у својој територијалној надлежности покрива територију града Зајечара, општина Књажевац и Бољевац. На подручју територијалне надлежности Архива делује преко 1000 значајних стваралаца архивске грађе и регистратура. Зграда у којој се данас налази Историјски архив саграђена је 1932. године, по пројекту зајечарског архитекте П. Ђорђевића, као грађанска кућа за становање Милана Савића (1857-1947), власника рудника „Свети Сава“ у Боговини. Зграда је 1984. године проглашена за културно добро – споменик културе (<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9> ; <https://www.arhivzajecar.org.rs/>).

Слика 6. Матична библиотека „Светозар Марковић“

Извор: <https://www.timocka.rs/vesti/maticna-biblioteka-svetozar-markovic-zajecar-obelezice-decju-nedelju-nizom-aktivnosti/>

Матична библиотека „Светозар Марковић“. „Читаоница зајечарска“ је почела са радом 27. новембра 1866. године. Као матична библиотека, обавља матичне функције за све библиотеке са територије Зајечарског округа и сматра се најстаријом установом културе у Зајечару са традицијом дужом од једног ипо века. Од 1960. године налази се у улици Кумановској бр. 2, у некадашњој приватној кући познатог трговца Марка Ц. Петковића Пловака, изграђеној 1935. године. Библиотека располаже богатим фондом са око 100.000 књига, преко 2000 наслова периодике и богатим фондом некњижне грађе. Организатор је бројних изложби, промоција књига, књижевних вечери, сусрета писаца, а '70их и '80их популарне манифестације дечијег књижевног и ликовног стваралаштва „Цвет у речи– цвет у слици“ (<http://bibliotekazajecar.rs/>).

Слика 7. Радул бегов конак

Извор: <https://muzejzajecar.org/izlozba-radul-begov-konak/>

Радул бегов конак. Добио је име Радул-бегов конак јер је након ослобођења ових крајева од Турака био продат Радулу Глигоријевићу, богатом мештанину из оближњег села Грљан. Налази се под заштитом Народног музеј града Зајечара и државе од 1955. године. У обновљеним просторијама Радул-беговог конака смештена је стална поставка о старом Зајечару – на спрату, и галерија слика у приземљу у коме се поред ликовних изложби перманентно одвијају разноврсни културни програми. Сталну поставку чине просторије на спрату уређене у различитим стиловима: Арапски салон – са намештајем декорисаним у техници арабеске; Мали салон – припада периоду почетка стварања грађанске класе у време почетка владавине династије Обреновић; Трпезаријски салон – припада периоду формирање грађанске класе, рађен по западним шаблонима; Салон Милеве Хаџи-Поповић – који представља сам врх грађанске класе; Салон једног кнеза – опремљен у стилу из отоманско периода владавине овим крајем (<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>).

Слика 8. Турска воденица

Извор: <https://upoznajzajecar.rs/lokacije/turska-vodeniца-xviii-vek-9>

Турска воденица. Налази се у самом центру града. Не зна се поуздано када је изграђена. За куповину воденице био је заинтересован Књаз Милош након ослобођења од Турака. Воденица је продата Кости Нишлији. У наредним годинама, воденица је мењала своје власнике све до 1945. године када је постала друштвена својина и дата је на коришћење Народног музеју у Зајечару. Зграда је грађена од камена, на четири воде, са четири млинска камена, а унутрашња конструкција је од храстових греда. Решењем Републичког завода за заштиту споменика из 1959. године стављена је под заштиту. На захтев Музеја, Завод за заштиту споменика културе ставио је воденицу под заштиту државе, уз обавезу музеја да изврши конзервацију објекта (<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>).

Слика 9. Зграда Основне школе „Десанка Максимовић“

Извор:

<https://rs.polomap.com/cs/%D0%B7%D0%B0%D1%98%D0%B5%D1%87%D0%B0%D1%80/33>

85

Зграда Основне школе „Десанка Максимовић“. Прва световна основна школа у Зајечару почела је са радом 1830. године са око 15 ученика из Зајечара и оближњих села. Прва општинска, касније државна основна школа у Зајечару отпочела је са радом 1833. године по ослобођењу Зајечара од Турака. Порез за издржавање школе плаћали су сви грађани, а од 1835. године она постаје државна школа, те општина преузима њено финансирање. Школа је претрпела велику штету у Српско-турским ратовима, било је потребно мало више од две деценије да се поново прикупе средства за изградњу нове, импресивне зграде за основну мушку школу, која је свечано уселјена 1904. године, а у којој се данас налази ОШ „Десанка Максимовић“ (<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>).

Слика 10. Зграда Основне школе „Љубе Нешић“

Извор: <https://zajecaronline.com/o-s-ljuba-nesic-iz-zajecara-14-decembra-obelezava-dan-skole/>

Зграда Основне школе „Љубе Нешић“. Изградњу зграде обележила је свечаност полагања камена темељца зграде гимназије 13. маја 1891. године, спуштањем боце напуњене уљем и повеље са потписима краља Александра Обреновића, председника владе Николе Пашића, министра просвете, окружног начелника, председника општине, као и директора гимназије Михаила Бобића. Зграда је завршена крајем 1892., а усељена априла 1893. године. Изнад улаза утиснут је натпис „Науци и отаџбини“ са годином завршетка школске зграде – МДСССХСII. Временом ова зграда је мењала своју намену: 1893–1959 је била зграда Гимназије, 1946-48, 1953-59 Средња Економска школа, 1952-1959 Школа за Лекарске помоћнике и од 1959 је зграда ОШ „ЉУБА НЕШИЋ“ (<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>).

Слика 11. Зграда основног суда

Извор: <https://radiomagnum.rs/poslanici-danas-biraju-nove-sudije-medju-njima-i-kandidati-za-prekrsajni-sud-u-zajecaru-i-osnovni-sud-u-majdanpeku/>

Зграда основног суда. Пројектована је од стране угледног, српског архитекте Петра Поповића као зграда Окружног начелства (касније Жупаније) у склопу најстрожег градског центра. Радове је изводио предузимач А. Вељковић, под надзором окружног инжењера Стевана Бурмазовића. Сама зграда грађена је као слободан објекат симетричан у основи и са симетричном композицијом главне фасаде, оријентисан према централном градском тргу. Фасадна пластика има све карактеристике богатог еклектичког ренесанса, док унутрашњост зграде одликују чиста функционална решења. Као градски јавни објекат са монументалним обележјем, који има одређене стилске карактеристике значајне за један период архитектуре на почетку XX века, зграда је значајна и за материјални развој Зајечара као града, те се налази под заштитом државе (<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>).

Слика 12. Фонтана Купање

Извор: <https://cutt.ly/zW5aFDD>

Фонтана купање. Постављена је крајем педесетих година прошлог века испред зграде тадашњег Општинског суда и на месту где се некада налазила спомен чесма учесницима ослободилачких ратова, која је седамдесетих година 20. века уклоњена са Трга ослобођења. Аутор је академски вајар Душан Николић. Он је аутор још неколико спомен обележја у Зајечару (релефа посвећеног штрајку железничара 1920. године, који се налази на згради железничке станице у Зајечару, бисте др. Миткета, која је 1972. постављена у кругу зајечарске болнице у знак сећања на оснивача дечје болнице у Зајечару и бисте Светозара Марковића, која је 1975. године откривена у дворишту Матичне библиотеке „Светозар Марковић“ (<https://cutt.ly/zW5aFDD>).

Слика 13. Споменик „Вешала“
Извор: <https://tozajecar.rs/>

Споменик „Вешала“ је подигнут на месту погибије неколико хиљада некадашњих становника овог града за време немачке окупације. Споменик је резултат сарадње архитекте Богдана Богдановића и архитекте и сликара Владимира Величковића, као реализатора. Откривен је 5. септембра 1971. године. Споменик чине три бетонска рама раздвојена и нагнуто постављена на платоу. Нагнуто рамова говори о срушеној и побеђеној жељи окупатора да терором поколеба отпор народа. Зајечар је у очима Сила Осовине виђен као значајна стратешка тачка и као такав био јако утврђен, а становништво је брутално кажњавано због било какве активности партизана и завереника, како у граду тако и у остатку земље. Као једна од најистакнутијих жртава такве освете био је Миленко Брковић Црни, тада секретар Комунистичке партије Југославије, који је након 6 дана проведених у заточеништву погубљен на брду изнад града. Место вршења егзекуција је био видљиво са свих страна града. (<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>).

Слика 14. Споменик палим ратницима из Тимочке крајине у ратовима 1912-1918.
Извор: <https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>

Споменик палим ратницима из Тимочке крајине у ратовима 1912-1918. налази се на простору Трга Ослобођења у центру Зајечара. Састоји се од монументалног каменог постоља и на њему, у природној величини, бронзане фигуре тројице српских војника (један гине, други је у јуришу са бајонетом, а трећи држи заставу и баца бомбу на непријатеља) у акцији на непријатеља са пушкама и бомбама. Споменик је висок четири метра и има облик зарубљене пирамиде. На све четири стране исклесани су венци. На венцу окренутом према истоку пише „Кална Криволак Београд“, према северу „Куманово Једрене“, према западу „Цер Кајмакчалан Кожух“ и према југу „1912 - 1918.“ Испод венца је натпис „Палим борцима Тимочке крајине у ратовима за ослобођење и уједињење захвални Зајечар. Рад је београдског вајара Франа Менегела Динчића, творца многих јавних споменика, међу којима Николи Тесли у Прагу и палим Топличанима 1912-1918 год. у Прокупљу. Откривен је 1929. године (<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>).

Слика 15. Француско гробље
Извор: <https://zamedia.rs/tag/francusko-groblje/>

Француско гробље. Налази се у посебном делу градског гробља у Зајечару где су сахрањени француски војници који су се под командом генерала Гамбете борили за ослобађање Србије у Првом светском рату. Комплекс чини 85 појединачних гробница означених махом крстовима од армираног бетона и мање централно обележје са спомен-плочом на којој је исписан пригодан епитаф на српском и француском језику који гласи: „Овде почивају пали и умрли француски ратници у Првом светском рату 1918. године“. Поводом 19. октобра, Дана ослобођења Зајечара у Првом светском рату, сваке године се обележава овај значајан датум из слободарске традиције града. У знак сећања на јунаке српске, француске и мароканске војске годинама уназад на спомен обележје бројне делегације, почев од амбасада Француске и Марока, до Војске Србије, бораčkih организација и града Зајечара полажу венце и цвеће (<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>).

Слика 16. Спомен костурница палих бораца НОР-а и Црвене Армије

Извор: <http://www.zajecar.info/3731-obelezavanje-dana-oslobodjenja-grada-zajecara-u-drugom-svetskom-ratu>

Спомен костурница палих бораца НОР-а и Црвене Армије свечано је откривена 29. новембра 1951. године на градском гробљу у Зајечару. У овој гробници је сахрањен 21 борац НОР-а. Године 1962. Костурница је на предлог стручне комисије састављене од чланова: Бранко Шотра, проф. Академије за примењену уметност, Пиво Караматијевић, академски сликар, Стево Боднар, академски вајар, Миодраг Живковић, академски вајар и Олга Чворић, историчар уметности, проширена и у гробницу су положени посмртни остаци 1266 бораца Црвене армије. Спомен костурницу је пројектовао архитекта Радисав Живковић из Зајечара. Гробница је проширена, по плановима истог архитекта, 1962. године и тада су у њу положени посмртни остаци 1266 војника и официра Црвене армије, који су изгинули у борбама за ослобођење Тимочке крајине 1944. године. Гробница је обновљена уз помоћ амбасаде Руске федерације 2009. године (<https://www.facebook.com/muzejzajecar/photos/a.267483776632100/3586517284728716/?type=3>)

Слика 17. Споменик стрељаним учесницима Тимочке буне

Извор:

https://www.facebook.com/muzejtimocebune.boljevaca/photos/a.693983774100826/1717014265131100/?type=3&locale=ro_RO

Споменик стрељаним учесницима Тимочке буне. Налази се на падини Краљевице. Откривен је 1940. године, дело је чувеног југословенског вајара Антуна Аугустинчића, а грађевинске радове је извео предузимач Фербеља из Чачка. Цела композиција споменика је полупречника седам метара, висине 2,90 метара, док је сама фигура бунције висока 2,40 метара. У позадини фигуре, која пркоси смрти и неправди, на белом мермеру исписана су имена 21 учесника буне који су стрељани на Краљевици. (<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>).

Љубомир Љуба Дидић, трговац из Сокобање и вођа покрета Тимочке буне у Бањском срезу. Рођен је 1849. године. Био је један од најугледнијих народних посланика. Био је у договору са попом Маринком у вези дизања буне у Бољевцу као и са Ацом Станојевићем, у Књажевцу. Ухваћен је и предат преком суду у Књажевцу, пресуђена му је смртна казна па је 7. новембра стрељан. Ни њега нису добро погодили, па је он повикао: „Удри! Удри“ Удри!“ (<https://www.sokobanja.com/blog/ljuba-didic>).

Слика 18. Зајечарски бастиони

Извор:

<https://nationalgeographic.rs/foto/a19903/zajecar-ski-bastioni-neresiva-enigma-trajanja.html>

Зајечарски бастиони. Монументална војна утврђења која су чинила фортификациони систем одбране у облику прстена око града. Изграђена су у XIX веку за одбрану источне Србије од Турака. Темелји ових тврђава у, виду шанчева, подигнути су још у време Првог српског устанка по наредби Карађорђа Хајдук Вељку Петровићу, на граници која је привремено била успостављена дуж речног корита Тимока. За изградњу у склопу војне припреме за одбрану Србије 1862. године Михајло Обреновић ангажовао је капетана инжењера Флорентина Мондена. Он је био задужен и за распоређивање српских трупа на правцима могућег удара на овом правцу. Један део бастиона је у власништву Војске Србије и за њихову конзервацију и уређење потребна је сагласност Војске. Састоји се из следећих делова: 1. Источна, 2. Западна, 3. Паријанкул, 4. Забела, 5. Пландиште, 6. Урушена тврђава, 7. Влашко брдо, 8. Краљица, Наталија или Коилова чука, 9. Краварник (<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>).

Слика 19. Споменик хајдук Вељку Петровићу

Извор: <https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>

Хајдук Вељко Петровић, јунак из Првог српског устанка који ће у народу бити запамћена као симбол отпора турској војсци. Родом је из села Леновац на 15 km од Зајечара. Након напада Турака на Вељкову сестру почиње његов хајдучки пут убиством обојице нападача, да би након бројних бојева које је водио и у којима је учествовао. Јуначки је погинуо у одбрани Неготина поготком из турског топа. Његова чувена реченица је „Главу дајем, Крајину не дајем“ (<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>).

Хајдук Вељко Петровић (1780-1813) је рођен је у Леновцу, у богатој породици Петра Влаховића којег су звали "Сирењар", због мноштва стоке коју је имао и сира којег је производио. У младости је био пастир и слуга. Био је храбар, прек и увек хајдук, 1810. године је одликован руском Великом златном медаљом за храброст. (<http://www.srpskilegat.rs/grupni-portret-poznati-zajecarci/?pismo=lat>).

Слика 20. Споменик Зорану Радмиловићу

Извор:

<http://filmskelokacije.com/2020/10/16/posetili-smo-zajecar-rodni-grad-zorana-radmilovica/>

Споменик Зорану Радмиловићу је израђен од бронзе и постављен на Тргу Зорана Радмиловића испред Градске библиотеке „Светозар Марковић“ у Зајечару. Зоран Радмиловић је рођен у Зајечару, али је глумачку каријеру остварио у Београдском драмском позоришту и на сцени Атељеа 212. Такође, Позориште у Зајечару носи његово име. Споменик је постављен 23. априла 2008. године, и представља једну од Зоранових улога, Радован III (<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>).

Зоран Радмиловић (1933-1985) је рођен је у Зајечару. Породично презиме потиче од његовог деде по оцу који је био немац и оженивши се, прешао је у православље и узео је име Радмило. Зоран је био ожењен глумицом Дином Рутић (1943—2019). Усвојили су ћерку, девојчицу Ану рођену у Пећи. Зоран је Ану обожавао. Инспирисана њиме, његова усвојена кћи Ана Радмиловић (1974—2017) је написала две књиге — „Залажем се за лаж“ (2009) и „Кад је свет имао бркове“ (2011) (<https://www.kurir.rs/zabava/kultura/4159344/biografija-legendarnog-zorana-radmilovica>).

Слика 21. Споменик Николи Пашићу

Извор:

https://www.tripadvisor.com/LocationPhotoDirectLink-g304105-d556688-i462165645-Monument_of_Nikola_Pasic-Zajecar_Central_Serbia.html

Споменик Николи Пашићу се налази у улици која носи његово име, састоји се од бронзане фигуре високе три метра и каменог постамента висине 1.60 метара. Откривен је 16. децембра 1995. године у знак сећања на дан рођења Николе Пашића. Рад је вајара Драгана Николића. Локација споменика је одабрана због близине његове куће и старе зграде Гимназије чији је ђак био (<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>).

Никола Пашић (1845-1926) је био српски и југословенски политичар, дугогодишњи председник владе Краљевине Србије и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, оснивач и вођа Народне радикалне странке. Рођен је у Зајечару, а факултет је завршио у Швајцарској, по звању је био инжењер. За време боравка у Швајцарској био је близак Светозару Марковићу. Политичку каријеру отпочео је 1878. године као народни посланик, изабран у Зајечару (<http://www.srpskilegat.rs/grupni-portret-poznati-zajecarci/?pismo=lat>).

Слика 22. Чесма на тргу Ослобођења

Извор: <https://zajecaronline.com/tag/cesma/>

Зајечарске чесме. Зајечар је град који има више од 40 активних јавних артешких чесама, што га чини јединственим у Европи и свету по богатству здравом пијаћом водом. На основу настанка све чесме у Зајечару се деле на: чесме које су артешке издани, оне које су активне, чесме које су везане на водоводску мрежу и чесме које су некада биле активне, а данас више нису у функцији. Неке од најпознатијих чесама су: Чесма на тргу Ослобођења, Маркова чесма, Тацкова чесма, Чесма код некадашњег хотела "Лувр", Чесма на острву, Чесма "Два брата", Чесма "Зеленгора", Чесма у насељу "Краљевица", Чесма на углу Станоја Главаша и Пожаревачке-Кључ 3, Ђорђевићева чесма, Чесма на старом звезданском путу, Чесма "Две луле", Чесма у Крфској улици, Чесма "Златна звезда", Недељкова чесма... (<https://www.zacesme.rs/>).

Слика 23. Храм Рождества Пресвете Богородице

Извор:

<https://upoznajzajecar.rs/lokacije/saborna-crkva-rozdestva-presvete-bogorodice-1834-12>

Храм Рождества Пресвете Богородице. Градња цркве почела је у пролеће 1834. године, уз свесрдну подршку кнеза Милоша, који је органима власти наредио да обезбеде све услове за хитну градњу цркве (људе, материјал и остало). Обилазећи Зајечар у лето 1833. године, кнез Милош је запазио да је у овом крају верски живот "запуштен", те је, ценећи значај и улогу Цркве у овим крајевима, одлучио да се оснује нова, тимочка епископија и да се у Зајечару подигне нова црква. Октобра 1834. године градња је била завршена, а њено освећење обављено 23. децембра 1834. године. У потоњим временима црква је више пута оправљана и дограђивана. Одвојено од цркве, одмах поред ње, изграђен је висок звоник. На њему је пет звона, изливених у Крагујевцу 1899. године (четири звона су поклон града Зајечара, а једно зајечарског трговца Јоте Пашића (<http://www.zajecar.info/vodic/37-hram-rozdestva-presvete-bogorodice>)).

Слика 24. Манастир Светих Апостола Петра и Павла

Извор: <http://www.zajecar.info/vodic/33-manastir-svetih-apostola-petra-i-pavla-u-grlistu>

Манастир Светих Апостола Петра и Павла у Грлишту. Налази на обали Грлишког језера. Манастир је посвећен апостолима Св. Петру и Павлу. Према расположивим подацима, настао је у старијем периоду средњег века. Натпис изнад улаза у манастир говори да је манастир 1804. године дозидео и на њему преправке извршио поп Радосав Живковић, један од првих устаника у овом крају. Овај манастир, као и многи други манастири у Србији тог времена, био је средиште устанка у Црној Реци. Црква је мањих димензија правоугаоне основе, са припратом, тремом и куполом. Два широка пиластара крај северног и јужног зида наоса одвајају олтарски простор од централног дела наоса, а над њима се уздиже мања - по спољњем изгледу октогонална, купола. Иконостас је рад непознатог сликара с краја XIX века. Поред цркве, на североисточној страни, налазе се гробови свештеника. Најстарији надгробни споменици потичу из прве половине XIX века (<https://cutt.ly/MW5p8Pb>).

Слика 25. Манастир Суводол
Извор: <https://eparhija-timocka.org/manastiri/manastir-suvodol/>

Манастир Суводол. Налази се у атару села Селачка, посвећен је Рођењу Пресвете Богородице и убраја се у најстарије задужбине у Србији. Време постанка цркве није познато, јер је стара манастирска архива спаљена у току српско-турских ратова 1876-1878. године, а новија је уништена за време српско-бугарског рата. Садашња црква је једнокуполна грађевина правоугаоне основе и представља складну и по димензијама репрезентативну архитектонску целину. Унутрашњост цркве украшавају фреске новијег датума. На иконостасу, чији оквир је изведен у стилу неокласицизма, већи број икона потиче из друге половине XIX века. Оне представљају вредна ликовна остварења школованих уметника. Међу њима су иконе Милисава Марковића из Књажевца, једног од најплоднијих иконописаца Тимочке Крајине, рађене 1892. године. Данас је Суводол женски манастир. У њему живе игуман Јустин, пет монахиња и једна искушеница (<https://cutt.ly/MW5p8Pb>).

Слика 26. Храм Свете Тројице у Грљану
Извор: <https://eparhija-timocka.org/galerija/fotografije/hramovi-zajecarskog-namesnistva/hram-svete-trojice-grljan-1899/>

Храм Свете Тројице у Грљану. Сазидан је 1899. године. На први дан Духова 1900. године храм је осветио Епископ тимочки Мелентије. Грљанска црква Свете Тројице је конципирана као једнобродна грађевина, са припратом на западној страни, централним наосом (без куполе), олтарском композитном споља седмоугаоном апсидом на источној страни. Њена дужина је 18, а ширина 8,5 метара. Иконостас је ширине је 6,5 и висине 9 метара. Конструкција је дрвена, резбарена и обојена, на начин како су иконостаси обликовани и декорисани у јужним деловима Балкана и Србије (<https://cutt.ly/dW5alld>).

Слика 27. Зањевачка црква у Звездану
Извор: <https://shorturl.at/tEWXZ>

Зањевачка црква у Звездану је уврштена у листу Заштићених споменика културе Републике Србије. Црква је смештена западно од села Звездан, на левој обали Црног Тимока. Тачан податак о изградњи се не зна, али по сведочењу мештана Звездана она је била ту кад су населили за време велике сеобе. Црква, датира из периода пре XVII. века. Зањевачка црква проглашена је спомеником културе 19. марта 1948. године. У темељима Зањевачке цркве налазе се остаци тетраконхоса X-XI века (<https://cutt.ly/bW5siTq>).

Табела 3. Природне туристичке атракције града Зајечара

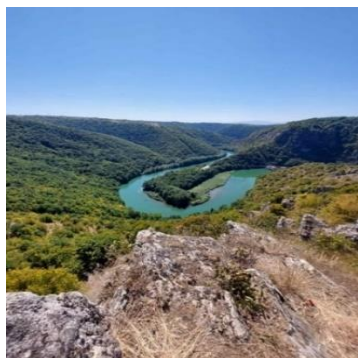
 <p>Слика 28. Попова плажа на обали Црног Тимока</p> <p>Извор: https://timokodrzavanje.rs/popova-plaza/</p>	<p>На обали Црног Тимока, у граду Зајечару је изграђен је комплекс „Попова плажа“. Састоји се из различитих терена намењених пре свега за спортске и рекреативне активности. На комплексу су изграђени терени за: одбојку на песку, мали фудбал на вештачкој трави, кошарку, мали фудбал на вештачкој трави, терен за кошарку, мали фудбал и рукомет на тврдој подлози, бадмингтон, шах на отвореном. Такође, сам комплекс обухвата три тениска терена на шљаци, један тениски терен на тврдој подлози, простор за скејт-борд, терен за мини голф и стазу здравља у дужини од 1.500 метара (https://timokodrzavanje.rs/popova-plaza/).</p>
 <p>Слика 29. Гамзиградска бања</p> <p>Извор: https://www.vreme.com/vesti/prodata-gamzigradska-banja-cena-koliko-i-za-stan-u-beogradu/</p>	<p>Гамзиградска бања налази се поред пута Параћин-Зајечар. Први писани подаци о Гамзиградској бањи потичу из 1835. године, када је барон Хердер, истражујући рудно богатство Србије, указао на лековите изворе код села Гамзиград. Прва лечења почињу 1890. године, а спроводи их професор Лозанић, који бању сврстава у индиферентне хипертерме са земноалкалним водама. Процват је бања постигла 1976. године, када је изграђен и основан Завод за превенцију, лечење и рехабилитацију болести периферних крвних судова и вибрационе болести, јединствен те врсте у Србији. За Гамзиградску бању је карактеристично пет термалних извора температуре 32, 41 и 6°C и један извор питке воде температуре 17°C (https://www.gamzigradskabanja.org.rs/).</p>
 <p>Слика 30. Извор топле воде бања Николичево</p> <p>Извор: https://www.helpmecovid.com/rs/10875_nikolicevska-banja</p>	<p>Николичевска бања представља природни извор термоминералних вода, слабе издашности који се налази у селу Николичевоу на 7–8 km североисточно од Зајечара. Николичевска бања се налази на надморској висини од 114 до 210 m. Термоминералне воде егзистирају у оквиру комплексне карстно-пукотинске издани, формиране у оквиру доњокредних кречњака и горњокредних вулкано-кластичних стена, а предиспозицију за њихово формирање (дубоку циркулацију) чине раседи. Двема истражним бушотинама из 1972. године, дубине 106 и 220 m, констатоване су изванредне квантитативне и квалитативне карактеристике: сумарна издашност од 17 l/s (самоизливом) и температура воде од 34– 35°C . Тренутно, прилаз до извора није уређен и купалиште је у лошем је стању (Велојић, 2005).</p>

Слика 31. Ветрен - Један од врхова Старе планине

Извор: Архива Планинарско смучарског друштва "Љуба Нешић", Зајечар

Ветрен - Један од врхова Старе планине, налази се у близини манастира Суводол одакле и креће обележена пешачка стаза до врха са кога је одличан видик на котлину Белог Тимока а занимљивост представљају и инвертне литице на којима се гнезде орлови, средином маја ту се одржава и планинарска манифестација коју сваке године посети преко 300 планинара из Србије (*Архива Планинарско смучарског друштва "Љуба Нешић", Зајечар*).

Слика 32. Меандри Тимока код Соколовице

Извор: Архива Планинарско смучарског друштва "Љуба Нешић", Зајечар

Меандри Тимока код Соколовице - Налазе се на око 20км од Зајечара и својим изгледом подсећају на чувене меандре на Увцу, до најлепшег видиковца постоји обележена пешачка стаза која почиње код ХЕ Соколовица (*Архива Планинарско смучарског друштва "Љуба Нешић", Зајечар*).

Поред наведених природних и културних атракција Града Зајечара, треба истаћи *Парк-Шуму Краљевица* која представља дестинацију са мноштом културних и природних вредности као и изграђених садржаја. Парк Шума Краљевица представља спомен-парк шуму и излетиште јужно од центра града Зајечара. Од великог је историјског значаја за Општину. Од важних историјских знаменитости издвајају се: споменик јунаку из Тимочке буне Љуби Дидићу, Вешала у част свим страдалима током периода Другог светског рата, Римске (турске) степенице, тврђаве из доба Првог српског устанка итд.. Овде се налази ски стаза, дугачка 650 метара, са ски лифтом капацитета 1.173 скијаша по сату. Има могућност вештачког оснежавања. На Краљевици се налазе још и вашариште, трим стаза дужине 1.000 метара, велики бој спортских терена, олимпијски отворени базен, два стадиона; нови стадион, капацитета 8.168 места и мањи будући атлетски стадион, као и омладински камп који је у завршној фази изградње. На Краљевици се одржава најстарија рок манифестација у Европи "Гитаријада".²⁶

²⁶ <https://tozajecar.rs/kraljevica/>

4.3 Саобраћајна и комунална инфраструктура

Саобраћајна инфраструктура

Друмски саобраћај

Саобраћајна повезаност и путна мрежа Зајечара је развијена и квалитетна. Укупна дужина путева у граду Зајечару износи 470,43 km, од чега у категорији савремених коловоза је 379,9 km, односно око 80,7% од укупне дужине саобраћајница. Дужина државних путева који пролазе кроз насељена места на територији града Зајечара износи 27.963 km.²⁷

Изграђен је на раскрсници магистралних путева:

Параћин – Зајечар – Кула,
Параћин – Зајечар – Неготин – Кладово – Румунска граница,
Параћин – Зајечар – Књажевац – Ниш и
Неготин – Зајечар – Књажевац – Ниш.

Магистрални путеви од значаја су правци ка Видину и Софији, Београд – Доњи Милановац – Кладово – Неготин. Има посебан међународни значај због повезаности са Румунијом и Бугарском.²⁸

Градски и приградски превоз функционишу кроз више од 10 линија јавног превоза, организованог аутобусима.

Железнички саобраћај

У Зајечару се налази чвориште железничког саобраћаја у Источној Србији. Железничка инфраструктура пролази кроз само градско језгро, где се налази и железничка станица која је отворена за превоз путника и ствари. Дужина железничких пруга на територији Зајечара је следећа:

на траси Зајечар-Бор, износи око 40 km,
на траси Зајечар-Књажевац, износи 43 km
на правцу Зајечар-Прахово, пристаниште износи 73 km.²⁹

²⁷ План развоја града Зајечара 2023-2029

²⁸ Вељковић, 1979

²⁹ План развоја града Зајечара 2023-2029

Ваздушни саобраћај

У близини Зајечара у граду Бору (13 km) постоји цивилни аеродром који није у функцији. Најближи цивилни аеродроми су у Нишу (100 km) и Београду (243 km).³⁰

Водни саобраћај

На територији града Зајечара нема пловних река.

Комунална инфраструктура

Снабдевање електричном енергијом

Град Зајечар има стабилно снабдевање електричном енергијом. Основно напајање је далеководима 110 кV из праваца Бора (Ђердап I) и Ђердапа II, али је омогућена и веза са правцем из Књажевца (Ниша) и Бољевца. Веза са правцем из Бугарске служи као резерва и за размену ел. енергије у одређеним периодима.³¹

Снабдевање топлотном енергијом

Покривеност снабдевања топлотном енергијом домаћинстава износи 21,5%. Топловодна мрежа покрива око 200.000 m² стамбеног и пословног простора у граду. Системом даљинског грејања, топлотном енергијом се снабдева око 2.890 домаћинстава и 145 објеката категорије установа и институција у ужем градском подручју. Односи се само на градско подручје, док сеоска насеља нису покривена организованим снабдевањем топлотном енергијом.³²

Гасификација

Кроз територију града Зајечара, код Вршке Чуке, на територију Републике Србије улази гасовод „Балкански ток“, међутим још увек није успостављена гасификација.³³

Водоснабдевање

На територији града Зајечара постоји водоводни систем „Грлиште“ који чине бране и акумулације. Систем је почео са радом 1990. године. Постројења за пречишћавање воде и капацитет система „Грлиште“ и „Краљевица“ је производња 600 l/s воде за пиће. Системи за снабдевање водом несметано функционишу.³⁴

³⁰ Исто.

³¹ Исто.

³² Исто.

³³ План развоја града Зајечара 2023-2029

³⁴ Исто.

Канализација

Град Зајечар има покривеност канализационим системом који се састоји од 75 - 80 km канализационе мреже на којој је прикључено око 90% градског становништва, док покривеност целокупне територије града Зајечара износи 59,2%. Сеоска насеља и бањско подручје Гамзиградска Бања није покривено канализационом мрежом.³⁵

Управљање отпадом

Град Зајечар са 1,12 kg/st/dan генерисаног отпада је друга општина у Зајечарском и Борском округу по стопи генерисаног отпада и изнад је националног просека, који према последњим истраживањима износи 0,95 kg/st/dan.³⁶

Покривеност услугама организованог извожења комуналног отпада градског подручја износи 93.73%, док на сеоском подручју износи 69,5% активних домаћинстава (16 сеоских насеља од укупно 41 је покривено извожењем комуналног отпада.³⁷

4.4 Степен привредног развоја града Зајечара

Привреда

Зајечар одликује диверсификована структура привреде: енергетски ресурси (налазишта угља, кварца, водотокови), шумски ресурси, велике могућности пољопривреде за производњу сировина за индустрију (сунцокрет, дуван, житарице, грожђе, воће и др), могућност превоза сировина до индустријских постројења и финалних производа до потрошача расположивом путном и железничком мрежом, као и оближњим речним пловним путем Дунавом.³⁸

Главни индустријски актери су: Фабрика мерних трансформатора – ФМТ Зајечар, пивара “Heineken Србија“ д.о.о Зајечар, мале хидроелектране “Гамзиград” и “Соколовица”, рудници: антрацита “Вршка Чука” у Прлити, лигнита “Лубница” у Лубници и кварцног песка “Србокварц” у Рготини. Већина ових индустријских капацитета је у приватном власништву. У развоју је приватно предузетништво, у оквиру којег доминирају угоститељство, услужне, трговачке и занатске делатности.²² Зајечар према степену развијености спада у 2. групу (у распону од 80% - 100% републичког просека) јединица локалне самоуправе.³⁹

³⁵ Исто.

³⁶ Исто.

³⁷ Исто.

³⁸ Исто.

³⁹ Уредба о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе, Службени гласник РС, број 104/2014

Пољопривреда

Пољопривредне површине територије града Зајечара износе 68.950.78 ха или 64.6% укупне површине града Зајечара. Од укупне површине расположивог пољопривредног земљишта 30.742 ха (44.6%) је у коришћењу и налази се код 4.217 регистрованих пољопривредних газдинстава, где су код 1.582 газдинства носиоци жене (по евиденцији Управе за аграрна плаћања из 2022. године). Изузев самог града сва остала насеља су сеоска. Газдинства се углавном баве ратарством, воћарством и сточарством.⁴⁰ На територији Града Зајечара налазе се два пољопривредна добра; “Салаш ДОО” у Салашу и “Делта аграр” Вражогрнцу који привлаче и пословне туристе у град, утичући и на повећан број новоотворених угоститељских објекта (исхрана и куће за смештај радника).

Туризам

Зајечар је највећи град источне Србије, има значајне природне карактеристике и антропогене атракције што омогућава одређене предности у односу на друга насеља - пре свега на територији Града налази се Царска Палата Ромулијана, која је једини објекат римског наслеђа у Србији под заштитом UNESCO-а са великим потенцијалом изградње брэнда културног туризма. Поред тога, манифестација Гитаријада, догађај је међународног карактера и значајан брэнд општине. Од природних вредности, посебно је значајна близина Старе планине, и богатство термominералним изворима (Гамзиградска бања и извор Николачево) као и Парк-шума Краљевица, где су у току бројне инвестиције у туристичку инфраструктуру. Иако располаже са скромним обимом угоститељских објеката за смештај и исхрану, Град Зајечар је усмерио један од праваца развоја привреде и на сегмент развоја и унапређења туризма. С тим у вези, интензивно се ради на инвестицијама у развој туристичке инфраструктуре (Парк Римских Императора, Визиторски центар Ромулијана, Омладински камп на Краљевици, и сл.). Туристичка организација Града Зајечар носилац је промоције локалног туризма.

Запосленост

У посматраном периоду број запослених је варирао из године у годину (табела 4.), а најмање запослених био је у 2018. години. Укупан број запослених од 2020. године забележио је благи пораст. Регистрована запосленост за 2023. годину износила је 12.359 особа. Образовних институција има за школовање кадрова у туризму, угоститељству, економији и језицима, али само 4% ради у сектору услуге исхране и смештаја. Један од проблема је запошљавање, а други ниске плате, тако да млади, стручни кадар одлази или у иностранство или у веће градове Србије. Већина запослених ради у правним лицима. Просечна зарада без пореза и доприноса била је у сталном порасту и за 2023. години износила је 73.322,00 динара (нижа је у односу на републички просек).

⁴⁰ План развоја града Зајечара 2023-2029

Табела 4. Број и структура запослених (год. просек) и нето зарада (просек) у Зајечару од 2017- 2023. године

Година	Укупан бр. запослених	Ланч. инд.	Бр. запослених у правним лицима	Ланч. инд.	Бр. запослених код предузетника	Ланч. инд.	Просечна зарада без пореза и доприноса у рсд	Ланч. инд. (%)
2017.	11.256	-	9.179	-	2.077	-	41.669	-
2018.	11.067	98,3	8.881	96,8	2.186	105,2	43.695	104,9
2019.	11.177	101,0	8.930	100,6	2.247	102,8	48.144	110,2
2020.	11.100	99,3	8.886	99,5	2.214	98,5	52.912	109,9
2021.	11.321	102,0	9.007	101,4	2.314	104,5	56.615	107,0
2022.	11.386	100,6	9.088	100,9	2.298	99,3	63.719	112,5
2023.	12.359	108,5	9.636	106,0	2.335	101,6	73.322	115,1

Извор: Општине и региони у РС, 2022, 2021, 2020, 2019 (стр. 164-165 и 182) и подаци за 2022. и 2023. годину преузети са <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G202213049.pdf>

Највише запослених било је у сектору трговине на велико и мало. Односно већина запослених радила је у непроизводним и услужним делатностима. Услуге исхране и смештаја за посматрани период забележиле су константно повећање.

Табела 5. Број запослених по најчешћим делатностима (год. просек) у Зајечару од 2017-2023. године

Година	Прерађивачка	Трговина на велико и мало	Услуге исхране и смештаја	Државна управа	Образовање	Здравство
2017.	1.764	2.013	373	1.172	1.042	1.297
2018.	1.710	2.011	394	1.147	990	1.322
2019.	1.667	1.986	417	1.125	965	1.328
2020.	1.654	2.076	401	1.126	970	1.332
2021.	1.706	2.111	416	1.108	971	1.352
2022.	1.732	2.122	442	1.126	963	1.350
2023.	2.249	2.076	486	1.099	944	1.375

Извор: Општине и региони у РС, 2022, 2021, 2020, 2019 (стр. 164-165) и подаци за 2022. и 2023. годину преузети са <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G202213049.pdf>

Један од важних ресурса јесу пољопривредне површине, према последњем попису из 2018. године било је 5.228 пољопривредних газдинстава⁴¹, док у подацима Управе за аграрна плаћања у 2022. години убележено је 4.217 пољопривредних газдинстава.⁴² Континуирано инвестирање у посматраном периоду било је у прерађивачку индустрију.

⁴¹ Општине и региони у РС, 2022. (стр. 240-241)

⁴² План развоја за период 2023-2029

Табела 6. Обим остварених инвестиција у нова основна средства по карактеру у Зајечару од 2017-2021. године (у 000 рсд)

Година	Рударство	Прерађивачка	Грађевинарство	Трговина на велико и мало	Услуге исхране и смештаја
2017.	43.992	131.282	187.755	88.592	3.887
2018.	76.885	284.296	150.718	920.834	2.871
2019.	134.023	541.003	0	890.759	6.828
2020.	39.609	206.342	246.093	1.455.636	9.927
2021.	46.133	778.876	162.438	515.366	1.041

Извор: Општине и региони у РС, 2023, 2022, 2021, 2020, 2019. (стр. 206)

Регионална агенција за развој Истичне Србије (РАРИС) упућује јавне позиве власницима локација и пројеката у туризму да их пријаве и представе на регионалном инвестиционом порталу „Invest East Serbia“⁴³. Такође, Буџетски фонд за подстицање развоја пољопривреде града Зајечара реализовао је конкурс за унапређење економских активности на селу кроз подршку непољопривредним активностима - развој туризма у руралним подручјима на територији града Зајечара у 2023. години. Субвенције су обихавиле следеће инвестиције: изградњу и/или реконструкцију објеката по угледу на аутентичне објекте, уз очување традиционалне архитектуре, а ради пружања туристичких услуга у сеоском туристичком домаћинству; набавку остале опреме за аутентичне угоститељске објекте у домаћој радиности или сеоском туристичком домаћинству и трошкове опремања просторија за пружање угоститељских услуга у складу са актом о категоризацији. Један од услова био је да корисник има регистровано, категорисано сеоско туристичко домаћинство, или собе, са важећим решењем издатим од ГУ Зајечар или да изврши категоризацију објекта до доделе средстава. Укупан износ планираних, бесповратних средстава износио је 600.000,00 динара, тј. максимални износ по домаћинству износио је 120.000,00 динара. Право на субвенције за непољопривредне активности у сеоским срединама остварила су четири домаћинства (у укупном износу од 375.708,00 динара) за санацију крова, фасаду куће, набавку беле технике и опреме за купатило и опремање кухиње. Поред тога, преко канцеларије за ЛЕР, реализована су три пројекта преко којих су организоване едукације из области руралног туризма.

Према водичу за инвеститоре у туризам Источне Србије⁴⁴, Николичевска бања је означена као најзначајнија инвестициона могућност на територији Зајечара. Пројекат подразумева изградњу бањско-туристичког комплекса поред села Николичево, на површини од 12,5 ха, на само 7 км од Зајечара. План детаљне регулације бањско - туристичког комплекса „Николичево“ усвојен је новембра 2020. године дефинише могућности и услове за изградњу инфраструктуре на локацији на којој се налази 8 термоминералних извора воде, укупне издашности 20 литара у секунди, са температуром од 19-35 °С.

⁴³ <http://investeastserbia.com/index.php/lokacije-u-turizmu>, 2023.

⁴⁴ <https://www.raris.org/download/dijaspora/Vodic-za-investitore-u-turizam-IS.pdf>

5. АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА РАЗВОЈА ТУРИЗМА ГРАДА ЗАЈЕЧАРА

5.1 Кључни показатељи туристичког промета у периоду 2019-2023. године

Број долазака туриста је варирао из годину у годину за посматрани период. Највише туриста је боравило у Зајечару током 2019. године (20.780). Услед пандемије корона вируса, 2020. година је забележила најмањи број долазака туриста, после чега је приметан пораст туристичког промета али и у 2023. години није достигнут број долазака из 2019. године. Учешће долазака домаћих туриста је значајније у односу на стране госте, што је посебно било изражено у години пандемије и након ње (2021), када су још на снази биле рестрикције у путовањима.

Табела 7. Број долазака туриста за Зајечар за период 2019-2023. године

Година	УКУПНО	Домаћи	Страни	Учешће у укупном броју долазака у %	
				Домаћи	Страни
2019.	20.780	13.972	6.808	67,2	32,8
2020.	9.347	7.386	1.961	79,0	21,0
2021.	11.790	10.215	1.575	86,6	13,4
2022.	14.678	10.105	4.573	68,8	31,2
2023.	14.472	9.291	5.181	64,2	35,8

Извор: Општине и региони у РС, 2022, 2021, 2020 (стр. 283), подаци за 2022. и 2023. годину еТуриста Град Зајечар

Број ноћења, показује велике осцилације током посматраног периода, а највећи број ноћења остварен је у 2019. години. У годину пандемије (2020. година) остварен је велики пад броја ноћења, и број ноћења у 2023. години нижи је од периода пандемије. У структури ноћења доминантни су домаћи туриста. У 2021. години домаћи туристи су учествовали са преко 91% у укупном броју ноћења.

Тренд раста се наставио након пандемије, али је дошло до промене у учешћу домаћих и страних туриста, односно престанком путних рестрикција и ограничења, забележен је раст ноћења страних туриста. Евидентно је и да се туристи након пандемије краће задржавају на дестинацији што је видљиво из приказане анализе броја ноћења.

Табела 8. Број ноћења туриста за Зајечар за период 2019-2023. године

Година	УКУПНО	Домаћи	Страни	Учешће у укупном броју ноћења у %	
				Домаћи	Страни
2019.	64.114	38.792	25.322	60,5	39,5
2020.	42.452	23.481	18.971	55,3	44,7
2021.	38.074	34.800	3.274	91,4	8,6

2022.	40.409	29.550	10.859	73,1	26,9
2023.	39.362	27.287	12.075	69,3	30,7

Извор: Општине и региони у РС, 2022, 2021, 2020 (стр. 283), подаци за 2022. и 2023. годину еТуриста Град Зајечар

У наредној табели дат је преглед просечене дужине боравка туристе за период од 2019-2023. године. Туристи су се најдуже задржавали током 2020. године, иако је било значајно мањи број посета, задржавање је било дуже (4,5 дана), односно страни туристи су се задржавали скоро 10 дана. Након тога, у последње три године, задржавање туриста има тенденцију опадања.

Табела 9. Просечна дужина боравка туристе у Зајечару за период 2019-2023. године (у данима)

Година	Просечна дужина боравка (у данима)		
	УКУПНО	Домаћи	Страни
2019.	3,09	2,78	3,72
2020.	4,54	3,18	9,67
2021.	3,23	3,41	2,08
2022.	2,75	2,92	2,37
2023.	2,72	2,93	2,33

Извор: еТуриста Град Зајечар

Један од проблема малог броја долазака и ноћења туриста јесте скроман капацитет туристичко-угоститељских објеката за смештај (укупно 769 индивидуална лежаја). Хотелски капацитети су недовољни, јер обухватају сега три објекта (два хотела и један гарни хотел) са 161 индивидуалним лежајем, категорије 2 и 3 звезде. Потребан је хотелски објекат више категорије (4 звезде) са пратећим садржајима – сала/е за стаанке, радионице и друге догађаје са аудио-визуелом опремом, како би се усмериле активности на развоју сегмента МІСЕ туризма.⁴⁵

Најпосећенији догађај у току године јесте *Зајечарска гитаријада*, на којој долази различита структура посетилаца те је неопходно понудити и јефтинији смештај јер тренутно постојање само једног хотела са 270 индивидуалних лежајева не задовољава потребе. Проширењем капацитета омогућио би се смештај школске деце у редовним екскурзијама и осталих категорија туриста током године.⁴⁶

5.2 Организације туристичког сектора на нивоу туризма града Зајечара

Актери на туристичком тржишту јесу заинтересоване страна, а могу бити појединци, групе или организације које могу утицати директно или индиректно на туризам дестинације. Учешће свих заинтересованих страна у процесу доношења одлука је веома важан за развој туризма. Да би се разумеле улоге заинтересованих страна у развоју туризма, важно је идентификовати ко су кључни актери.

⁴⁵ еТуриста Град Зајечар

⁴⁶ Исто.

Табела 10. Приказ кључних актера за развој туризма града Зајечара

Назив	Кратак опис
Јединица локалне самоуправе Града Зајечара	Састављена од Скупштине, Градског већа, Градске управе са шест одељења у оквиру које се налази Градски информативно услужни центар. Обавља послове у складу са Законом о локалној самоуправи. Јавно-комуналне службе и јавне установе своје активности спроводе у циљу одржавања и развоја осталих сфера градског функционисања.
Туристичка организација Града Зајечар	Носилац развоја, промоције и унапређења туризма града Зајечара на домаћем и иностраном тржишту. Циљ је унапређење пропагандно – информативне делатности којом се промовишу туристичке вредности града, прикупљање и објављивање информација о целокупној туристичкој понуди, унапређење и организација рада туристичко – информативног центра за пихват туриста, одржавање добрих односа са ТОС – ом и ресорним министарством и другим туристичким организацијама у земљи и иностранству. Мисија је повећање туристичког промета као и унапређење услова за даљи развој домаћег туризма.
РАРИС - Регионална агенција за развој источне Србије	РАРИС је формиран 2007. године на основу иницијативе која је дошла од самих оснивача из источне Србије. Циљ је подршка развојним иницијативама које се заснивају на институционалном повезивању и партнерству који воде ка одрживом развоју источне Србије. 04. маја 2011. године, на основу Закона о регионалном развоју, РАРИС је постао прва акредитована агенција за регионални развој у Србији. Основне активности: водећа улога у прекограничној и међународној сарадњи, пружање нефинансијске подршке за развој предузетништва, вођење регионалног брэнда источне Србије „Balcanica Superior“: www.balcanicasuperior.rs , помаже регионалну сарадњу у туризму, води регионалну туристичку дигиталну платформу „Visit East Serbia“: www.visit-eastserbia.rs , промовише инвестиционе могућности региона, помаже општинама у припреми и спровођењу приоритетних локалних пројеката, јача капацитет јавног и цивилног сектора за локални и регионални друштвено-економски развој, пружа подршку у изради стратегија локалног развоја и сектора и води дигиталну платформу за сарадњу са нашом дијаспором „Дијаспора Бизнис Инфо“.
ЈКП Тимок одржавање	Одржавања јавних зелених површина, спортско-рекреативних објеката, путева и путног појаса које подразумева њихово уређење, текуће и инвестиционо одржавање и санацију.
ЈКСП Зајечар	Производња и дистрибуција топлотне енергије, топле или вреле воде за потребе грејања, у циљу уредног задовољавања потреба крајњих корисника услуга; одржавање чистоће на површинама јавне намене, прање асфалтираних, бетонских, поплочаних и других површина јавне намене, прикупљање и одвожење комуналног отпада са тих површина, одржавање и пражњење посуда за отпатке на површинама јавне намене; изградња и одржавање стамбеног и пословног простора, сервисирање и монтажа лифтова у стамбено-пословним зградама у граду Зајечару, као и на нивоу региона.

ЖКП Водовод	Основне делатности су производња и дистрибуција воде, као и прикупљање и одвођење отпадних вода.
ЖКП Хигијена Зајечар	Бави се одржавањем јавних зелених површина у граду, организује управљање градским пијацама, као и градским гробљем а пружа и услуге зоохигијене.
ЖКП Зајечар паркинг	Поседује два затворена паркиралишта са око 145 паркинг места и општа паркиралишта са око 800 паркинг места. Сезонска паркиралишта према вашаришту и на Поповој плажи чине око 150 паркинг места.
Народни музеј	На два спрата изложено је преко 800 предмета, од којих су неки светске вредности. У саставу музеја су Археолошко, Историјско, Етнолошко, Одељење историје уметности и Одељење документације. У оквиру музеја опремљена је радионица за конзервацију музејских предмета од керамике, дрвета и метала.
Народно позориште Тимочке крајине Зоран Радмиловић	Позориште носи име доајена српског глумишта. Осим позоришних представа, у сарадњи са другим установама и организацијама организује манифестације и догађаје различитог садржаја и публикује часопис за друштвена питања, културу и уметност.
Удружења грађана	Цивилни сектор је веома разнолик и активан, посебно у домену организације културних догађаја, изложби, израде сувенира и промоције локалне хране.
Ресторани, кафеи, дискотеке	Употпуњују ван пансионску услугу.
Формалне едукативне установе	Зајечар располаже са образовним институцијама за средње и високо образовање, између осталих и за економију, туризам и угоститељство.

У Зајечару постоје бројне институције, организације, удружења и других чинилаца јавног и приватног сектора који су значајни за развој туристичке делатности. Локална самоуправа често организују културне, спортске и друге догађаје који привлаче туристе. РАРИС - Регионална агенција за развој источне Србије доприноси развоју туризма кроз подстицање развоја предузетништва, као и кроз промоцију и брендирање Источне Србије као туристичке дестинације. Они такође помажу општинама у припреми и спровођењу приоритетних локалних пројеката и изради стратегија локалног развој. Јавна предузећа попут ЖКП Паркинг сервиса, Водовода, Хигијене, Тимок Одржавање и ЖСП Зајечар обезбеђују основне услове за одвијање свакодневних активности па и туризма. Њихова улога је велика у одржавању чистоће јавног простора, уређењу града и обезбеђењу неопходне електричне енергије и воде. Ова предузећа су врло значајна и као подршка организацији различитих догађаја. Народни музеј и Народно позориште директно су укључени у развој туристичке понуде кроз изложбе, представе и догађаје које нуде грађанима и туристима. Удружења грађана су такође активна у организацији догађаја, креирању аутентичних рукотворина, сувенира и локалне хране. На крају, формалне едукативне установе подстичу развој туризма и квалитет туристичке понуде кроз образовање кадрова из области туризма, угоститељства и економије. Сви наведени актери су мање или више повезани и сарађују у креирању квалитетне туристичке понуде. На пример, континуирана сарадња је између локалне туристичке организације Зајечара и установа културе, угоститељских објеката, јединице локалне самоуправе Града Зајечара, РАРИС-а и сл., кроз организацију догађаја, спровођење пројеката, промоцију локалне туристичке понуде.

5.3 Анализа понуде туристичко-угоститељских капацитета

Туристичка дестинација Зајечар нема изражену сезоналност, али има скроман обим смештајних капацитета. Туристичко-угоститељских објеката за смештај децембар 2023. године било је укупно 76 објеката са 326 смештајних јединица и 769 индивидуалних лежаја.

Према врсти објеката за смештај најзаступљеније су собе (32) са 65 кревета, односно 71 индивидуална лежаја. Затим следе апартмани (22 објеката) и сеоска туристичка домаћинства (8 објеката). У Зајечару послује свега два објекта типа хотел (са 2* и 3*) и један објекат типа гарни хотел категорисан са две звездице. Комплекс омладинског кампа, који је у изградњи налази се у Краљевици и састоји се од бунгалова за смештај, места за шаторе и приколице, тушева и тоалета, рецепције, мензе.

Табела 11. Туристичко-угоститељски објекти за смештај за Зајечар 31.12.2023. године

Врста објекта	Број објеката	Број смештајних јединица	Број кревета	Број индивидуалних лежаја
Апартман	22	32	43	54
Вила	2	25	48	52
Гарни хотел	1	23	26	40
Коначиште	1	13	38	38
Кућа	5	19	30	36
Сеоско туристичко домаћинство	8	17	27	37
Соба	32	32	65	71
Хостел	1	59	270	270
Хотел	2	86	103	121
Остали некатегорисани објекти у надлежности ЈЛС	2	20	50	50
Укупно:	76	326	700	769

Извор: еТуриста Град Зајечар

Хотелски капацитети су на дан 31.12.2023. године располагали са укупно 109 смештајних јединица и 129 лежаја, односно 161 индивидуалних лежаја. Гарни хотел *Hamburg* (2*) имао је 23 смештајне јединице са 82 кревета, тј. 40 индивидуална лежаја, а хотел *Srbija-Tis* (2*) имао је 70 смештајних јединица са 94 индивидуална

лежаја. Хотел *Lux* (3*) располаже са 16 смештајних јединица и 21 креветом односно са 27 индивидуална лежаја.

5.4 Анализа постојећих кључних туристичких производа

Креирање туристичког производа је сложен процес који укључује природне и антропогене атракције, пратећу инфраструктуру, бројне услужне делатности (превоз, смештај, исхрану,..) и људске ресурсе, односно актере у туристичкој дестинацији. Односно у складу чланом 6. став 2. тачка 39) Закона о туризму, туристички производ је скуп међузависних елемената који се у пракси организује као посебан вредносни ланац који чине материјални производи и услуге, природне вредности и културна добра, туристичке атракције, туристичка супраструктура и туристичка инфраструктура. Главни циљ је задовољење потреба туриста и посетилаца, а за дестинацију остваривање прихода.

Табела 12. Анализа стања постојећих туристичких производа

Туристички производ	Анализа
Културни туризам	Царска палата <i>Феликс Ромулијана</i> , <i>Зајечарски бастион</i> , <i>Радул-Бегов конак</i> , <i>Народни музеј Зајечар</i> , <i>Манастири Сувидол</i> и <i>Св. Петра и Павла</i> су појединачне локације и атракције које се могу посетити, али нису повезане, односно нема формираног туристичког производа. Иако постоји сарадња са суседним јединицама локалне самоуправе на креирању заједничких тематских рута, нема формираног интегрисаног туристичког производа. Инвестиције које су у току односе се на изградњу визиторског центра Гамзиград-Ромулијана, Постоји пројектно техничка документација за изградњу музеја Рокенрола, која ће обухватити саму зграду музеја и 13 бунгалова за смештај учесника фестивала. Бројни ресторани у својој понуди имају специјалитете краја, али нема званичне сарадње између ресторатера и пољопривредних произвођача.
Spa и wellness	<i>Гамзиградска бања</i> се налази у близини Зајечара, на обали Црног Тимока и специјализована је за рехабилитацију обољења крвних судова и вибрационе болести, као и болести везивног ткива и реуматизма. Изградња и уређење купатила датира из 1920. године, док је Специјална болница за рехабилитацију <i>Гамзиград</i> започела са радом 1978. године. Температура воде износи 42°C. У Специјалној болници могуће је урадити дијагностику периферног крвотока, срца, плућа и периферних нерава и мишића. Опремљена је са два затворена базена са термоминералном водом, минералним и галванским кадама, локалним купкама и подводним масажама. Такође болница примењује различите врсте терапија: електро, фото, кинезо и термо. За рекреативце, на располагању су сала за вежбе са теретаном и сала за стони тенис. Поред тога, изграђени су нови терени за мали фудбал, рукомет, кошарку и одбојку, тениски терен од тенисита и фудбалски терени. У оквиру болнице, као и у околини функционишу бројни угоститељски објекти за смештај и исхрану са локалним специјалитетима, продавнице. Посебно се успешно организује и спроводи припрема фудбалера. Специјална болница за рехабилитацију пружа изузетно добре услове за одмор и рекреацију, а посебно школској деци за рекреативну наставу. Школској деци су на располагању простори за наставу као и сви спортски садржаји. За време боравка деце у Болници може се, по жељи, организовати школа пливања за непливаче.

<p>Специјални интереси</p>	<p>Локације које поседују ресурсну основу за развој туризма специјалних интереса су <i>Спомен парк-шума Краљевица и Попова плажа</i>. Активности специјалних интереса могу се поделити на <i>благе</i> активности – шетња/пешачење, упражњавање различитих врста спортова (комплекс спортских терена) и рекреацију (пет пунктова са справама за вежбање), као и трим стаза од 1 км (парк-шума Краљевица), затим купање, спортске и рекреативне активности уз и у води, дечије игралиште (Попова плажа) и <i>грубе</i> активности – скијање на стази дужине 500 м са висинском разликом од 82 м и ски лифтом капацитета 1.170 скијаша на сат. Стаза поседује табач и четири топа за додатно оснеживање, као опрему за ноћно скијање.</p>
<p>Манифестације</p>	<p>Током године се организују разноврсни програми, најзначајнија и најпосећенија манифестације је свакако <i>Зајечарска гитаријада</i> (до сада одржано 56 гитаријада), а траје три дана. Глумачки фестивал под називом "Дани Зорана Радмиловића установљен је 1993. године на којем учествују најпознатији театри, а на вршници се додељују награде за најбољу глумачку бравуру. Поред наведених, ту су још и Башта Балкан, Вражогрначки точак, Хајдук Вељкови дани, Смотра народног стваралаштва, Ликовна колонија, "Улица Божићне радости", "Улица Ускршње радости", Гастро Караван, Зајечаролија који привлаче пажњу посетилаца из Зајечара и околине.</p>
<p>Рурални туризам</p>	<p>Планом развоја Града Зајечара до 2029. године, за рурално подручје града Зајечара предвиђена је диверзификација пољопривредних газдинстава и развој пословања што би свакако утицало на стварање нових могућности за запошљавање у руралним подручјима, а самим тим и на смањење зависности од пољопривреде. Једна од таквих могућности за диверсификацију је и сеоски туризам који представља туристички производ у иницијалној фази развоја. Развој Руралног туризма не само да доприноси обогаћивању туристичке понуде већ и обнови и развоју села, те у заустављању негативних трендова депопулације. Тренутно постоји 8 регистрованих сеоских домаћинстава, а предност је што су села повезана асфалтним путем. Поједина сеоска туристичка домаћинства баве се производњом ракије и имају своје воћњаке и повртњаке, те је домаће узгојено воће и поврће доступно туристима, као и домаћа ракија.</p>

5.5 Активности на развоју туристичких производа

Град Зајечар на основу својих ресурса има претежно целогодишњу понуду, а туризам спада у приоритетни сектор за значајним потенцијалом за раст и развој. Туристички производи нису довољно валоризовани, повезани, те нису у адекватној мери комерцијализовани.

Град Зајечар тренутно највише улаже у развој следећих туристичка производа дато у наредној табели.

Табела 13. Преглед активности на развоју туристичког производа
Града Зајечара

Туристички производ	Садашња активност на развоју
Културни туризам	<p>Међу најважнијим је свакако царска палата Феликс Ромулијана, локалитет који је на листи UNESC-ове светске културне баштине. Поред импозантних остатака, нема комплетну инфраструктуру. Визиторски центар је у завршној фази и требао би да буде ускоро у функцији. Зајечарски бастиони захтевају обнову, као и изградњу додатних садржаја нпр. бицикличку стазу. Значај Радул-беговок конака огледа се у вишенаменском простору за изложбе, књижевне вечери и друге догађаје. Народни музеј у чијем саставу се налази Радул-бегов конак, а који управља локалитетом „Феликс Ромулијана“ има недостатак простора за све експонате које поседује (преко 15.000). Сакрални објекти обухватају манастире Сувидол и Св. Петра и Павла. У граду се налазе многобројни споменици знаменитих личности и значајних историјских догађаја. Током наредних година активности ће бити усмерене на креирању интегрисаних туристичких производа (као што је културно туристичка рута “Стазама Хајдук Вељка”). Такође су организоване и у наредном периоду ће се организовати радонице у оквиру којих учествују сви актери одређеног туристичког производа (нпр. “Стазама Хајдук Вељка” где су у присуствовали представници ТО Сокобање, Књажевца, Бољевца, Неготина и Бора), како би се на најбољи начин одредили локалитети (тачке) на рутама које ће промовисати овај део Источне Србије. У току је израда пројектно техничке документације за тематски парк - <i>Парк императора</i> који ће обухватити поучне стазе 17 римских императора рођених на територији данашње Србије у циљу унапређења јавне свести о културно историјском наслеђу.</p>
Туризам специјалних интереса	<p>Парк-шума Краљевица има значајну ресурсну основу за развој туризма специјалних интереса и интензивно се ради на креирању инфраструктуре која ће подстаћи и омогућити развој овог туристичког производа. Од 2019. године овде започета је реализација пројекта изградње комплекса Омладинског кампа на Краљевици, који треба да буде завршен током 2025. године. До сада је урађено спољно уређење фасаде бунгалова и инфраструктура, рецепција за пријем гостију, заједнички тоалети, чесме са водом и летњиковач-летња учионица са настрешницом. Такође, у плану је израда пројектно - техничке документације за тематски парк за децу и адреналински парк на Краљевици.</p>
Spa&wellness у бањама/здравствени туризам	<p>Усвојен је План детаљне регулације "Бањско туристичког комплекса Николичево" (http://www.zajecar.info/index.php/plan-detaljne-regulacije-banjsko-turistickog-kompleksa-nikolicevo). План је важан предуслов за све будуће активности у Николичеву.</p>
Манифестације и догађаји	<p>Интензивно се ради на промоцији манифестација преко којих се на најбољи начин презентовала понуда краја заједно са гастро понудом. Посебну улогу у овоме има ТО Зајечар. Сваке буџетске године планирана су средства за суфинансирање манифестација од значаја, али се траже и додатна средства од ресорног министарства. За <i>Гитараријаду</i> по јавном конкурс у бирају се суорганизатори на временски период од пет година. Понуда манифестација постаје све разноврснија (на пример Outhide музички фестивал обогатио је понуду догађаја и допринео</p>

	привлачењу младих у Град. Одржан је први пут 2019. године).
Рурални туризам	<p>Како је диверзификација пољопривреде једна од приоритетних активности у оквиру Плана развоја Града Зајечара до 2029. године, а развој руралног туризма једна од важних активности диверзификације, Локална самоуправа улаже у његов развој кроз доделу подстицајних средстава за развој руралног туризма, а у оквиру Програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја⁴⁷. Подстицајна средства се додељују за</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Изградњу и/или реконструкцију објеката по угледу на аутентичне објекте, уз очување традиционалне архитектуре, а ради пружања туристичких услуга у сеоском туристичком домаћинству. 2. Набавку остале опреме за аутентичне угоститељске објекте у домаћој радиности или сеоском туристичком домаћинству 3. Трошкове опремања просторија за пружање угоститељских услуга у складу са актом о категоризацији. <p>Поред тога РАРИС ради на развоју руралног туризма кроз едукацију. Један од таквих пројеката покренут је 2019. године под називом Регионална платформа за подршку руралном туризму. У оквиру пројекта припремљен је приручник за рурални туризам⁴⁸, реализовани тренинзи за домаћинства у руралном туризму као и за ТО и локалне самоуправе Источне Србије. Такође, као што је раније поменуто, преко преко канцеларије за ЛЕР, реализована су три пројекта преко којих су организоване едукације из области руралног туризма.</p>

5.6 Анализа људских ресурса у области туризма и угоститељства

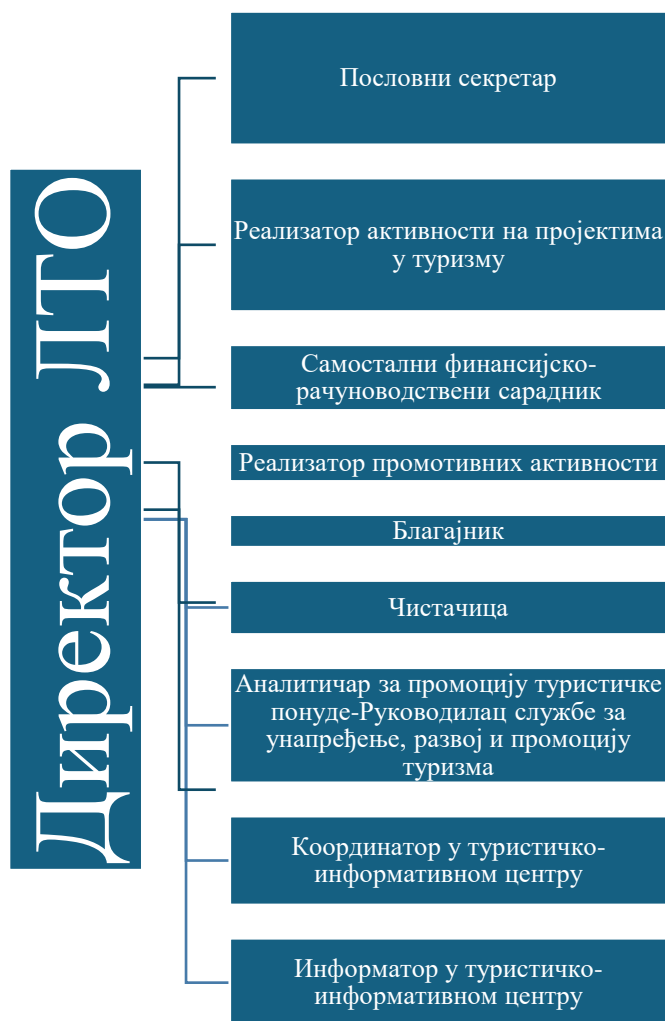
На територији града Града Зајечара функционише 13 основних школа. Од четири средњошколских установа, Гимназија има три смера: језички, природно-математички и информатички, има око 500 ученика, а наставу реализује 42 професора, док Економско трговинска школује кадрове из економије, права, администрације и трговине, угоститељства и туризма, конобаре и куваре. Има 29 одељења и око 800 ученика, а наставу реализује 94 професора.⁴⁹

Туристичка Организација основана као носилац развоја, промоције и унапређења туризма Града Зајечара на домаћем и иностраном тржишту. Има организован рад туристичко-информативног центра. Подељена је у две организациона дела за туризам и маркетинг и развој. У туристичко-информативном центру запослене су две особе.

⁴⁷<http://www.zajecar.info/tenderi/1246-konkurs-za-dodelu-podsticajnih-sredstava-za-nabavku-nove-poljoprivredne-prikljucne-mehanizacije-i-opreme-na-teritoriji-grada-zajecara-za-2024-godinu>

⁴⁸<https://www.raris.org/download/podrska-ruralnom-turizmu/Prirucnik%20kompletan.pdf>

⁴⁹<http://www.zajecar.info>, 2023.

Шема 1. Унутрашња организациона шема ТО Града Зајечара
Извор: Туристичка организација

6. SWOT АНАЛИЗА – ПРЕДНОСТИ И НЕДОСТАЦИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА

SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) анализа је важна техника за разумевање снаге, слабости, као и за сагледавање прилика и опасности које су пред нама. Подељене су на два фактора, унутрашњи који се односи на ресурсе и искуство унутар дестинације (снаге и слабости) и спољашње из окружења (ван дестинације) на које дестинација нема директног утицаја, а који могу негативно да се одразе на њен даљи развој (шансе и претење).

Табела 14. SWOT анализа

СНАГЕ	
Људски ресурси	
1.	Постојање образовне институције које школују квалитетне кадрове за рад у туризму – Гимназија и Економско-трговинска школа.
2.	Постојање стручног кадра у институцијама, јавним службама општине;
3.	Локално становништво је мотивисано да се бави туризмом;

Инфраструктура и саобраћај

4. Налази се на раскрсници магистралних праваца: Параћин-Зајечар-Кула, Параћин-Зајечар-Неготин-Кладово-румунска граница, Параћин-Зајечар-Књажевац-Ниш, Неготин-Зајечар-Књажевац-Ниш, затим правац према Видину и Софији, односно Београд-Д. Милановац-Кладово-Неготин најкраћа дистанца према Бугарској и Руминији;
5. Добра железничка инфраструктура (пролази кроз градско језгро где је лоцирана и путничка станица), повезује Зајечар-Бор, Зајечар-Књажевац и Зајечар-Прахово;
6. Близина три међународна аеродрома у румунском граду Крајова (155км), затим у Београду (250 км) и Нишу (100 км);
7. Пространа два затворена паркилашти са 145 паркинг места и општа паркиралишта са 800 места. Сезонско паркиралиште ради током летње сезоне уз додатних 150 паркинг места на Поповој плажи.
8. Покривеност мобилном телефонијом и интернетом;

Туристички производи

1. Културни туризам: Регионална културно-туристичка рута ”Стазама Хајдук Вељка”.
2. Spa и wellness у бањама/здравствени туризма: Гамзиградска бања са термоминералним извором и комплексом болнице и затворених базена;
3. Специјални интереси: Спомен парк-шума Краљевица, Попова плажа са комплексом спортских терена, Ски стаза од 500 м опремљена за дневено и ноћно скијање; *благе* активности – шетња/пешачење, упражњавање различитих врста спортова (комплекс спортских терена) и рекреацију (пет пунктова са справама за вежбање), као и трим стаза од 1 км (парк-шума Краљевица), затим купање, спортске и рекреативне активности уз и у води, дечије игралиште (Попова плажа) и *грубе* активности – скијање на стази дужине 500 м са висинском разликом од 82 м и ски лифтом капацитета 1.170 скијаша на сат. Стаза поседује табач и четири топа за додатно оснеживање, као опрему за ноћно скијање.
4. Манифестације и догађаји: разноврсни програми се организују током целе године (најпознатији Дани Зорана Радмиловића, Зајечарска гитаријада, Башта Балкан, Вражогрначки точак, Хајдук Вељкови дани, Смотра народног стваралаштва, Ликовна колонија, "Улица Божићне радости", "Улица Ускршње радости", Гастро Караван, ЗајеЧаролија...).
5. Гитаријада као најстарија рок манифестација у Европи, која представља један од највећих фестивала рок музике и фестивала младих и неафирмисаних бендова Југоисточне Европе.
6. Зајечар је познат по манифестацији "Дани Зорана Радмиловића" која се организују од 1993. године, сваке јесени, од стране Фондације Зоран Радмиловић и позоришта "Зоран Радмиловић" из Зајечара и представља глумачки фестивал на којем учествују најпознатији театри.
7. Град Зајечар је један од градова који имају филмске локације и менаџере филмских локација (Локације које се налазе у бази филмских локација су: Централни трг града Зајечара, Феликс Ромулијана, Историјски архив, Хидроелектрана Гамзиград...)

Усклађеност са другим делатностима

1. Јединица локалне самоуправе Града Зајечара сарађује са јавно комуналним и јавним установама на услузи како грађанима, тако и посетиоцима, институцијама културе (позориште, музеј), ТО Зајечар и осталим актерима од значаја за развој туризма;
2. ТО Зајечар сарађује са свим горе наведеним актерима по питању организације манифестација и догађаја, прикупљања информација о туристичком промету, промоције туристички значајних активности наведених актера (на пример изложби у Народном

музеју).

Маркетинг и дистрибуција

1. Постоје мале и брошура са туристичком понудом и организована интернет презентација туристичке организације.
2. Успешна сарадња и партнерство са РАРИС-ом са свих 8 ТО из региона (заједничка промоција на домаћем и међународном тржишту (Софија, Крајова), наградне игре и сл.

НЕДОСТАЦИ (СЛАБОСТИ)

Људски ресурси

1. Недовољно развијен стручни капацитет ТО Зајечара;
2. Недостатак лиценцираних туристичких водича;
3. Неусклађеност образовних профила са потребама тржишта иако постоје школске установе.

Инфраструктура и саобраћај

1. Недовољно развијена путна инфраструктура према селима;
2. Теретни железнички саобраћај пролази кроз центар града;
3. Непостојање канализационе мреже на 10% територије града, као и у руралном делу;
4. Недостатак и неадекватна туристичка сигнализација;
5. Недостатак хотела високих категорија
6. Слаба покривеност интернетом у појединим селима;
7. Недостатак паркинг места у граду;
8. Бројне дивље депоније;

Туристички производи

1. Недовољно развијен и обликован туристички производ; културног, spa i wellness у бањама/здравствени и туризам специјалних инетерса;
2. Већина атракција и локалитета није адекватно или у потпуности валоризована;
3. Неискоришћен ресурс за spa i wellness у бањама/здравствени туризам (други термоминерални извор у Николичеву није уређен, иако сва испитивања показују да је то у питању изузетно лековита термоминерална вода;
4. Неискоришћен потенцијал за развој гастро рута (зајечарско пиво, влашки доручак);
5. Скроман обим средстава за развој и унапређење туристичких производа. Део средстава је у виду донација и текућих трансфера од виших нивоа власти;

Усклађеност са другим делатностима

1. „Слаба“ повезаност између приватног-јавног сектора у циљу развоја и управљања туризмом у скоро свим делатностима;
2. Непостојање рецептивне туристичке агенције;

Маркетинг и дистрибуција

1. Недефинисан бренд;
2. Недовољно улагања у дигитални маркетинг за промоцију дестинације
3. Недовљано знање страних језика у туристичко-угоститељској делатности - пропагандни материјал, интернет презентације која није квалитетно преведена на стране језике.

ПРИЛИКЕ (ШАНСЕ)

Људски ресурси

1. Туристичка организација Града Зајечара са туристичко-информативним центром која има за циљ повећање туристичког промета као и унапређење услова за даљи развој туризма;
2. Перманентно обарзовање и стручно усавршавање запослених у туристичкој привреди;

Инфраструктура и саобраћај

1. Измештање теретног железничког саобраћаја из градског језгра;

Туристички производи

1. Усмерити активности на развој руралног туризма; туризма специјалних интереса, као и културно- туристичких рута
2. Повезивање са другим општинама Источне Србије у регионалну туристичку дестинацију у циљу креирања интегралног туристичког производа;
3. Приступ ЕУ, међународним и домаћим фондовима за развој туризма;
4. Велики потенцијал транзитног туризма, пре свега због близине бугарске границе;
5. Тематске туре - повезивање културно-историјских атракција кроз јединствене улазнице и друге погодности (заједничка промоција, креирање јединственог производа, тематске туре на пр. Путевима Римског царства)

Усклађеност са другим делатностима

1. Удруживање пољопривредних произвођача (кластер/задруга) у агротуризам;

Маркетинг и дистрибуција

1. Умрежавање туристичких актера и значајнија улагања у дигиталне маркетинг активности;
2. Израда мобилних апликација о атракцијама и догађајима за преузимање у ВР формату

ПРЕТЊЕ

Људски ресурси

1. Негативан демографски тренд – депопулација становништва, нарочито сеоског;

Инфраструктура и саобраћај

1. Привредна рецесија; - немогућност развоја путне инфраструктуре и саобраћаја;
2. Скроман прилив капитала и подизање нивоа опремљености у сектору исхране и смештаја;

Туристички производи

1. Немодернизована интерпретација и промоција римског наслеђа може умањити перцепцију његовог значаја и утицати на мањи број посетилаца
2. Недостатак знања и вештина локалног становништва у домену развоја руралног туризма може утицати на недовољну искоршћеност потенцијала руралних подручја и сам квалитет услуге у руралном туризму

Усклађеност са другим делатностима

1. Неуспешна повезаност кључних актера, на пр. формирање струковног удружења из пољопривреде или сл. са културним институција у регији, локлном ТО;

Маркетинг и дистрибуција

1. Непланско и недовољно улагање у промоцију и презентацију може имати негативне последице за развој туристичке дестинације.

Анализа указује на следеће:

- Снаге су бројније него слабости, што омогућава даљи раст и развој туризма;
- Наведене прилике омогућавају даљу реализацију започетих пројеката, као и одпочињање нових у сагласности са захтевима тржишта;
- Претње су увек присутне и представљају ограничавајући фактор који се решава заједничким учешћем свих актера (јавно-приватно) у туристичкој дестинацији;
- Значајан проблем је недостатак квалификованог кадра у туризму који треба решавати у наредном периоду;

- Већи број инвестиција је у току које се односе на инфраструктуру и додатне објекте и садржаје за употпуњавање туристичке понуде. Наставак-реализација наведеног директно зависи од расположивог буџета (града, ресорних министарстава и међународних фондова);
- Природне и културне ресурсе искористи за развој културног туризма, туризма специјалних интереса, здравственог, али и руралног туризма;
- Након развоја туристичких производа и пратеће инфраструктуре, потребно је радити на маркетингу и брендирању града са фокусом на повећање употребе дигиталних канала промоције.

7. ДЕФИНИСАЊЕ КЉУЧНИХ ТУРИСТИЧКИХ ПРОИЗВОДА ГРАДА ЗАЈЕЧАРА

Туристички производи у претходном периоду нису били јасно дефинисани, али су главне туристичке активности биле усмерене ка културно-историјским атракцијама, са нагласком на Феликс Ромулиану. Изузетан потенцијал природног окружења Зајечара није до краја уобличен као туристички производ.

На основу консултативних састанака с кључним актерима туристичке дестинације Зајечар и на основу експертског запажања Програм предлаже кључне, приоритетне и комплементарне туристичке производе који су представљени у наредним табелама, са кључним корацима њиховог будућег развоја.

КУЛТУРНИ ТУРИЗАМ		
<p>Опис производа и идентификовани недостаци: Производ културног туризма заснован на богатом културном наслеђу из римског периода (Феликс Ромулијана) које није адекватно брендирано, не постоји адекватна инфраструктура и прилазни путеви и сл. и установама културе које захтевају санацију и рестаурацију, као и модернизацију интерпретације. Тематске културно-туристичке руте имају велики потенцијал у валоризацији културног наслеђа, пре свега оне на бази познатих историјских и личности од значаја за културу предела, међутим, у пракси тренутно не постоје.</p>		
<p>Ресурси од значаја за развој производа културног туризма на дестинацији: Феликс Ромулијана (Царска палата под УНЕСКО-м), Народни музеј у Зајечару, Установа Народно позориште-Центар за културу „Зоран Радмиловић“, Историјски архив Тимочке крајине, Матична библиотека „Светозар Марковић“ (погледати табелу 2, културно-туристичке атракције). Историјске и личности од значаја за културу Града и окружења: Лик Хајдук Вељка Петровића и Лик Зорана Радмиловића.</p>		
<p>Кораци у развоју туристичког производа:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Адаптације изложбених простора и радних просторија институција културе 2. Увођење нових начина интерпретације наслеђа - лед панели са основним информацијама о наслеђу у институцијама културе, развој програма учења о наслеђу за децу, сениоре и друге циљне групе кроз радионице и игру. 3. Адаптација озвучења и расвете и радних простора ТО Града Зајечара са увођењем интерактивног приказа наслеђа Града и околине - лед панели са интерактивним мапама које садрже локације културног наслеђа са кратким описом и занимљивим чињеницама. 4. Завршетак визиторског центра на Феликс Ромулијани. 5. Изградња пешачке и бициклическе стазе до Феликс Ромулијане. 6. Доношење Плана за управљање, презентацију и интерпретацију Феликс Ромулијане. 7. Обнова бастiona око Града и повезивање истих бициклическим стазама 8. Мапирање локација и атракција које се везују за лик и наслеђе Хајдук Вељка Петровића, а које ће се повезати у културно-туристичку руту 9. Креирање базе легенди, прича и интересантних чињеница о Хајдук Вељку Петровићу које ће се користити у интерпретацији културно-туристичке руте 10. Креирање мобилне апликације или дигиталне мапе на веб сајту ТО Зајечар са обележеним местима на рути и могућношћу информисања о истима 11. Постављање сигнализације која ће обележити културно-историјску руту као и интерпретативних табли код најзначајнијих локација 12. Креирање брошуре која представља културно-историјску руту у дигиталном и физичком формату 13. Повезивање културно-историјских атракција кроз јединствене улазнице и друге погодности (заједничка промоција, креирање јединственог производа, тематске туре на пр. Путевима Римског царства) 14. Изградња музеја rock&rolla на Краљевици 15. Изградња парка Римских императора 16. Укључивање младих у промоцију културног наслеђа кроз савремени приступ –кроз организовање наградних игара на друштвеним мрежама (на којима ће млади качити своје слике или снимке са атракција са посебно креираним хештеговима) 		
<p>Циљне групе: све циљне групе, посебно породице, млади, групе пријатеља, екскурзије</p>		
<p>Сезона: целе године</p>		
Приоритетан туристички производ	Ниво приоритета	ВИСОК

ТУРИЗАМ СПЕЦИЈАЛНИХ ИНТЕРЕСА		
<p>Опис производа и идентификовани недостаци: Туризам специјалних интереса - пре свега активан одмор и спортско-рекреативне активности. Велики број објеката за спорт и рекреацију (базени, стадиони и сл) захтева реконструкцију и санацију. Нови стадион Краљевица је велики потенцијал али захтева улагања у развој спортских активности (привлачење спортских догађаја, спортских припрема). Не постоји туристички производ који би се као такав пласирао на тржиште. Бицилистичке и пешачке стазе немају адекватну туристичку сигнализацију.</p>		
<p>Ресурси од значаја за развој туризам на дестинацији: Краљевица (олимпијски базен, новоиграђени стадион, омладински камп, спортска дворана, пешачке и трим стазе), Попова плажа (градска плажа, терени на отвореном и мини голф терен), скијалиште, бициклистичке стазе Еуровело 6 и 13. Рекреативне активности током летњих месеци могу се одвијати на језерима - Совинац, Грлишко и Рготско. За планинаре је посебно привлачна планина Дели Јован и Ртањ, и Стара планина, која је такође веома посећена и у зимским месецима.</p>		
<p>Кораци у развоју туристичког производа:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Обнова спортско-рекреативних објеката, од којих је велики број у лошем стању (стадиони, базени) 2. Понуда спортско-рекреативних активности туристима кроз конкретне активности и пакете услуга 3. Организовање кампање привлачења спортских догађаја и припрема спортиста. 4. Унапређење туристичку сигнализацију и интерпретацију назначајнијих атракција које се налазе недалеко од бициклистичких стаза у оквиру Еуровело 13 и 6 5. Унапређење рекреативних активности кроз пошумљавање и одржавање Парк шуме „Краљевица“, стварање услова за пешачење, бициклизам и друге активности. 6. Завршетак изградње насеља бунгалова на Краљевици 7. Изградња хотела на Краљевици 8. Изградња мини аква парка на „Поповој плажи“ (потез од мини голф терена до плавог моста) 9. Израда пројектно-техничке документације и планског и идејног решења за тематски парк за децу и адреналински парк на Краљевици 10. Партерно уређење простора око језера - Совинац, Грлишко и Рготско. 11. Креирање регионалног туристичког производа специјалних интереса - Краљевица, Стара планина, Дели Јован, Ртањ уз активности пешачења, бициклизма, планинарења и сл. 		
<p>Циљне групе: Млади - групе пријатеља, млади парови без деце, породице са децом, спортисти на припремама</p>		
<p>Сезона: Април-Октобар</p>		
Приоритетан туристички производ	Ниво приоритета	ВИСОК

SPA&WELLNESS У БАЊАМА/ЗДРАВСТВЕНИ ТУРИЗАМ		
<p>Опис производа и идентификовани недостаци: Овај туристички производ тренутно је заснован само на понуди Гамзиградске бање, која преваходно пружа здравствене услуге туристима који долазе на лечење и опоравак. Основни недостаци огледају се у недостатку инфраструктуре и садржаја за посетиоце који не долазе на лечење, недовољној повезаности са осталим атракцијама и туристичким производима, као и неискоришћеном потенцијалу извора Николичево.</p>		
<p>Ресурси од значаја за развој туризам на дестинацији: На територији Зајечара постоји једна бања (Гамзиградска бања) и један извор Николичево. Док Гамзиградска бања има дугу традицију и репутацију као и Специјалну болницу за рехабилитацију, термални извори Николичево (8 лековитих извора) нису још увек у функцији туризма, и потребне су значајне инвестиције да се на овом месту изгради бања.</p>		
<p>Кораци у развоју туристичког производа:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Унапређење инфраструктуре у домену реновирања и доградња постојећег бањског комплекса Гамзиградске бање као и уређење Бањског парка, 2. Проширење туристичке понуде изградњом спортско-рекреативних објекти, угоститељских објеката и омладинског села 3. Увођење нових садржаја у Гамзиградску бању, пре свега SPA&WELLNESS којим би се привукли циљни сегменти младих парова и породица са децом 4. Инвестиције у изворе Николичево - изградњу урбанизованог бањско-туристичког комплекса са свим пратећим садржајима 		
<p>Циљне групе: здравствени туристи</p>		
<p>Сезона: Целе године</p>		
Приоритетан туристички производ	Ниво приоритета	ВИСОК

ДОГАЂАЈИ И МАНИФЕСТАЦИЈЕ		
<p>Опис производа и идентификовани недостаци: Тренутне манифестације су сезонске, углавном локалног карактера, са изузетком неколико међународних догађаја на којима се базира бренд Зајечара и кој су примарни мотиви доласка туриста (Гитаријада, Дани Зорана Радмиловића). Догађаји свакако обогаћују садржај и продужују туристички боравак али постоји потреба за више већих догађаја попут горе наведених.</p>		
<p>Ресурси од значаја за развој туризам на дестинацији: Зајечар је познат по фестивалима и догађајима попут „Гитаријаде“, „Дани Зорана Радмиловића“, „Башта Балкана“, „Вражогрначки точак“, као и Смотра народног стваралаштва, Ликовна колонија, „Улица Божићне радости“, „Улица Ускршње радости“, Гастро Караван, ЗајеЧаролија. Међутим, још увек неискоришћени ресурси када су манифестације у питању односе се на гастрономију и пића по којима је овај крај познат - пре свега пиво и ракију.</p>		
<p>Кораци у развоју туристичког производа:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Мапирање садржаја за увођење нових манифестација (традиције, обичаји, гастрономија, традиционалне игре, легенде, познате личности)и процена њиховог потенцијала да се преточе у идејне концепте будућих догађаја. Овде се пре свега 		

<p>мисли на нове културне приредбе и догађаје у домену уметности и забаве.</p> <ol style="list-style-type: none"> Активирање нових простора за одржавање манифестације (попут Краљевице, Феликс Ромулијане) Организовање манифестација базираних на локалном бренду пива - дегустације, фестивали и сл. догађаји који ће појачати развој бренда зајечарског пива (пример Ромулијанер - CRAFT - фестивал за време трајања Зајечарске Гитаријаде), као и фестивала ракије Организација тродневних и петодневних Базара, три до пет пута годишње са преко 100 излагача из целе Србије Интернационализација манифестација попут Гитаријаде и Дана Зорана Радмиловића Фокусирање на развој догађаја попут спортских тачмичења Креирање нових промотивних алата за промоцију догађаја - ангажовање познатих личности, блогера, промотивни филм 		
<p>Циљне групе: Млади, млади парови без деце, породице са децом</p>		
<p>Сезона: Целе године</p>		
<p>Приоритетан туристички производ</p>	<p>Ниво приоритета</p>	<p>СРЕДЊИ ДО ВИСОК</p>

Када је реч о **комплементарним туристичким производима**, ту се пре свега истиче гастрономија и рурални туризам.

ГАСТРОНОМИЈА
<p>Опис производа и идентификовани недостаци: Подручје Источне Србије и Зајечара познато је по бројним гастрономским производима и јелима карактеристичним за ове крајеве који представљају значајне реурсе за развој гастрономије као туристичког производа. Међутим, не постоји формиран туристички производ - слаба је понуда аутентичких јела у ресторанима а локално становништво није довољно повезано са угоститељским објектима у пласирању локалних производа и специјалитета.</p>
<p>Ресурси од значаја за развој туризам на дестинацији: Најзначајнији ресурси за развој овог вида туризма свакако су карактеристична јела овог краја: суве чобанске пите, кувана јагњетина у млеку, фазан у боровницама, сушено месо од дивље свиње, хомољски качамак, овчје кисело млеко, овчји сир и јагњетина, кифлице, кравајчићи и палачинке са црембушом, кривовирски овчји, козји и крављи качкаваљ, ртањски мед, јабуке пуњене орасима, плаштинге (влашке палачинке), пуњене папиреке орасима, плескавице од коприве, пихтије од боба и салата трканица, клуцана салата, чобанске пите, белмуж, чорба од коприве а пасуљ пребранац, проја на масти, чорба од сира, качамак, влашка погача, салата ораховача и влашки качамак (мамаљига).</p>
<p>Кораци у развоју туристичког производа:</p> <ol style="list-style-type: none"> Формирање јединствена гастрономска понуда специфична за овај крај, односно јела од локалних састојака која ће бити у понуди у свим угоститељским објектима. Мапирање бар 3 традиционална јела која се морају наћи на јеловнику традиционалних ресторана. Успостављање боље сарадње између локалних произвођача и угоститељских објеката на дестинацији - организовање радних састанака ради успостављања договора, сарадње и закључивања уговора о откупу домаћих производа.

<ol style="list-style-type: none"> 3. Брендирање традиционалних гастрономских производа - креирање јединственог система означавања - паковања карактеристичног за Зајечар и околину. 4. Понуда бреднираних гастро производа као сувенира Града Зајечара - пласирање преко угоститељских објеката али и туристичке организације. 5. Пласирање традиционалних и домаћих производа на догађајима и манифестацијама који се одржавају у граду 6. Обликовати тематску руту са темом гастрономије која ће повезати Зајечар (локалне произвођаче, угоститељске објекте) са винаријама и локалним произвођачима других општина Источне Србије. 		
Циљне групе: Посебно групе пријатеља, млади парови без деце, породице са децом али и сви остали тржишни сегменти		
Сезона: Целе године		
Комплементарни туристички производ	Ниво приоритета	СРЕДЊИ

РУРАЛНИ ТУРИЗАМ		
Опис производа и идентификовани недостаци: У околини Града Зајечара тренутно постоји 8 регистрованих сеоских домаћинстава. Иако је ово још увек мали број регистрованих домаћинстава и категорисаних за бављење руралним туризмом, последњих година, у сеоским срединама све више јавља интересовање за бављење овом делатношћу, посебно након скорашње пандемије. Овај туристички производ је тек у иницијалној фази развоја са великим потенцијалом.		
Ресурси од значаја за развој производа руралног туризма на дестинацији: Производ руралног туризма заснован на очуваном природном окружењу и руралним пределима околине Града Зајечара - сеоска насеља Старе планине, околина Гамзиградске бање, село Рготина, Велики Извор, Грљан, Звездан итд.		
Кораци у развоју туристичког производа: <ol style="list-style-type: none"> 1. Подстицаји младима и сеоском становништу за укључивање у туризам (повећање фонда тренутних субвенција и расписивање конкурса за субвенције за младе који покрећу бизнис у области руралног туризма) 2. Едукације власника сеоских домаћинстава о бенефитима укључивања у развој туризма и о основним алатима пословања (маркетинг, развој понуде сеоског туризма) 3. Укључивање туриста у свакодневни живот на селу у сеоским домаћинствима кроз радионице и "life participating" активности - припрема хране и зимнице, храњење животиња и слично. 4. Укључивање сеоских туристичких домаћинстава у понуду тим билдинга - презентација локалне кухиње, организација дегустација локалних јела и пића, радионице кувања, активан одмор на селу. 		
Циљне групе: све циљне групе, посебно породице, млади, групе пријатеља, групе пословних туриста - учесници тим билдинг програма.		
Сезона: целе године		
Комплементарни туристички производ	Ниво приоритета	СРЕДЊИ

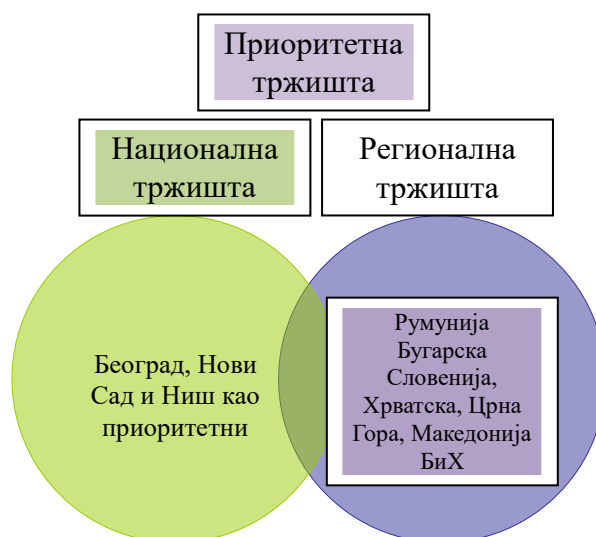
8. АНАЛИЗА КЉУЧНИХ ТУРИСТИЧКИХ ТРЖИШТА ОД ЗНАЧАЈА ЗА РАЗВОЈ ТУРИЗМА И МАРКЕТИНГ АКТИВНОСТИ ГРАДА ЗАЈЕЧАРА

У географском смислу, као што је раније поменуто, доминантне туристе у Зајечару чине домаћи туристи. Када је реч о тржишним сегментима, тренутно су најдоминантније индивидуалне посете, посете породица са децом али и организоване групе у оквиру ђачких и студентких екскурзија.

Посетиоци су углавном у транзиту ка другим дестинацијама и кратко се задржавају. У наредном тексту биће дат предлог будућег фокуса Зајечара у контексту геосегмената и тржишни сегмената.

Геосегменти

Геосегменти подразумевају најзначајније сегменте тржишта према географском критеријуму, односно земљама из којих долазе. Стратешка позиција Зајечара у близини и Бугарске и Румунске границе, чини овај Град и његово окружење атрактивним посетиоцима из ових земаља.

Шема 2. Геосегменти Зајечара као туристичке дестинације

Извор: Аутор на основу консултативних састанака са кључним актерима на дестинацији

Приоритетна тржишта обухватају домаће и регионално тржиште до којих ће се доћи активностима ТО Зајечар. Што се тиче иностраних даљих тржишта, на њиховом привлачењу тек треба радити у сарадњи са Туристичком организацијом Србије.

Циљни сегменти

Циљни или тржишни сегменти представљају сегменте тржишта издвојене на основу различитих критеријума, попут старости, платежне способности, породичног статуса, мотива посете и слично.

Када је реч о циљним сегментима, у наредном периоду Зајечар тежи привлачењу приоритетних циљних група пре свега породица са децом, парова без деца и група пријатеља (Табела 15). Поред тога, приоритетни туристички производи које Зајечар тежи развити на наредном периоду (пре свега културни и туризам специјалних интереса) посебно ће таргетирати циљне групе индивидуалне млађе туристе, групе пријатеља и породице са децом који су љубитељи активног одмора. Привлачење ових циљних група зависи од тога колико ће Зајечар креирати препознатљив бренд и пласирати планиране туристичке производе.

Табела 15. Кључни тржишни сегменти Зајечара

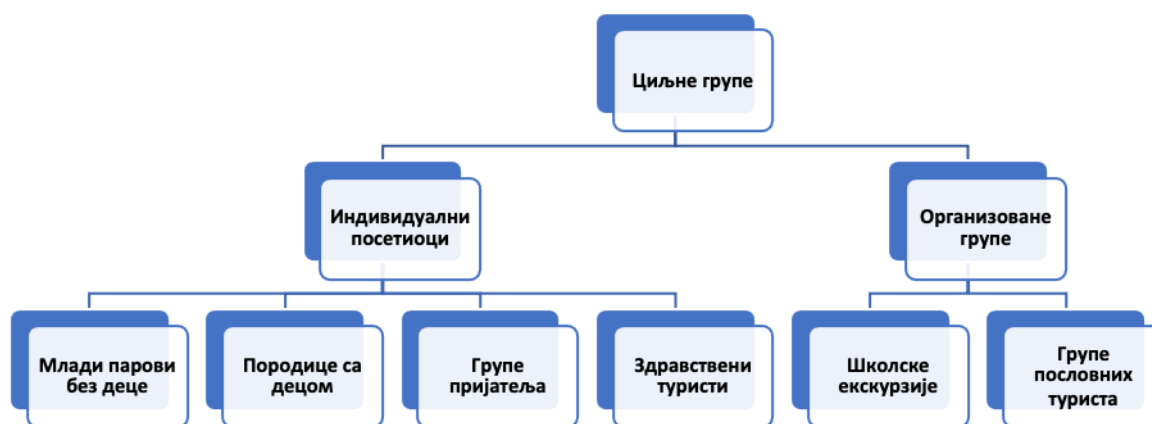
Тржишни сегмент	Опис
Млади парови без деце	DINKS – (dual income no kids). Парови углавном млађи од 35 година. Изнад просечног дохотка, односно са дуплим буџетом за путовања.
Породице са децом	Породице које желе квалитетно провести време заједно бавећи се активностима као што су шетња, бициклизам, скијање и обилазак културно-историјског наслеђа. Од просечног до високог образовања и просечног дохотка.
Групе пријатеља - углавном Генерације Y и Z	Генерације Y (миленијалци или рођени између раних 1980-их и 2000-их) и Z (рођени између краја 90-тих и 2010.) су спонтане, уживају у сваком тренутку на дестинацији и увек су у потрази за новим изазовима. У великој мери користе друштвене медије за резервације и током самог путовања. Обично путују у групама и желе активан одмор. Такође, ове генерације користе дигиталне уређаје за резервације, мање плаћају готовином, сами организују руту обиласка и у својим обиласцима опредељују се за дефинисане брендове.
Пословни туристи	Високообразовани туристи са високим приходима. Углавном путују самостално или као организоване групе које посећују конгресе, конференције и друге догађаје или пак као учесници подстицајних путовања и тим билдинг програма. На дестинацијама остварују високу ванпансионску потрошњу јер су им је путовање углавном финансирано од стране компаније.
Школске екскурзије	Организоване групе - основна и средња школа. Карактерише их кратко задржавање и посета већег броја атракција за краћи временски период.

Извор: Decker, a. (2020). The Marketer's Guide to Segmentation, Targeting, & Positioning. HubSpot [online].

Када је реч о групама, заступљене су школске екскурзије које се врло кратко задржавају у Зајечару и околини. Овај тржишни сегмент свакако треба задржати, али циљ треба да буде продужење боравка понудом разноврсних садржаја.

У наредном периоду треба привући и пословне туристе којима је Зајечар са својом понудом активности и уређењем веома атрактиван. Пословни туристи су важни јер представљају високо образоване туристе са високим приходима.

Када је Зајечар у питању, сеоска домаћинства су посебно атрактивна за подстицајна путовања и тим билдинг програме. Поред тога, здравствени туристи представљају важну циљну групу. То су туристи који долазе на лечење и рехабилитацију првенствено у Гамзиградску бању, али и они који ће долазити превентивно ради унапређења здравља и релаксације.

Шема 3. Циљне групе – тржишни сегменти Зајечара

Извор: Аутор

Ако анализирамо циљне групе према платежној способности, највише новца за путовања свакако имају млади парови без деце (DINKS- dual income no kids) и млади – групе пријатеља. Када је реч о групама, то су превасходно пословни туристи, те је акценат на привлачењу ових циљних група.

Анализа маркетинг активности Туристичке организације Зајечар

За потребе овог програма анализирани су сви дигитални канали маркетинга ТО Зајечар. У највећој мери они укључују анализу наступа на интернет каналима, превасходно сајтове и налоге на друштвеним мрежама који су у власништву ТО Зајечар.

Поред тога битно је поменути да је ТО града Зајечара базирала своје промотивне активности и на учешћу у емисијима и специјализованим прилозима на телевизијама са националном фреквенцијом са веома квалитетним наступима. Неке од тих емисија и

прилога су: "Кухиња мога краја " на RTS-у, " Прело у нашем сокаку" на Нарру- тв, "Србија у ритму Европе - дечији музички фестивал на Тв - Прва, затим емисија " Нови почетак " на RTS-у," Моја лепа Србија на RTS-у и др. Град се промовише и сувенирима са мотивом града, затим израдом декоративних кеса са мотивом, као и израдом мајица са мотивом Гитаријаде, затим Брошура, флајера на енглеском и бугарском и другим традиционалним каналима промоције.

Анализа маркетинг активности савремених канала комуникације

Туристичка организација Зајечара поседује и води сајт toozajecar.rs и са тим у вези налоге на друштвеним мрежама [Фејсбук](#) и [Инстаграм](#)

Садржај и кориснички интерфејс сајта

Сајт ТО Зајечар има добро разврстане сегменте сајта, те посетилац може лако да види комплетну туристичку понуду града, пронађе смештај, ресторан или се информише о надолазећим информацијама. Међутим фотографија која све то прати, често је оскудна, а пропратни опсини текстови веома кратки што је често недовољно како би стекли боље позиције на претраживачу.

Опште препоруке

Примарни задатак за сајт ТО Зајечар је спровести темљну СЕО анализа (аудит) како би се видели тренутни проблеми и потенцијални простори за напредак сајта у резултатима претраге.

Овде треба размотрити и увођење блог секције којом би се додатно описали и разрадиле туристичке атракције града, а што ће за резултат имати боље позиционирање сајта у резултатима.

Све ово потребно је спровести кроз пројектни задатак који ће ТО Зајечар саставити заједно са тимом стручних особа и као такав даље уступити веб агенцији која ће даље предложити најбоља решења за извођење.

Друштвене мреже

За маркетинг наступ на друштвеним мрежама од значаја је анализирати три најпопуларније мреже када је у питању промоција туристичких потенцијала неке дестинације:

- Инстаграм
- Фејсбук
- ТикТок

ТО Зајечар поседује налоге на Фејсбуку и Инстаграму док налог на ТикТок-у не постоји.

Анализе и савети дати у овом поглављу потребно је испратити што пре јер се трендови на овом пољу јако брзо мењају, те резултати који се овде очекују могу бити другачији ако се са применом не крене на време.

Инстаграм ТО Зајечар

www.instagram.com/turistickazajecar

ТО Зајечар има активан налог на Инстаграму где редовно објављује садржај. Објаве су учестале, али и периодично неуједначене, са понекад интензивнијим оглашавањем. Профил нуди преглед туристичке понуде града кроз истакнуте приче и медијске колаже.

Један од недостатака је превише промоције рада организације уместо истинских туристичких атракција. Саветује се повећано коришћење кратких видео формата (reels) за ефикаснију промоцију туристичких потенцијала, укључујући и садржај креиран од стране корисника, што може значајно повећати видљивост и привлачност профила.

Фејсбук ТО Зајечар

www.facebook.com/turistickaorganizacijazajecar

Наступ ТО Зајечара на Фејсбук страници, поприлично је сличан наступу на инстаграму, будући да се исте објаве појављују на обе мреже. Као и за инстаграм, и овде је савет да се у први план истакну туристичке атракције и локалитети, пре него промоција запослених у туристичкој организацији. Ово се може спровести кроз чешћу употребу кратких видео формата и квалитетне фотографије. Нарочито у време главних манифестација када се објаве могу дешавати и неколико пута у току дана што би публици омогућава да буде у сталном току са дешавањима у граду.

Савет за даљи наступ на овом каналу је да се у промоцији користе и материјали других корисника (UGC садржај), нарочито када је у питању кратка видео форма. Додатна вредност за сајт ТО Зајечар створила би се већом промоцијом појединачних страница и вести са самог портала. Тиме ће се постићи његова већа посећеност.

Остале друштвене платформе - ТикТок, LinkedIn и Google My business

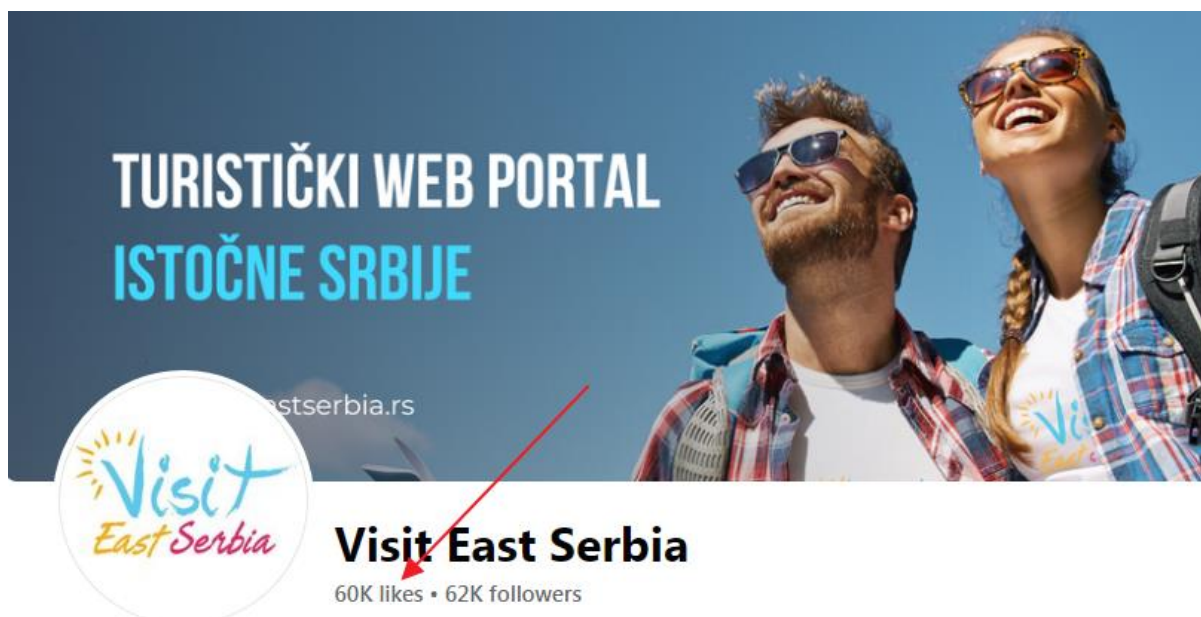
ТО Зајечар тренутно не користи популарну платформу ТикТок која се фокусира на кратке видео садржаје. Пошто присуство на овој мрежи не захтева велики број пратилаца за постизање значајних резултата, саветује се да се ТО Зајечар активира на ТикТоку, пратећи трендове видео садржаја. Такође, не постоји профил на LinkedIn, иако би такав био користан за B2B промоцију и виђеност пословних активности и успеха организације. Коришћење Google My Business било би плодно за додатну промоцију и информисање о актуелностима у Зајечару, пошто објаве на овој платформи брзо стижу до корисника преко резултата претраге.

Visit East Serbia - Платформа за промоцију туристичких ресурса Источне Србије

"Visit East Serbia" је платформа Регионалне развојне агенције источне Србије (РАРИС) која промовише туризам овог региона. Садржи веб сајт и пратеће друштвене мреже (Фејсбук, Инстаграм, Јутјуб) које представљају туристичку понуду осам градова, укључујући Зајечар. Страница Зајечара садржи текстове, фотографије, видео записе и мапе. Препоручује се додавање више квалитетног текста за боље позиционирање у претрази и уклањање штетног линка у хедеру. Саветује се започињање промоције на ТикТоку због његове популарности и фокуса на кратке видео садржаје.

Додатно, промоција града се врши и кроз остале секције на сајту као што су: култура, природа и догађаји, где су између осталих градова, представњене кључне атракције Зајечара, свака у својој области.

Промоција Зајечара се наставља кроз поменуте канале на друштвеним мрежама, од којих Фејсбук налог има преко 60.000 пратилаца, а Инстаграм 6.200 пратилаца. Налог на друштвеној мрежи Тикток не постоји. Савет је да се што пре крене и са тим видом промоције због велике популарности кратке видео форме која је заступљена на овој платформи.

9. РАЗВОЈНИ МОДЕЛ И ЦИЉЕВИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ЗАЈЕЧАРА

У циљу унапређења конкурентске позиције Зајечара, потребно је дефинисати јасну визију и мисију развоја туризма. Визија Зајечара до 2030. године формулисана је на основу партиципативног приступа – комбинацијом експертских закључака и консултативних састанака са стејхолдерима на дестинацији (јавни, приватни, цивилни сектор) али је и усклађена са визијом развоја града Зајечара до 2029. године.

Визија Града Зајечара састављена је на основу садашњег стања, потенцијала и ресурса (људских, природних и материјалних), традицију и аутентичне вредности, као и тежњу за бољом будућности. Туризам је приоритетна привредна делатности, и у наредном периоду уз анимацију туристичких актера и јединице локалне самоуправе у обједињавању туристичке понуде, може значајно допринети позиционирању Зајечара као главног центра регије источне Србије.

Визија развоја града Зајечара, дефинисана **Планом развоја Зајечара до 2029. године** следећа: *Град Зајечар је просторно уређен, зелени и паметан град отвореног срца и једнаких могућности за све, који унапређује инфраструктуру, задовољавајући потребе грађана и грађанки и развија се ослањајући се на културно наслеђе, знање и природне ресурсе.*

Визија развоја туризма, усклађена је са дугорочном визијом развоја града, и она гласи:

Зајечар је регионално препознатљива дестинација културног туризма са развијеним брэндом римског наслеђа заснованим на УНЕСКО-овој културној баштини, која подстиче радозналост, стицање нових знања, упознавање са историјом и културом, и активни одмор у стимулишућем и разноликом природном окружењу.

Мисија тј. начела операционализације визије туризма:

Дефинисана визија Зајечара као туристичке дестинације оствариће се кроз јасно дефинисану мисију:

- Дестинација ће културне и природне атракције уобличити и пласирати као атрактивне туристичке производе – пре свега културног туризма, манифестација и догађаја и туризма специјалних интереса;
- Дестинација ће унапредити инфраструктуру главних туристичких атракција и инвестирати у развој и примену дигиталних технологија у интерпретацији дестинације;
- Дестинација ће унапредити приступачност туристичких атракција у економском, физичком и дигиталном смислу;
- Дестинација ће креирати управљачки модел заснован на партиципативном моделу одлучивања;
- Дестинација ће јасно дефинисати приоритетне туристичке сегменте и развити стратегије њиховог привлачења на дестинацију;
- Дестинација ће развити свој јасан и препознатљив брэнд идентитет који ће комуницирати сви актери на дестинацији уз сарадњу са осталим општинама и ТО Источне Србије;
- Дестинација која ће у сарадњи са РАРИС-ом и осталим ТО Источне Србије јасно дефинисати регионалне туристичке производе и активно их промовисати за привлачење већег броја туриста.

Општи циљ којем Зајечар тежи је: **Унапређење квалитета и видљивости туристичке понуде на тржишту**

Како би се остварио овај циљ, формулисано је три посебна циља са својим појединачним циљевима:

ПОСЕБАН ЦИЉ 1: Повећање броја и посећености туристичких атракција у оквиру туристичке понуде Града Зајечара

Појединачни циљ 1: Унапређење опште и туристичке инфраструктуре

Појединачни циљ 2: Развој туристичких производа Зајечара и формирање регионалног туристичког производа

ПОСЕБАН ЦИЉ 2: Усвајање и примена новог модела менаџмента и маркетинга дестинације

Појединачни циљ 1: Унапређење маркетинг активности дестинације

Појединачни циљ 2: Дефинисање и унапређење брэнда туристичке дестинације

Појединачни циљ 3: Унапређење система управљања туристичком дестинацијом

ПОСЕБАН ЦИЉ 3: Повећање броја предузетника и обучених радника у туризму

Појединачни циљ 1: Унапређење вештина и знања запослених у туризму

Појединачни циљ 2: Подизање капацитета локалног становништва за рад у туризму

Појединачни циљ 3: Повећање броја нових бизниса у области туризма

Појединачан циљ 4: Смањење „сиве економије“ у туризму, односно броја нерегистрованих објеката приватног смештаја

Како би се анализирао степен остварености наведеног општег циља са формулисаним посебним и појединачним циљевима дефинисани су квантитативни и квалитативни индикатори. На основу квантитативних индикатора даље су урађене пројекције раста туризма (туристичког промета) у наредних 5 година.

На основу свега наведеног, може се очекивати раст туристичког промета на дестинацији. У наредном периоду до 2029. године очекује се:

- Раст броја туристичких долазака за 16,5%
- Раст броја остварених ноћења за 20,9%

Расту туристичког промета свакако мора претходити:

- Развој брэнда, са посебним акцентом на културно-историјско наслеђе
- Унапређење дигиталне презентације туристичких производа
- Унапређење инфраструктуре као предуслова развоја појединих туристичких производа (паркинзи, смештајни капацитети, бикикличке стазе, приступне саобраћајнице, туристичка сигнализација, рурална домаћинства, нова рекреативна подручја итд.)
- Континуирана едукација запослених у туризму и подизање капацитета локалног становништва ради њиховог укључивања у туризам
- Подстицаји развоју нових бизниса у туризму
- Развој нових туристичких атракција ради проширења понуде, повећања потрошње туриста и њиховог дужег задржавања на дестинацији

На основу предвиђеног раста броја долазака и ноћења туриста, и узимајући у обзир кретања туристичког промета у 2023. године урађене су пројекције раста броја туриста и ноћења - Табеле 16. и 17.

У табели 16. приказане су пројекције раста броја туриста са кумулативном стопом од 16,5%, закључно са 2029. годином.

Табела 16. Пројекције раста броја долазака страних и домаћих туриста до 2029. године

Година	УКУПНО	Домаћи	Страни	Годишња стопа раста долазака домаћих туриста у %**	Годишња стопа раста долазака страних туриста у%***	Учешће у укупном броју долазака у %	
						Домаћи	Страни
2018.	18.797	12.723	6.074	-	-	67,7	32,3
2019.	20.780	13.972	6.808	9,8	12,1	67,2	32,8
2020.	9.347	7.386	1.961	-47,1	-71,2	79,0	21,0
2021.	11.790	10.215	1.575	38,3	-19,7	86,6	13,4
2022.	14.678	10.105	4.573	-1,1	190,3	68,8	31,2
2023.	14.472	9.291	5.181	-8,1	13,3	64,2	35,8
2024.	14.782	9.523	5.259	2,5	1,5	64,42	35,58
2025.	15.125	9.761	5.364	2,5	2,0	64,54	35,46
2026.	15.506	10.035	5.471	2,8	2,0	64,72	35,28
2027.	15.933	10.336	5.597	3,0	2,3	64,87	35,13
2028.	16.392	10.666	5.726	3,2	2	65,07	34,93
2029.	16.859	11.008	5.852	3,2	2	65,29	34,71
Кум. раст у %	16,5	18,4	12,9	-	-	-	-

Извор: еТуриста Града Зајечара и Прорачун аутора

*Кумулативни раст је израчунат по формули: (укупан бр долазака туриста у 2029. години/укупан број долазака туриста у 2023. години)

** Просечна годишња стопа раста долазака домаћих туриста израчуната је по формули: (број долазака домаћих туриста у текућој години/број долазака домаћих туриста у претходној години)-1

*** Годишња стопа раста долазака страних туриста израчуната је по формули: (број долазака страних туриста у текућој години/број долазака страних туриста у претходној години)-1

У табели 17 приказане су пројекције раста броја ноћења туриста са кумулативном стопом од 20,9%, закључно са 2029. годином.

Табела 17. Пројекције раста броја ноћења страних и домаћих туриста до 2029. године

Година	УКУПНО	Домаћи	Страни	Годишња стопа раста долазака домаћих туриста у %**	Годишња стопа раста долазака страних туриста у%***	Учешће у укупном броју ноћења у %	
						Домаћи	Страни
2018.	50.742	38.869	11.873	-	-	76,6	23,40
2019.	64.114	38.792	25.322	-0,20	113,3	60,5	39,50
2020.	42.452	23.481	18.971	-39,47	-25,1	55,3	44,70
2021.	38.074	34.800	3.274	48,20	-82,7	91,4	8,60

2022.	40.409	29.550	10.859	-15,09	231,7	73,1	26,90
2023.	39.362	27.287	12.075	-7,66	11,2	69,3	30,7
2024.	40.482	28.106	12.377	3,0	2,50	69,43	30,57
2025.	41.728	29.005	12.723	3,20	2,80	69,51	30,49
2026.	43.125	30.020	13.105	3,50	3,00	69,61	30,39
2027.	44.569	31.071	13.498	3,50	3,00	69,71	30,29
2028.	46.062	32.158	13.903	3,50	3,00	69,82	30,18
2029.	47.604	33.284	14.320	3,50	3,00	69,92	30,08
Кум. раст у %*	20,9	21,9	18,5	-	-	-	-

Извор: eТуриста Града Зајечара и Прорачун аутора

*Кумулативни раст је израчунат по формули: (укупан бр ноћења туриста у 2029. години/укупан број ноћења туриста у 2023. години)

** Просечна годишња стопа раста ноћења домаћих туриста израчуната је по формули: (број ноћења домаћих туриста у текућој години/број ноћења домаћих туриста у претходној години)-1

*** Годишња стопа раста долазака страних туриста израчуната је по формули: (број ноћења страних туриста у текућој години/број ноћења страних туриста у претходној години)-1

10. ПЛАН КОНКУРЕНТНОСТ СА ПРЕДЛОГОМ КЉУЧНИХ ИНВЕСТИЦИОНИХ ПРОЈЕКТА

План конкурентности града Зајечар као туристичке дестинације сачињен је из следећих важних елемената:

- Одреднице за побољшање конкурентске позиције
- Плана инвестиција.
- Плана подизања капацитета људских ресурса.
- Маркетиншког плана.

План конкурентности садржи мере за унапређење пословног амбијента за развој туризма у граду Зајечару. Он садржи и мере за унапређење пословног амбијента за развој туризма. У наставку је дат план инвестиционих пројеката који подразумева усклађеност пројеката са Стратегијом и осталим планским документима Републике Србије, процењену вредност пројеката, имовинско-правни статус, носиоце реализације, начине и изворе финансирања, рокове за реализацију и очекиване ефекте.

План конкурентности града Зајечар подразумева и дефинисање основних одредница планског контекста и унапређења конкурентске позиције града Зајечара које су приказане у табелама 18 и 19.

Табела 18. Стратешки контекст

Елементи стратешког контекста	Опис
Локација	Зајечар се налази на на раскрсници магистралних путева који чине најкраћу везу Европе са северном Бугарском и јужном Румунијом и даље са Црноморским басеном. Компаративна предност локације јесте и чињеница да га окружују планине – Дели Јован, Стара планина, Ласовачка, Жевица и Велики Крш.
Имиџ	Још увек недовољно искоришћен бренд УНЕСКО-а, на ком би се могла градити препознатљивост културне туристичке дестинације. Нејасно дефинисан имиџ и туристички производи. Такође, манифестације су значајан потенцијални бренд, и имају снагу грађења позитивног имиџа дестинације, попут Гитариаде која је једна од првих асоцијација на Зајечар.
Дестинација још увек неразвијеног искуства али великих потенцијала	Дестинација која има прегршт прича утемељених на богатој историји и окружењу, изузетно природно окружење и чисту околину, и дестинација која има потребу да све ове вредности уобличи у јединствен туристички доживљај и искуство (интерпретација, туристичка инфраструктура, таргетирана промоција и сл.)
Плодно тло за инвестиције у туризму	Постоји свест о потреби да се унапреди и креира општа инфраструктура, али и да се побољшају смештајни капацитети и туристичка инфраструктура на дестинацији, посебно када је у питању активни и спортско-рекреативни туризам у природи. Све ово ствара плодно тло за инвестиције јавног, приватног капитала као и за јавно-приватна партнерства.

Табела 19. Стратешка упоришта

Елементи стратешких упоришта	Опис
Дестинација специфичног културног идентитета	Дестинација која нуди вредне културне туристичке атракције попут Феликс Ромулијане, бројне манифестације и знамените личности попут Зорана Радмиловића што све заједно чини аутентичан културни идентитет атрактиван домаћим и иностраним посетиоцима.
Зелена дестинација	Дестинација која развој својих туристичких производа усклађује са очувањем окружења. Дестинација која нуди одмор у очуваном, чистом окружењу -Парк природе „Стара планина“, „Природни простор око археолошког налазишта Гамзиград –Ромулијана“, Парк Шума „Краљевица“ и сл.

Паметна и приступачна дестинација	Дестинација која користи дигиталне технологије као потпору развоја туризма и побољшања приступачности. Дестинација која нуди савремену интерпретацију и атракције приступачне различитим циљним групама посетилаца.
--	---

Тренутна конкурентска позиција Зајечара као туристичке дестинације захтева унапређење у неколико кључних сегмената. Прво, бренд идентитет Зајечара није довољно детаљно разрађен и дефинисан, а бренд UNESCO-а (Феликс Ромулиана) није довољно искоришћен у грађењу препознатљивог бренда града.

Процес изградње чврсте позиције на тржишту као препознатљиве регионалне туристичке дестинације треба почети од идентификовања специфичности по којима је Зајечар препознатљив и које чине његов бренд идентитет.

Туристички производи које град планира да развоја морају бити у складу са дефинисаним бренд идентитетом и морају бити јасно комуницирани дефинисаним циљним групама које су одређене као приоритетне у наредних 5 година.

Умрежавање актера у туризму и њихово окупљање око заједничког бренда креира бенефите за све појединачне субјекте а доприноси изградњи конкурентне позиције на тржишту. Овакав вид умрежавања инициран је од стране РАРИС-а и требало би да резултира стварањем регионалног туристичког производа и регионалним повезивањем дестинација Источне Србије. Регионално повезивање се може одвијати кроз заједничко креирање туристичких производа Зајечара са другим општинама Источне Србије пре свега у домену културног туризма, тематских рута (првенствено Кладово, Неготин, Бољевац, Мајденпек, Књажевац) и туризма специјалних интереса, пре свега активног одмора у природи (Бор, Књажевац, Бољевац, Сокобања). Овај документ поред јасно дефинисаних туристичких производа пружа и стратешко усмерење ка одређеним туристичким тржиштима, а даље позиционирање дестинације зависиће од тога колико се успешно кључне вредности Зајечара комуницирају овим тржишним сегментима.

Основни правци позиционирања Зајечара као дестинације садржани су и у његовој визији, која указује на то да је фокус усмерен ка развоју одрживе, паметне и приступачне дестинације са јасно развојеним културним и природним туристичким производима. Визија и позиционирање Зајечара као туристичке дестинације је и у складу са Стратегија паметне специјализације Републике Србије (4C)⁵⁰ која представља део нове парадигме иновационе политике, која окупља доносиоце одлука, академску и пословну заједницу и цивилно друштво у циљу подизања конкурентности привреде, привредног раста и напретка друштва кроз повезивање истраживачких, индустријских и иновационих снага и ресурса с ограниченим бројем приоритетних привредних области.

⁵⁰ Стратегија паметне специјализације Републике Србије до 2027. године - https://prosveta.gov.rs/wp-content/uploads/2021/11/Strategija-pametne-specijalizacije_SR_WEB.pdf

Ова стратегија ставља акценат на 4 приоритета, од којих већина има уске везе са развојем туризма - храна за будућност, информационо-комуникационе технологије, машине и производни процеси будућности и креативне индустрије. У свом позиционирању као паметна дестинација, Зајечар ће се фокусирати пре свега на прва два приоритета - храна за будућност (што подразумева храну са додатом вредношћу и одрживу пољопривреду са производњом хране) што ће директно утицати на туристички производ Гастрономију, али и креативне индустрије, посебно креативна дигитална аудио-визуелна продукција, која ће се рефлектовати и на Догађаје и манифестације као и на Културни туризам (посебно савремену интерпретацију атракција).

Туристичка дестинација Зајечар тежи да се позиционира као паметна, гостопримива и приступачна регионална туристичка дестинација која брине о окружењу и која посетиоцима нуди аутентично искуство и туристичке производе у складу са савременим трендовима на тржишту.

Позиционирању Зајечара као туристичке дестинације треба приступити плански, почевши од израде Плана брэнда дестинације, што је и предвиђено Акционим планом овог документа.

Табела 20. План инвестиција

Р.број	Носилац пројекта	Назив програмске активности/ пројекта	ИП односи решен/ нерешен Започет/нов пројекат	Трајање пројекта	Укупна вредност пројекта	Извори финансирања	Очекивани ефекти
1.	Град Зајечар	Изградња визиторског центра Гамзиград-Ромулијана	Завршена изградња у току је опремање	2022-2024	4.000.000,00 EUR	GIZ	
2.	Град Зајечар	Омладински камп на Краљевиц	започет	2019-2025	600.000,00 EUR	До сада су реализоване 3 фазе изградње „Комплекса омладинског кампа на Краљевици“ укупне вредности 996.800,00 EUR и то из следећих средстава. 1. фаза је реализована 2018 године из ИПА фонда прекограничне	

						<p>сарадње</p> <p>2. фаза кроз коју је урађено спољно уређење и инфраструктура изван објеката (саобраћајнице, пакинг, ограда, јавна расвета) је финансиран средствима средствима Града Зајечара и Министарства привреде;</p> <p>3. фаза, кроз коју је финансирана рецепција за пријем гостију, заједнички тоалети и, чесма са свежом водом за пиће и прање и летњиковац/на дрстрешњица која ће се користити као летња учионица за дружења и едукативне активности, финансирана је кроз пројекат "ЕУ за културно наслеђе и туризам";</p>	
3.	Град Зајечар	ЛИД пројекат (Рехабилитација и реконструкција постојеће инфраструктуре; изградња нових пешачких прелаза,	Нов пројекат	До 2027. године	2.052.511,00 ЕУР	Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре	Повећање отпорности саобраћајне инфраструктуре на климатске промене изградњом система за одводњавање

		бициклических стаза или простора за јавни превоз)					е, санацију клизишта, ојачавање обвала...Активне мобилности, попут озелењавања и решавања проблема наслеђеног загађења; јавне расвете; унапређење система за управљање саобраћајем, унапређење система за регулисање саобраћаја, регулисање паркирања, безбедности саобраћаја и сл; Е-мобилности, инсталација станица за електрично пуњење, развојем саобраћајне инфраструктуре за е-бицикле и е-мотоцикле.
4.	Град Зајечар	Изградња Музеја Рокенрола (Фаза I) и тринаест бунгалова (Фаза II) за смештај учесника фестивала	Нов пројекат	до 2026. године	235.000.000,00 RSD	Град Зајечар	Проширење културне и туристичке понуде града Зајечара изградњом Музеја рока и бунгалова, парковно уређење и обликовање парка са свом пратећом

„Програм развоја туризма града Зајечара за период 2025 – 2030. године“

							урбаном опремом, на 20811 м2 парцеле. Изградњом и опремањем савременог музеја рока са свим пратећим садржајима доприноси се пре свега порасту очекиваног броја посета одредишту културно фестивалске баштине.
5.	Град Зајечар	Изградња Парка императора у Зајечару	започет	2023-2025. године	598.363.612,04 RSD	Град Зајечар	Изградња тематског парка - парка Императора - поучне стазе 17 римских императора рођених на тлу данашње Србије, кроз парковно уређење и обликовање парка са свом пратећом урбаном опремом и пратећим садржајима који ће допринети унапређењу јавне свести о културно-историјском наслеђу ових крајева
6.	Град Зајечар	Реконструкција крова	нови пројекат	током 2025.	2,998,000.00 RSD	Град Зајечар	

„Програм развоја туризма града Зајечара за период 2025 – 2030. године“

		Народног позоришта Тимочке крајине - Центар за културу "Зоран Радмиловић"		године			
7.	Град Зајечар	Реконструкција градске пијаце – формирање Сирнице у Зајечару	нови пројекат	током 2025. године		Град Зајечар	Развој пољопривреде и унапређење здравља људи на територији Града. Завршетком уређења комплекса и његовом употребом очекује се повећање благостања куповином и употребом здравих домаћих производа, на територији Града Зајечара, који ће се чувати у хигијенским и прописаним условима.
8.	Град Зајечар	Пројекат саобраћаја и саобраћајнице на градским путевима ИБ и ПА реда кроз насељена места на територији града Зајечара	нови пројекат	2024-2026. година	32,108,664,20 RSD	Град Зајечар	Обележавањем хоризонталном и вертикалном саобраћајном сигнализацијом државне путеве који пролазе кроз насеља града

							Зајечара и предати исту на даље одржавање управљачу државних путева на територији града Зајечара.
--	--	--	--	--	--	--	---

План подизања капацитета људских ресурса

Подизање капацитета људских ресурса у туризму подразумева организацију и спровођење едукације за пружаоце туристичко-угоститељских услуга на локалном нивоу, с основним циљем унапређења квалитета пружених услуга и повећања одрживости локалних бизниса и целокупног туристичког и угостителског сектора на локалном нивоу. Кроз консултативне састанке на терену утврђено је да су едукације неопходне како у оквиру туристичке привреде, тако и локалног станонвиштва, посебно оних становника који поседују сеоска домаћинства и немају довољно знања и вештина да се укључе у туризам или да дистрибуирају домаће производе на тржиште.

Едукације за туристичку привреду треба да буду усмерене на следеће следеће кључне области:

Шема 4. Приоритетне теме едукација за туристичку привреду
Извор: Аутор

Поред наведеног, потребне су и едукације за пружаоце услуга у туризму, профиле попут куvara, конобара, рецепције, домаћинства, сомелијера, које треба посебно организовани, минимум једном годишње.

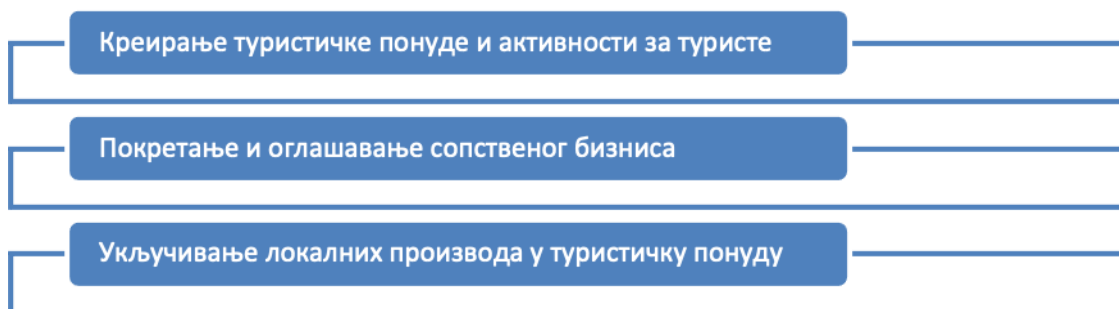
Иако су приоритетне теме едукација засноване на консултативним састанцима са стејкхолдерима, постоји потреба и за истраживањем потреба тржишта - односно истраживањем потреба за одређеним вештинама и знањима код запослених у туризму. Ова истраживања, као и едукације, морају бити континуирани како би се пратиле потребе за знањима и вештинама и ишло у складу са трендовима у туризму.

Едукације треба конципирати у виду тематских радионица са запосленима у туризму и хотелијерству, које би се одржавале бар једном годишње. Теоријски део едукација треба бити поткрепљен упознавањем са примерима добре праксе на терену и посећивању успешних организација у туризму, које се могу сматрати узорима.

Ову активност може иницирати и организовати Туристичка организација Града Зајечара у партнерству са РАРИС-ом.

Едукације локалног становништва такође треба да су тематски организоване кроз кључне области у којима требају стицање вештина и знања.

Едукације локалног становништва треба усмерити на две основне циљне групе: **младе и власнике сеоских домаћинстава**. Из разговора на дестинацији дошло се до закључка да су то следеће области:

Шема 5. Теме едукација за локално становништво

Извор: Аутор

Пре спровођења тематских едукација – радионица, треба организовати инфо дан да се локално становништво упозна са сврхом спровођења радионица и беневитима које

могу остварити. На тај начин анимирано би се више учесника који ће препознати значај радионица и бити вољни да се укључе.

Маркетинг план

Како би се конкурентска позиција Зајечара побољшала на тржишту и како би се унапредило комуницирање туристичке понуде дефинисаним циљним сегментима, од великог је значаја унапредити маркетинг активности. У првом делу документа дата је детаљна анализа тренутних маркетинг активности које спроводи ТО. У наредним табелама дате су препоруке за превазилажење недостатака у виду активности које треба предузети и конкретних стратегија.

А. Унапређење видљивости сајта Туристичке организације Зајечар

Резултат

Оптимизовати и унапредити сајт tozajecar.rs са циљем бољег рангирања у резултатима Гугл претраге и привлачења већег броја посетилаца

Стратегије

Стратегија 1: SEO оптимизација и унапређење садржаја

- Анализа кључних речи: Истраживање и идентификација кључних речи које су релевантне за сајт и које корисници најчешће користе приликом претраге сличних садржаја.
- Оптимизација садржаја: Унапређење постојећег и креирање новог садржаја који је оптимизован за идентификоване кључне речи. Садржај треба да буде информативан, занимљив и вредан за кориснике.
- Техничка SEO оптимизација: Побољшање техничких аспеката сајта, укључујући брзину учитавања, мобилну оптимизацију, структуру УРЛ-а, сајт мапе и друге техничке елементе који утичу на SEO.
- Изградња беклинкова: Развијање стратегије за добијање квалитетних беклинковаса ауторитативних и релевантних сајтова.

Стратегија 2: Унапређење корисничког искуства и дизајна

- Анализа корисничког искуства: Евалуација тренутног корисничког искуства на сајту и идентификација области које се могу побољшати.
- Мобилна оптимизација: Осигуравање да је сајт потпуно оптимизован за мобилне уређаје, с обзиром на све већи број корисника који интернет претражују путем мобилних телефона и таблета.

Стратегија 3: Аналитика и континуирано унапређење

- Имплементација аналитичких алата: Постављање алата као што су Гугл Аналитика за праћење понашања корисника, изворе саобраћаја, најпосећеније странице и друге кључне метрике.
- Анализа података: Редовно праћење и анализа прикупљених података како би се идентификовали трендови, проблеми и прилике за унапређење.
- А/Б тестирање: Имплементација А/Б тестирања за континуирано тестирање и оптимизацију елемената сајта, као што су наслови, слике, ЦТА дугмад и друге компоненте које могу утицати на конверзије и ангажман корисника.

Кључне активности:

<ul style="list-style-type: none"> • Истражити могућности за СЕО анализу (СЕО аудит) • Ангажовати извођача радова • Спровести план у сарадњи са веб агенцијом или програмером • Обогаћити странице сајта са већим бројем квалитетних текстова о сваком туристичком производу и атракцији • Праћење успеха и оптимизација процеса • Ангажовати добре писце квалитетних текстова за сајт 	
Одговорни	
<ul style="list-style-type: none"> • Туристичка организација Зајечар 	
Време имплементације	Ниво приоритета:
2025-	Висок

Б. Унапређење наступа на друштвеним мрежама

Резултат
Развијена иновативна стратегија за наступ на друштвеним мрежама
Стратегије
<p>Стратегија 1: "Откриј Зајечар кроз видео приче"</p> <ul style="list-style-type: none"> • Тик Ток и Инстаграм рилс: Креирање серије кратких видео садржаја који приказују различите атракције града, локалне догађаје, кулинарске специјалитете и културу. Организовање изазова на Тик Току где корисници могу да деле своја искуства и доживљаје из града. • Фејсбук видео: Дељење дужих видео формата, као што су интервјуи са локалним становништвом, приче иза кулиса догађаја и детаљни водичи о атракцијама. • Укључивање заједнице: Организовање конкурса где локалци и туристи могу да деле своје видео приче и искуства, са наградама као што су бесплатна ноћења или ваучери за локалне ресторане. <p>Стратегија 2: "Уживо из Зајечара"</p> <ul style="list-style-type: none"> • Инстаграм и Фејсбук снимци уживо: Организовање уживо преноса са разних догађаја, као што су фестивали, концерти или отварања нових атракција. • Вођене туре уживо кроз различите делове града, где гледаоци могу постављати питања и интераговати са водичем. • Тик Ток уживо сесије: Организовање Q&A сесија са представницима туристичке организације, локалним инфлуенсерима или туристима који деле своја искуства. <p>Стратегија 3: "Креирај са нама"</p> <ul style="list-style-type: none"> • Колаборација са инфлуенсерима: Сарадња са локалним и међународним инфлуенсерима који ће посетити град и креирати садржај за своје пратиоце. • Организовање "преузимања" (takeover) где инфлуенсери преузимају званичне налоге туристичке организације на дан или два. • Садржај других корисника (User Generated Content - UGC): Подстицање туриста и локалаца да деле своје фотографије, видео записе и приче користећи одређени хештег. Изабрани садржај може бити дељен на званичним налозима туристичке организације. • Едукативне радионице: Организовање радионица о креирању садржаја за друштвене мреже, где ће локалци и туристи моћи да науче како да снимају, монтирају и деле своје видео приче.
Кључне активности:

<ul style="list-style-type: none"> • Креирање серије кратких видео садржаја за Тик Ток и Инстаграм рилс • Организовање уживо преноса са локалних догађаја на Инстаграму и Фејсбуку • Сарадња са инфлуенсерима за креирање и промоцију садржаја • Покретање изазова на Тик Току везаних за атракције града • Организовање Q&A сесија уживо на Тик Току са представницима туристичке организације • Подстицање корисника да деле свој садржај користећи одређени хештег • Организовање едукативних радионица о креирању садржаја за друштвене мреже 	
Одговорни	
<ul style="list-style-type: none"> • Туристичка организација Зајечар 	
Време имплементације	Ниво приоритета:
2025-	Висок
<p>В. Организовање прес тура: Позивање новинара, блогера и инфлуенсера да посете дестинацију и пишу о њој, чиме се повећава видљивост и кредибилитет</p>	
Резултат	
<ul style="list-style-type: none"> • Организоване промо туре Зајечара и осталих дестинација Источне Србије • Представљање туристичке понуде и регионалних туристичких производа у иностранству (са посебним акцентом на приоритетна тржишта) 	
Стратегије	
<p>Стратегија 1: "Откријте аутентични Зајечар" и "Откријте аутентичну Источну Србију" Циљ: Представљање Зајечара (и Источне Србије) кроз аутентична искуства која комбинују историју, културу и локалне приче.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Историја и археологија: Организовање посебних тура кроз Феликс Ромулијану са локалним стручњацима који ће пружити дубље увиде у историјски значај локалитета. Укључивање посете новом визиторском центру. • Локална гастрономија: Организовање дегустација традиционалних јела и пића у сарадњи са локалним ресторанима и домаћинствима. • Упознавање са локалцима: Организовање сусрета са локалним становницима који ће делити своје приче, традиције и занате. • Специјални догађаји: Укључивање новинара, блогера и инфлуенсера у локалне догађаје, фестивале или радионице које се одвијају током њихове посете. <p>Стратегија 2: "Зајечар кроз објектив" и "Источна Србија кроз објектив" Циљ: Представљање Зајечара (и друге дестинације Источне Србије) кроз фотографију и видео садржај, циљајући на инфлуенсере и креаторе садржаја са јаким визуелним идентитетом.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Фотографска тура: Организовање тура са локалним фотографима који ће водити госте до најфотогеничнијих места у Зајечару и околини. • Радионице: Организовање радионица о фотографији и видеографији са познатим и квалитетним стручњацима. • Изазови на друштвеним мрежама: Покретање изазова где се инфлуенсери и креатори садржаја подстичу да деле своје најбоље фотографије и видео записе из Зајечара користећи одређени хештег. 	
Кључне активности:	
<ul style="list-style-type: none"> • Селекција и позивање учесника • Креирање итинерера • Логистичка подршка • Промоција на друштвеним мрежама • Прикупљање повратних информација 	

Одговорни	
<ul style="list-style-type: none"> Туристичка организација Зајечара РАРИС 	
Време имплементације	Ниво приоритета: Висок
2025 -	

Г. Креирање Блога: Редовно објављивање чланака о занимљивостима, догађајима и новостима везаним за дестинацију.

Резултат	
<ul style="list-style-type: none"> Креирана блог секција која се уредно промовише путем профила на друштвеним мрежама и слањем билтена на мејлове претплатника 	
Стратегије	
<p>Стратегија 1: "Кроз векове Зајечара"</p> <p>Циљ: Представљање богате историје Зајечара кроз серију чланака.</p> <ul style="list-style-type: none"> Римска прошлост: Детаљни чланци о Феликс Ромулијани, њеном значају и открићима. Локалне легенде: Писање о локалним митовима, легендама и причама које обликују културни идентитет Зајечара. Архитектонске знаменитости: Представљање историјских грађевина и њихове улоге кроз векове. <p>Стратегија 2: "Зајечарски живот"</p> <p>Циљ: Приказивање свакодневног живота, културе и догађаја у Зајечару.</p> <ul style="list-style-type: none"> Фестивали и догађаји: Редовно извештавање о предстојећим и прошлим догађајима, као што је Гитаријада. Гастрономска сцена: Представљање локалних ресторана, кафана и традиционалних јела. Интервјуи са локалцима: Серија чланака где се локални становници представљају кроз своје приче и искуства. 	
Кључне активности:	
<ul style="list-style-type: none"> Избор и ангажовање писца/креатора садржаја за писање чланака. Истраживање и прикупљање информација о свакој теми која ће бити обрађена. Планирање и креирање уређивачког календара за редовно објављивање чланака. Организовање теренских посета релевантним локацијама за прикупљање материјала и информација. Промоција чланака на друштвеним мрежама, мејл листама и другим релевантним платформама. Прикупљање повратних информација од читалаца и прилагођавање садржаја на основу њихових реакција и сугестија. 	
Одговорни	
<ul style="list-style-type: none"> Туристичка организација Зајечара 	
Време имплементације	Ниво приоритета: Висок
2025-	

11. МОДЕЛ УПРАВЉАЊА ТУРИСТИЧКОМ ДЕСТИНАЦИЈОМ

План унапређења модела управљања дестинацијом подразумева идентификовање основних недостатака тренутног модела управљања туристичком дестинацијом, и на основу тога дефинисање смернице унапређења. Пре свега, садашњи модел управљања захтева увођење партиципативног приступа, односно већу инволвираност осталих кључних актера на дестинацији у сам процес управљања туристичком дестинацијом.

Анализа модела управљања успешним туристичким дестинацијама указује на то да су партнерски односи између приватног и јавног сектора, као и унутар јавног и унутар приватног сектора, један од кључних фактора успеха. Већа сарадња међу актерима на дестинацији је неопходна а то подразумева и већу укљученост свих чланова туристичке привреде у сам процес одлучивања.

Успешне дестинације доказале су да управљачки модели засновани на јавно-приватном партнерству непрофитног карактера дају одличне резултате управљања дестинацијом, окупљајући различите субјекте да раде ради постизања заједничких циљева. Међутим, оптимално решење треба прилагодити локалним условима и специфичностима развоја туризма у Општини Зајечар.

Тренутно туристичком дестинацијом управља **Туристичка организација Зајечара**, која ће и у наредним периоду остати кључни актер управљања туристичком дестинацијом, посебно у домену развоја туристичких производа и промоције туристичке дестинације, али уз план интензивне сарадње с привредом која би активно учествовала у достављању информација и изградњи брэнда дестинације. Ово подразумева већу укљученост хотелијера, ресторатера, приватних предузећа у области туризма, и свих осталих важних актера за развој туризма.

Како би се ово у пракси реализовало, План унапређења модела управљања туристичком дестинацијом подразумева формирање **Савета за развој туризма** који оснива Град Зајечар. Чланови Савета за развој туризма били би сви кључни актери развоја туризма на дестинацији: хотелијери, ресторатери, туристичке агенције, организатори догађаја, представници удружења која својим активностима доприносе туристичком брэнду Зајечара и сви други субјекти туристичке привреде од значаја за развој туристичке дестинације.

Предлог модела управљања приказан је на шеми 6.

Шема 6. Предлог модела управљања туристичком дестинацијом
Извор: Аутор

Према дефинисаном моделу, доношење одлука и управљање туристичком дестинацијом било би поверено Туристичкој организацији града Зајечара, Градској управи, као и најзначајнијим представницима туристичке привреде попут хотелијера, туристичких атракција, ресторатера, пружаоца приватног смештаја, удружења и других важних актера. У оквиру Савета за развој туризма, чланови би се договарали и координирали активности везано за развој туризма и доносили најважније одлуке које се тичу развоја.

Туристичка организација Града Зајечара и даље би била задужена за маркетинг туристичке дестинације, али кроз заједничке програме промотивних активности са осталим субјектима туристичке привреде, пре свега из домена приватног сектора. На овај начин би се постигла синергија у управљању.

Битно је напоменути да Савет не захтева додатно финансирање и да се он формира ради равномерније дистрибуције одговорности и учешћа у одлучивању и развоју туризма Града Зајечара.

У циљу решавања специфичних питања, Савет може формирати специфичне радне групе које ће радити на дефинисаним задацима. Савет би требао да подноси извештај о свом раду минимум једном годишње, и да се састаје квартално уз дискусију о текућим питањима на дестинацији и потребним активностима и инвестицијама. Савет доноси одлуке о свим важним питањима развоја туризма на дестинацији и даје препоруке за побољшање конкурентности.

12. АКЦИОНИ ПЛАН

Акциони план имплементације Програма развоја туризма Града Зајечар за период од 2025. до 2030. године темељи се на потребама за даљи развој дестинације у области туризма на основу тренутних околности и закључака који произилазе из анализе стања, визије развоја дестинације, циљева и приоритета и активности планираних по годинама трајања Плана.

Спровођење Акционог плана у великој мери ће зависити од средстава која се буду обезбеђивала из буџета општине, кроз пројекте у сарадњи са централним нивоом власти али и кроз средства из међународних фондова. С друге стране, одређени део пројеката подразумева сарадњу са учесницима из приватног сектора. Акциони план приказује приоритете и активности које треба реализовати, одговорна тела, временске рокове и изворе финансирања.

Табела 21. Акциони план имплементације Програма развоја туризма Града Зајечара за период од 2025. до 2030. године

Приоритет	Активности	Временски оквир	Одговорно тело	Извор финансирања	Индикатори
Посебан циљ 1: Повећање броја и посећености туристичких атракција у оквиру туристичке понуде Града Зајечара					
Појединачни циљеви:					
1. Унапређење опште и туристичке инфраструктуре	1.1 Унапређење саобраћајне сигнализације		Град Зајечар	Град Зајечар	Постављена нова сигнализација
	1.2 Успостављање додатног паркинга на територији Града Зајечара		Град Зајечар	Град Зајечар	Отворен нови паркинг већег капацитета
	1.3 Обнова саобраћајница од Селачке реке до манастира Суводол		Град Зајечар	Град Зајечар	Обновљена и пуштена у саобраћај саобраћајница
	1.4 Унапређење јавних зелених површина у граду		Град Зајечар	Град Зајечар	уређени паркови и зелене површине
	1.5 Обнова бастиона око Града и повезивање истих бициклистичким стазама	до 2029. године	Град Зајечар	Град Зајечар	Трасирана бициклистичка стаза и обновљени бастиони

„Програм развоја туризма града Зајечара за период 2025 – 2030. године“

1.6	Обнова и санација институција културе	2025-2029. године	Град Зајечар	Град Зајечар	Обновљена и опремљена бар једне институције културе годишње
1.7	Реконструкција базена на Краљевици		Град Зајечар	Град Зајечар	Реконструисан и обновљен базен
1.8	Изградња школског затвореног базена у Котлујевцу		Град Зајечар	Град Зајечар	Изграђен базен
1.9	Адаптација старог фудбалског стадиона у атлетски стадион		Град Зајечар	Град Зајечар	Адаптиран фудбалски стадион
1.10	Унапређење туристичке сигнализације на бицикличким стазама (посебно оним у оквиру Еуровело 6 и 13)	2025-2026. године	ТО Зајечар, Град Зајечар	ТО Зајечар, Град Зајечар	Постављена нова сигнализација на бицикличким стазама
1.11	Завршетак изградње насеља бунгалова на Краљевици				Изграђено и отворено насеље бунгалова
1.12	Изградња хотела на Краљевици	2026-2028. године	јавно-приватно партнерство	јавно-приватно партнерство	Изграђен и отворен хотел
1.13	Изградња Дома извиђача с отвореним стрелиштем на Павиљону				Изграђен и отворен Дом извиђача
1.14	Трасирање пешачке стазе до налазишта Феликс Ромулиана				Изграђена пешачка стаза
1.15	Реконструкција и адаптација простора који припада Туристичкој организацији Града Зајечара (пословне просторије, инфо центар, сувенирница...)	2025-2026. године	Град Зајечар	Град Зајечар	Адаптиран простор ТО Града Зајечара
1.16	Израда пројектно - техничке документације за тематски парк за децу и адреналински парк на Краљевици	током 2025. Године	Град Зајечар	Град Зајечар	Израђена пројектно - техничке документације за тематски парк за децу и адреналински парк

„Програм развоја туризма града Зајечара за период 2025 – 2030. године“

	1.17 Реконструкција старих и напуштених школа у селима, а по моделу старопланинских села (у смислу потенцијала за претварања у завичајне музеје, смештајне објекте, конаке, домове планинара, извиђача итд...)	2027-2030. године	Град Зајечар	Град Зајечар	Реконструисане старе напуштене школе у селима у функцији туризма
	Изградња бањско-туристичког комплекса поред села Николичево	до 2030. године	Приватни субјекти или јавно-приватно партнерство	Приватни капитал	Изграђен бањско-туристички комплекс са спа центром, смештајним капацитетима и аква парком
2. Развој туристичких производа Зајечара и формирање регионалног туристичког производа	2.1 Унапређење рекреативних активности кроз пошумљавање и одржавање Парк шуме „Краљевица“, - пешачење, бициклизам и друге активности.				
	2.2 Изградња мини аква парка на „Поповој плажи“ (потез од мини голф терена до плавог моста)				отворен аква парк
	2.3 Изградња музеја rock&rolla на Краљевици		Град Зајечар		музеј отворен за посетиоце
	2.4 Изградња парка Римских императора		Град Зајечар, ресорно министарство	Град Зајечар, ресорно министарство	Изграђен парк
	2.5 Дефинисање јединствене гастрономске понуде и повезивање локалних произвођача са угоститељским објектима, у којима би посетиоцима била презентована локална кухиња, организована дегустација локалних јела и пића и омогућено наручивање локалних гастро специјалитета (гастро туризам)	од 2025-	ТО Зајечар	ТО Зајечар	уговори локалних произвођача са угоститељским објектима, дефинисано јединствено јело карактеристично за Зајечар

„Програм развоја туризма града Зајечара за период 2025 – 2030. године“

	2.6 Организовање манифестација базираних на локалном бренду пива - дегустације, фестивали и сл. догађаји који ће појачати развој бренда зајечарског пива (пример Ромулијанер - CRAFT - фестивал за време трајања Зајечарске Гитаријаде), као и фестивала ракије	од 2025-	ТО Зајечар	ТО Зајечар	Организовани догађаји који промовишу бренд пива
	2.7 Повезивање културно-историјских атракција кроз јединствене улазнице и друге погодности (заједничка промоција, креирање јединственог производа, тематске туре на пр. Путевима Римског царства, рута Хајдук Вељка Петровића)	од 2025-	ТО Зајечар	ТО Зајечар	Успостављена јединствена улазница и промоција за атракције
	2.8 Понуда туризма специјалних интереса (Краљевица али и шира околина - Стара планина)	од 2025-	ТО Зајечар	ТО Зајечар	излети са понудом различитих активности у оквиру специјалних интереса
	2.9 Унапређење туризма догађаја кроз организацију манифестација: - Организација тродневних и петодневних Базара, три до пет пута годишње са преко 100 излагача из целе Србије	од 2025-	ТО Зајечар	ТО Зајечар	Континуирано организовање наведених манифестација
	2.10 Повезивање ТО и општина Источне Србије (Кладово, Бор, Мајденпек, Неготин, Зајечар, Књажевац, Бољевац, Сокобања) у заједничком пласирању производа културног, гастро и туризма специјалних интереса кроз тематске руте и итинерере	од 2025-	ТО Зајечар, РАРИС	ТО Зајечар, РАРИС	Заједнички наступи на сајмовима, заједничке дигиталне кампање усмерене на регионалне туристичке производе

Посебан циљ 2: Усвајање и примена новог модела менаџмента и маркетинга дестинације					
Појединачни циљеви:					
3. Унапређење маркетинг активности дестинације	3.1 Укључивање младих у промоцију културног наслеђа кроз савремени приступ – на пример кроз организовање наградних игара на друштвеним мрежама (на којима ће млади качити своје слике или снимке са атракција са посебно креираним хештеговима)	од 2025-	ТО Зајечар	ТО Зајечар	Организована акција укључивања младих као промотера наслеђа
	3.2 Интензивирање промоције културно-историјског наслеђа и изградња брэнда	континуирано	ТО Зајечар Градска управа	ТО Зајечар Градска управа	План промоције и брэндирања културно-историјског наслеђа
	3.3 Повећање сарадње ТО Зајечар у домену маркетинга са осталим дестинацијама Источне Србије (на пример Сокобања, Књажевац, Неготин итд.)	континуирано	ТО Зајечар, РАРИС	ТО Зајечар	Бар једна нова заједничка кампања годишње са другим дестинацијама Источне Србије
	3.4 Студијска путовања и инфо туре за представнике медија, блогере, инфлуенсере, туроператоре	2025-	ТО Зајечар, РАРИС	ТО Зајечар	Минимум 20 учесника - представника медија на студијском путовању у Зајечару
	3.5 Унапређење дигиталне презентације атракција и туристичких производа на интернету	2025-2026. године	ТО Зајечар, web платформа Visit East Serbia	ТО Зајечар	Оптимизована веб страница, унапређен наступ на друштвеним мрежама
	3.6 Промоција локалног и регионалног туристичког производа (културни туризам,	континуирано, са почетком	ТО Зајечар, РАРИС	ТО Зајечар, РАРИС	учешће на сајмовима, циљана

„Програм развоја туризма града Зајечара за период 2025 – 2030. године“

	туризам специјалних интереса) у иностранству (посебно на територији Бугарске и Румуније)	2025. године			дигитална промоција
	3.7 Ангажовање/запослење агенције/особе стручне у области маркетинга као подршку унапређењу маркетинг активности	континуирано, са почетком 2025. године	ТО Зајечар	ТО Зајечар	Ангажована подршка маркетинг агенције или стручне осове као подршка реализацији активности унапређења маркетинга
4. Дефинисање и унапређење бренда туристичке дестинације	4.1. Израда Бренд плана Града Зајечар	током 2025. године	Градска управа	Градска управа	Израђен Бренд план
	4.2 Ангажовање амбасадора бренда дестинације (познатих и утицајних личности које ће промовисати дестинацију)	2025-2029. године	ТО Зајечар	ТО Зајечар	Ангажована позната личност из Зајечара као бренд амбасадор
5. Унапређење система управљања туристичком дестинацијом	5.1 Креирање новог управљачког модела туристичке дестинације (оснивање Савета за туризам)	током 2025. године	ТО Зајечар Градска управа	ТО Зајечар Градска управа	Основан Савет за туризам
Посебан циљ 3: Повећање броја предузетника и обучених радника у туризму					
Појединачни циљ:					
6. Унапређење вештина и знања запослених у туризму	6.1 Спровођење едукација за подизање капацитета представника туристичке привреде (са акцентом на дигитални маркетинг и интерпретацију културног наслеђа, израду сувенира, писање пројеката)	континуирано, почевши од 2025. године	ТО Зајечар, Град Зајечар	ТО Зајечар, Град Зајечар, ресорно министарство	једна едукација са мин 20 полазника годишње
	6.2 Студијска путовања за представнике туристичке привреде ради упознавања са примерима добре праксе развоја туризма	континуирано	ТО Зајечар, Град Зајечар, РАРИС	ТО Зајечар, Град Зајечар	студијско путовање за мин 20 представника

„Програм развоја туризма града Зајечара за период 2025 – 2030. године“

					туристичке привреде годишње
7. Подизање капацитета локалног становништва за рад у туризму	7.1 Подизање капацитета младих у туризму – едукације о покретању бизниса и пословању у туризму	од 2025. године - континуирано	ТО Зајечар, Град Зајечар, РАРИС	ТО Зајечар, Град Зајечар, ресорно министарство	једна едукација за младе годишње (бар 20 полазника)
	7.2. Едукације власника сеоских домаћинстава о бенефитима укључивања у развој туризма и о основним алатима пословања (маркетинг, развој понуде сеоског туризма)	од 2025. године - континуирано	ТО Зајечар, Град Зајечар, РАРИС	Град Зајечар, ресорно министарство	једна едукација за годишње (бар 10 полазника)
8. Повећање броја нових бизниса у туризму	8.1 Субвенције за покретање посла у области туризма и угоститељства	од 2026. године	Град Зајечар	Град Зајечар	расписане и додељене субвенције
	8.2 Подстицаји младима и сеоском становништу за укључивање у туризам	од 2026. године	Град Зајечар	Град Зајечар	додељени подстицаји младима да се укључе у туризам
9. Смањење „сиве економије“ у туризму, односно броја нерегистрованих објеката приватног смештаја	8.3 Повећати активности ЈЛС у циљу анимирања нерегистрованих приватних смештаја који раде "на црно" како би се регистровали	од 2025. године - континуирано	Град Зајечар	Град Зајечар	Смањење броја нерегистрованих приватних смештаја, односно повећан број новорегистрованих приватних смештаја

13. ЗАКЉУЧАК

Град Зајечар има добар географски положај на истоку Републике Србије, у котлини коју окружују планине, а пресецају два важна речна тока Црни и Бели Тимок. Геоморфолошке карактеристике обезбедиле су граду два термоминерална извора и рударско-минералне ресурсе. Котлина, са друге стране пружа могућност за унапређење пољопривредне производње, јер је 30% територије под пољопривредним земљиштем, а исто толико обухватају шуме и шумско земљиште.

Индустријску базу чине фабрика мерних трансформатора, мини хидроелектране, фабрика пива, као и рудници Вршка Чука, Лубница и Србокварц. Зајечар према степену развијености спада у 2. групу јединица локалне самоуправе.

Након године пандемије (2020.) Зајечар бележи пораст броја запослених и просечну зараду без пореза и доприноса, која је ипак нижа од републичког просека. Највише запослених је, не рачунајући прерађивачку индустрију, у сектору трговине на велико и мало. Генерално, већина запослених радила је у услужним делатностима. Инвестиције су углавном биле сконцентрисане на прерађивачку индустрију и грађевинарство, док су израженија улагања била у сектору услуге исхране и смештај током 2019. и 2020. године.

Туристички промет је скроман, јер је и обим смештајних капацитета незадовољавајући. Туристичко-угоститељских објеката за смештај са стањем септембар 2023. године било је укупно 69 објеката са 816 индивидуалних лежаја. За разлику од других туристичких дестинација, Зајечар је убележио рекордну дужину боравка туриста током 2020. године. Креирање туристичког производа јесте сложен и дуготрајан процес и захтева укљученост бројних чинилаца. Зајечар није дефинисао у целости своје туристичке производе. Свакако најпосећеније су манифестације, међу којима се нарочито истиче Зајечарска гитаријада. Средства за развој туризма – промоцију и унапређење нису довољна, али се за сваку годину планирају и сродни пројекти који треба да оснаже и употпуне туристичку понуду. Усвојен је и План развоја Града Зајечара за наредних седам година где је туризам означен као једна од приоритета економског развоја. Односно и у наведеном документу један од циљева јесте дефинисање туристичког производа у служби локалног развоја.

Програм развоја туризма Града Зајечара за период 2025-2030. године је припреман кроз партиципативни приступ и активно учешће свих најзначајнијих актера развоја туризма, што је довело до формирања заједничке визије, развојних циљева и оперативних стратегија за њихово спровођење. У циљу постизања планираних циљева потребна је вежа умреженост и сарадња свих актера на дестинацији, посебно у домену развоја туристичких производа и маркетинга дестинације.

Да би се стратешки приступило даљем развоју туризма Града Зајечара пре свега треба кренути од кључних недостатака дефинисаних документом, а то су туристичка инфраструктура, јасно дефинисање примарних и секундарним туристичких производа и циљних тржишта који ће утицати на повећање броја туриста, њихових ноћења и туристичке потрошње. Према пројекцијама, очекује се да ће до 20330. године број долазака кумулативно порастати за 16,5% (16.859 долазака) док ће се број ноћења повећати за 20,9% (47.604) до 2029. године.

Предлог решења проблема инфраструктуре (како опште тако и туристичке), као и предлог унапређењем маркетинга, модела управљања и људских ресурса на дестинацији детаљно су обрађени кроз оперативне планове кроз јасне активности и мере које треба предузети до 2030. године, а све сугестије за даљи развој су уобличене у оквиру акционог плана који би требао довести до остварења општег, посебних и појединачних циљева дефинисаних планом.

14. ПОПИС ТАБЕЛА, ГРАФИКОНА, ШЕМА И СЛИКА

Попис табела:

- Табела 1.** Преглед планске и стратешке документације града Зајечара
- Табела 2.** Културно-туристичке атракције града Зајечара
- Табела 3.** Природне туристичке атракције града Зајечара
- Табела 4.** Број и структура запослених (год. просек) и нето зарада (просек) у Зајечару од 2017- 2023. године
- Табела 5.** Број запослених по најчешћим делатностима (год. просек) у Зајечару од 2017- 2023. године
- Табела 6.** Обим остварених инвестиција у нова основна средства по карактеру у Зајечару од 2017-2021. године (у 000 рсд)
- Табела 7.** Број долазака туриста за Зајечар за период 2019-2023. године
- Табела 8.** Број ноћења туриста за Зајечар за период 2019-2023. године
- Табела 9.** Просечна дужина боравка туристе у Зајечару за период 2019-2023. године (у данима)
- Табела 10.** Приказ кључних актера за развој туризма града Зајечара
- Табела 11.** Туристичко-угоститељски објекти за смештај за Зајечар 31.12.2023. године
- Табела 12.** Анализа стања постојећих туристичких производа
- Табела 13.** Преглед активности на развоју туристичког производа Града Зајечара
- Табела 14.** SWOT анализа
- Табела 15.** Кључни тржишни сегменти Зајечара
- Табела 16.** Пројекције раста броја долазака страних и домаћих туриста до 2029. године
- Табела 17.** Пројекције раста броја ноћења страних и домаћих туриста до 2029. године
- Табела 18.** Стратешки контекст
- Табела 19.** Стратешка упоришта
- Табела 20.** План инвестиција
- Табела 21.** Акциони план имплементације Програма развоја туризма Града Зајечара за период од 2025. до 2030. године

Попис графикона:

- Графикон 1.** Полна структура становништва
- Графикон 2.** Старосна структура становништва
- Графикон 3.** Образовна структура становништва

- Графикон 4.** Економска структура становништва
- Графикон 5.** Просечне месечне температуре ваздуха
- Графикон 6.** Просечна количина падавина и број кишних дана
- Графикон 7.** Број сунчаних дана по месецима

Попис шема:

- Шема 1.** Унутрашња организациона шема ТО Града Зајечара
- Шема 2.** Геосегменти Зајечара као туристичке дестинације
- Шема 3.** Циљне групе – тржишни сегменти Зајечара
- Шема 4.** Приоритетне теме едукација за туристичку привреду
- Шема 5.** Теме едукација за локално становништво
- Шема 6.** Предлог модела управљања туристичком дестинацијом

Попис слика:

- Слика 1.** Felix Romuliana
- Слика 2.** Народни музеј
- Слика 3.** Народно позориште Тимочке Крајине
- Слика 4.** Позоришни музеј
- Слика 5.** Историјски архив „Тимочка Крајина“
- Слика 6.** Матична библиотека „Светозар Марковић“
- Слика 7.** Радул бегов конак
- Слика 8.** Турска воденица
- Слика 9.** Зграда Основне школе „Десанка Максимовић“
- Слика 10.** Зграда Основне школе „Љубе Нешић“
- Слика 11.** Зграда основног суда
- Слика 12.** Фонтана Купање
- Слика 13.** Споменик „Вешала“
- Слика 14.** Споменик палим ратницима из Тимочке крајине у ратовима 1912-1918.
- Слика 15.** Француско гробље
- Слика 16.** Спомен костурница палих бораца НОР-а и Црвене Армије
- Слика 17.** Споменик стрељаним учесницима Тимочке буне
- Слика 18.** Зајечарски бастиони
- Слика 19.** Споменик хајдук Вељку Петровићу
- Слика 20.** Споменик Зорану Радмиловићу
- Слика 21.** Споменик Николи Пашићу
- Слика 22.** Чесма на тргу Ослобођења
- Слика 23.** Храм Рождества Пресвете Богородице
- Слика 24.** Манастир Светих Апостола Петра и Павла
- Слика 25.** Манастир Суводол
- Слика 26.** Храм Свете Тројице у Грљану
- Слика 27.** Зањевачка црква у Звездану
- Слика 28.** Попова плажа на обали Црног Тимока
- Слика 29.** Гамзиградска бања
- Слика 30.** Извор топле воде бања Николичево
- Слика 31.** Ветрен - Један од врхова Старе планине
- Слика 32.** Меандри Тимока код Соколовице

Попис скраћеница:

- бр. – Број
- год- годишње
- ДМО- Дестинацијска менаџмент организација

ЕУ – Европска Унија
итд. – И тако даље
и др. – И друго
и сл. – И слично
ОШ – Основна школа
ПДР-План детаљне регулације
ПР – енг. public relations – односи с јавношћу
РАРИС - Регионална агенција за развој Истичне Србије
РС – Република Србија
РЗС – Републички завод за статистику
Сл. – Службени
тзв. – Такозвани
тј. – То јест
ТО – Туристичка организација
УНЕСКО – енг. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization- Организација Уједињених нација за образовање, науку и културу
ФМТ – Фабрика мерних трансформатора
ЗУО - Зајечарски управни округ
В2В – енг. Business-to-business – Бизнис бизнису
DINKS – енг. dual income no kids – Двоструки приход, без деце
MICE – енг. Meetings, incentives, conferences and exhibitions – Састанци, подстицајна путовања, конференције и догађаји
SWOT – енг. Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats – Снаге, Слабости, Шансе и Претње
SEO – енг. Search engine optimization – Оптимизација претраживача

15. КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА

- А. Д. Жикић: Физичко-географске одлике и становништво Зајечара и околине, Зајечарски зборник, 1979, стр. 11-13
Велојић, М. (2005). Николичевска Бања
Велковић, С. (1979): Развој саобраћаја у Зајечару и околини, Зајечарски зборник, Зајечар
Јовановић, М. (2011). Потенцијали привредног развоја града Зајечара, Факултет за менаџмент, Зајечар
К.В. Петковић: Геолошка историја Тимочке Крајине, Споменица стогодишњице ослобођења Тимочке Крајине, 1933., страна 39.
Метеоролошки годишњак Републике Србије, 2022.
https://www.hidmet.gov.rs/data/meteo_godisnjaci/Meteoroloski%20godisnjak%201%20-%20klimatoloski%20podaci%20-%202022.pdf
М. Васовић: Још један покушај регионализације ЦР Србије, Зборник ПМФ, св. XI, 1965, стр. 120-121.
Нацрт Одлуке о буџету Града Зајечара за 2024.
Општине и региони у Републици Србији, Републички завод за статистику 2022
<https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/pdf/G202213049.pdf>
Општине и региони у Републици Србији, Републички завод за статистику 2021
<https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/pdf/G202113048.pdf>
Општине и региони у Републици Србији, Републички завод за статистику 2020
<https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/pdf/G202013047.pdf>
Општине и региони у Републици Србији, Републички завод за статистику 2019
<https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/pdf/G202113048.pdf>
Одлука о буџет Града Зајечара, 2023.

Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године, Национална припадност-Подаци по општинама и градовима. Београд: РЗС

<https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234001.pdf>

Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године, Старост и пол-Подаци по насељима. Београд: РЗС

<https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234003.pdf>

Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године, Школска спрема, писменост и компјутерска писменост-Подаци по општинама и градовима. Београд: РЗС

<https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234006.pdf>

Просторни план општине Голубац

<http://www.golubac.org.rs/wp-content/uploads/2018/02/Planovi%20golubac/PPO%20Golubac%20PLAN%20jul%202011.pdf>

План развоја града Зајечара за период 2023-2029, нацрт

http://www.zajecar.info/files/document/2023/5/Plan_razvoja_grada_Zajecara_2023-2029_-_Nacrt.pdf

Тодоровић, М. (2014). Значај археолошког налазишта за развој одрживог културног туризма на примеру локалитета Гамзиград-Ромулијана. Нови Сад, ПМФ
Уредба о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица ликалне самоуправе, Службени гласник РС, број 104/2014

План генералне регулације Гамзиградске бање -

<http://www.zajecar.info/dokumenti/urbanisticki-dokumenti>

План детаљне регулације бањског туристичког комплекса „Николичев“ -

<http://www.zajecar.info/dokumenti/urbanisticki-dokumenti>

Стратегијски маркетинг план туризма Републике Србије до 2025. године

<https://mto.gov.rs/extfile/sr/201/Strategijski%20marketing%20plan%20turizma%20RS%20do%2025..pdf>

С. Милојевић: Тимочки басен, Споменица стогодишњице Тимочке Крајине, 1934, Београд, стр. еТуриста

Decker, a. (2020). The Marketer’s Guide to Segmentation, Targeting, & Positioning. HubSpot [online].

Електронски извори:

<http://www.zajecar.info/geografske-karakteristike>

<https://tozajecar.rs/felix-romuliana/>

<https://zoranradmilovic.rs/>

<http://www.zajecar.info/pozoriste-zoran-radmilovic>

<https://www.arhivzajecar.org.rs/>

<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>

<http://bibliotekazajecar.rs/>

<https://www.timocka.rs/vesti/maticna-biblioteka-svetozar-markovic-zajecar-obelezice-decju-nedelju-nizom-aktivnosti/>

<https://muzejzajecar.org/izlozba-radul-begov-konak/>

<https://upoznajzajecar.rs/lokacije/turska-vodenica-xviii-vek-9>

<https://rs.polomap.com/cs/%D0%B7%D0%B0%D1%98%D0%B5%D1%87%D0%B0%D1%80/3385>

<https://upoznajzajecar.rs/zajecarske-price/gradevine-pod-zastitom-drzave-9>

<https://radiomagnum.rs/poslanici-danas-biraju-nove-sudije-medju-njima-i-kandidati-za-prekrsajni-sud-u-zajecaru-i-osnovni-sud-u-majdanpeku/>

<https://cutt.ly/pW5y02a>

<https://tozajecar.rs/>

<https://zamedia.rs/tag/francusko-groblje/>

<http://www.zajecar.info/3731-obelezavanje-dana-oslobodjenja-grada-zajecara-u-drugom-svetskom-ratu>
https://www.facebook.com/muzejtimockebune.boljevac/photos/a.693983774100826/1717014265131100/?type=3&locale=ro_RO
<https://nationalgeographic.rs/foto/a19903/zajecarski-bastioni-neresiva-enigma-trajanja.html>
<https://www.zacesme.rs/>
https://www.tripadvisor.com/LocationPhotoDirectLink-g304105-d556688-i462165645-Monument_of_Nikola_Pasic-Zajecar_Central_Serbia.html
<http://www.zajecar.info/vodic/37-hram-rozdestva-presvete-bogorodice>
<https://upoznajzajecar.rs/lokacije/saborna-crkva-rozdestva-presvete-bogorodice-1834-12>
<https://cutt.ly/MW5p8Pb>
<https://cutt.ly/dW5aIld>
<https://eparhija-timocka.org/manastiri/manastir-suvodol/>
<https://timokodrzavanje.rs/popova-plaza/>
<https://www.srbijapodlupom.com/grlisko-jezero/>
<https://www.srbijapodlupom.com/sovinsko-jezero/>
<https://www.srbijapodlupom.com/rgotsko-jezero/>
<https://www.gamzigradskabanja.org.rs/>
<https://www.vreme.com/vesti/prodata-gamzigradska-banja-cena-koliko-i-za-stan-u-beogradu/>
<https://tozajecar.rs/kraljevica/>
<https://www.eu-za-turizam.rs/felix-romuliana/>
<https://toknjazevac.org.rs/nasa-stara-planina/>
<https://toknjazevac.org.rs/nasa-stara-planina/>
<https://tooboljevac.rs/index.php/planina-rtanj>
<https://www.facebook.com/muzejzajecar/photos/a.267483776632100/3586517284728716/?type=3>
<https://www.sokobanja.com/blog/ljuba-didic>
<http://www.srpskilegat.rs/grupni-portret-poznati-zajecarci/?pismo=lat>
<https://www.kurir.rs/zabava/kultura/4159344/biografija-legendarnog-zorana-radmilovica>
<http://www.srpskilegat.rs/grupni-portret-poznati-zajecarci/?pismo=lat>
<https://www.stat.gov.rs/>
<http://www.sgd.org.rs/publikacije/zemlja%20i%20ljudi/55/2005%20-%20Miodrag%20Velojic%20-%20Nikolicevska%20banja.pdf>
<http://rtanjdobrenade.com/flora-fauna.php>
<http://www.zajecar.info/tenderi/1246-konkurs-za-dodelu-podsticajnih-sredstava-za-nabavku-nove-poljoprivredne-prikljuene-mehanizacije-i-opreme-na-teritoriji-grada-zajecara-za-2024-godinu>
<https://www.raris.org/download/podrska-ruralnom-turizmu/Prirucnik%20kompletan.pdf>

16. СТУПАЊЕ НА СНАГУ